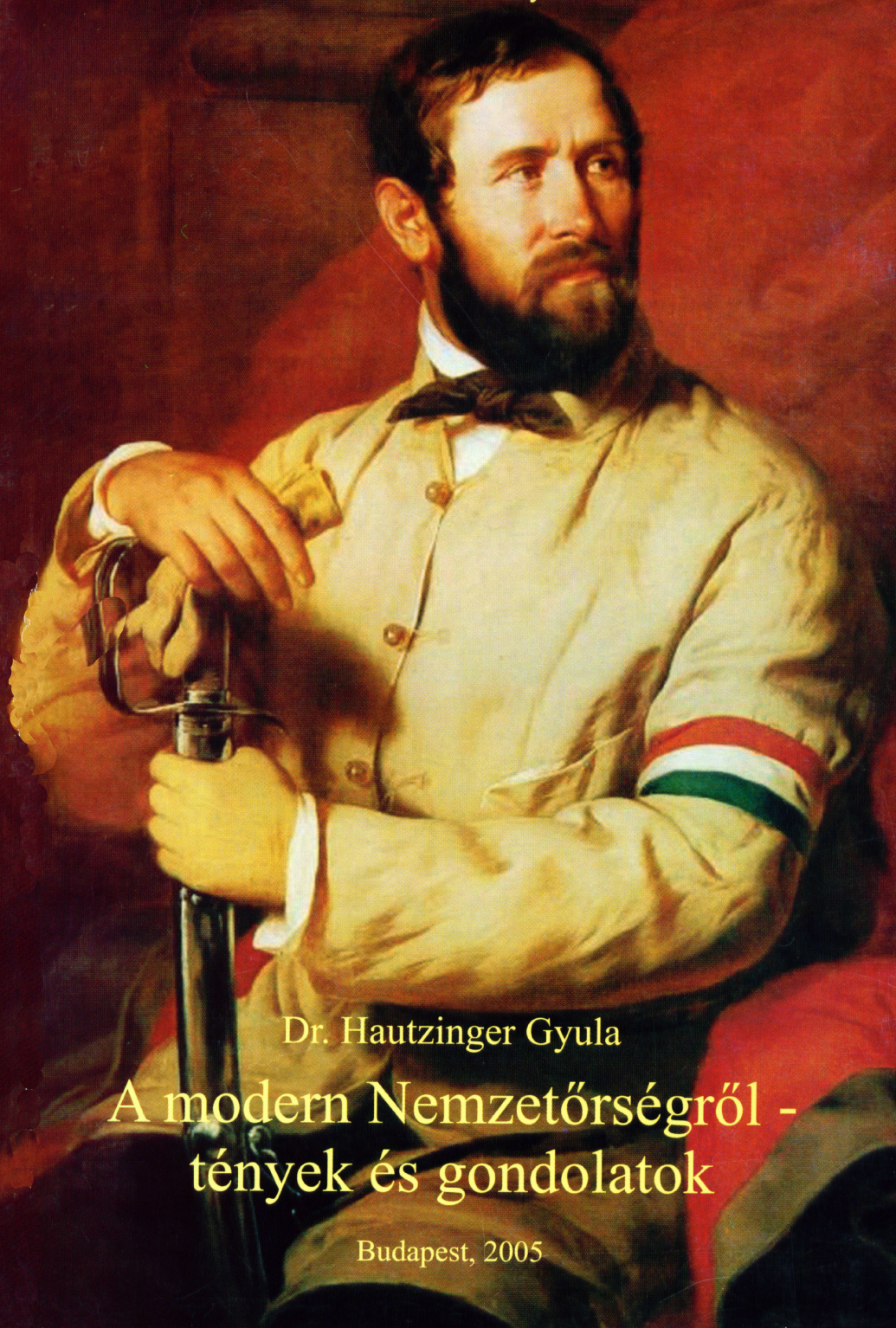

Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
Társadalomtudományi Intézet

Dr. Hautzinger Gyula

A modern Nemzetőrségről - tények és gondolatok

Budapest, 2005

**ZRÍNYI MIKLÓS
NEMZETVÉDELMI EGYETEM
KL HTK TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
INTÉZET**

DR. HAUTZINGER GYULA

A modern Nemzetőrségről – tények és gondolatok

BUDAPEST 2005

**Szerkesztette
Dr. Póti László
és
Hegyessy Árpád
nyá. ezds.**

**A borítólapon található festmény Borsos József (1821-1883) Nemzetőr c. alkotásának
másolata**

**Felelős kiadó: Dr. Szabó Miklós akadémikus, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
rektora**

**Készült a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem nyomdájában 300 példányban
Felelős vezető: Kardos István**

*Ajánlom mindazoknak, akiket érdekel egy, az elmúlt években
indult kezdeményezés, és képesek csak arra figyelni
amiről a munka szól: az ország biztonságáról egy sajátos
felvetés alapján gondolkodni.*

(szerző)

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
FELHASZNÁLÓI GYORSÖSSZEGZÉS	9
BEVEZETÉS	12
MILÍCIA TÍPUSÚ SZERVEZETEK MAGYARORSZÁGON	15
A POLGÁR-KATONA MEGJELENÉSE A POLGÁRI TÁRSADALMAKBAN	15
HAZAI ELŐZMÉNYEK	16
AZ 1848-49-ES POLGÁRI FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC NEMZETŐRSÉGE	18
<i>Az 1848-as márciusi forradalom önvédelmi ereje</i>	18
<i>A felelős kormány intézkedései a Nemzetőrség országos megszervezésére</i>	22
<i>A Nemzetőrség a szerb zavargások idején és a szeptemberi honvédő harcokban</i>	25
<i>Nemzetőrség elnevezésű szervezetek 1848/49 és 1956 között</i>	29
AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC NEMZETŐRSÉGE	30
<i>A Nemzetőrség létrejöttének közvetlen előzményei – a Forradalmi Karhatalmi Bizottság</i>	30
<i>A Nemzetőrség megalakulása</i>	32
<i>A Nemzetőrség megszervezése, a Nemzetőrség Főparancsnoksága</i>	34
<i>A Nemzetőrség tevékenysége és megszűnése</i>	36
A REGULÁRIS HADERŐKET SEGÍTŐ MÁS KATONAI- ÉS FÉLKATONAI SZERVEZETEK TEVÉKENYSÉGE MAGYARORSZÁGON A KIEGYEZÉS ÉS NAPJAINK KÖZÖTT	37
<i>A népfelkelés intézménye</i>	37
<i>Félkatonai szervezetek a két világháború között és 1956 után</i>	38
1848 ÉS 1956 NEMZETŐRSÉGEINEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA	41
1848/49 ÉS 1956 FORRADALMÁNAK ÉS SZABADSÁGHARCÁNAK ÉS AZOK NEMZETŐRSÉGEINEK ÜZENETEI A MÁNAK	43
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁS	46
A MILÍCIÁKRÓL ÁLTALÁBAN	46
A KÖRNYEZŐ ÉS TÁVOLABBI ORSZÁGOK TERÜLETVÉDELMI FELADATAINAK MEGOLDÁSAI	48
<i>A Magyarországgal határos országok területvédelmi megoldásai</i>	50
<i>Az Amerikai Egyesült Államok és néhány más, hazánkkal nem határos európai ország területvédelmi megoldásai</i>	60
KÖVETKEZTETÉSEK	70
A JÖVŐ ÖNKÉNTESSEG ALAPJÁN SZERVEZŐDŐ HADEREJE	73
HADERŐRENDSZEREK A TÁRSADALMAKBAN	73
A MAGYAR FEGYVERES ERŐK ÁTALAKÍTÁSÁNAK SZÜKSÉGSZERŰSÉGE	77
<i>Nemzetközi hatások</i>	77
<i>Hazai ösztönző körülmények</i>	82
NEMZETŐRSÉG MINT A TÁRSADALOM RÉSZÉ?	88
<i>A hazai védelem önkéntes alapon</i>	90
<i>Változtatások a törvényekben</i>	93
<i>Tájékoztató és felvilágosító munka</i>	93
<i>Társadalmi kapcsolatok</i>	94
<i>Tárcaközi viszonyrendszer</i>	95
<i>Juttatások, kedvezmények</i>	97
TÁRSADALMI FOGADTATÁS – VISZONY AZ ÖNKÉNTES HADSEREGEKHEZ	99
<i>A teljes önkéntességen alapuló hadsereggel kapcsolatban</i>	100
<i>A Nemzetőrséggel kapcsolatban</i>	104
KÖVETKEZTETÉSEK	106
NEMZETŐRSÉG, MINT AZ ÚJ TÍPUSÚ TERÜLETVÉDELMI ERŐ?	108

A TERÜLETVÉDELME, MINT VÉDELMI FELADAT AZ ORSZÁG BIZTONSÁGI RENDSZERÉBEN	108
<i>A területvédelmi rendszer fejlődése Magyarországon</i>	<i>109</i>
<i>A jelenlegi helyzet.....</i>	<i>111</i>
A NEMZETŐRSÉG, MINT A TERÜLETVÉDELME LEHETSÉGES FEGYVERES EREJE	112
<i>A Nemzetőrség lehetséges cél – és feladatrendszere.....</i>	<i>114</i>
<i>A Nemzetőrség lehetséges helye és szerepe az ország biztonsági rendszerében.....</i>	<i>116</i>
<i>Szervezete, vezetése, kialakítása, működtetése, létrehozásának ütemezése</i>	<i>117</i>
<i>Állomány, kiképzés, a feladatellátás lehetséges változata.....</i>	<i>118</i>
<i>Pénzügyi, logisztikai biztosítás</i>	<i>122</i>
KAPCSOLAT A MAGYAR HONVÉDSÉGGEL	125
KAPCSOLAT A RENDVÉDELMI SZERVEZETEKSEL.....	129
<i>Határőrség</i>	<i>130</i>
<i>Rendőrség</i>	<i>131</i>
<i>Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság</i>	<i>131</i>
KÖVETKEZTETÉSEK	133
ÖSSZEFOGLALÁS	136
IRODALOM.....	146
A TANULMÁNYBAN LEGGYAKRABBAN HASZNÁLT FOGALMAK	152

ELOSZO

A NATO tagsággal valamint az önkéntes haderő bevezetésével, a Magyar Köztársaság minőségben új alapokra helyezte az ország védelmét. A szerző könyvével, a címben jelzett területen a további folyamatokon való gondolkodást segíti, mint írja: „a biztonság objektív vizsgálata megérdemli a felvetés több nézőpontból történő megközelítését”. A tudományos vizsgálatokba egyetemünk is bekapcsolódott, mert fontos szerepe van a védelem értékeihez való viszony orientálásában. Az olvasó most, a szerzőnek e témakörben megvédett és publikálásra átdolgozott értekezését tartja a kezében, amely szisztematikus, sokrétű vizsgálata e tárgynak.

A hadtudományi értekezések is jelzik, hogy a védelem, de általában a biztonság az emberi tudat egy hatalma. Komplex formájában azonban, szükség esetén nemcsak a védelmi szektort érintő feladat, különösen – méreteit tekintve – a kis országokban. Nyilvánvaló például, hogy a védelem centrumának, a Magyar Honvédségnek a funkcióit megerősítené a valós igényeknek megfelelő létszámú, békében építőmunkáját végző, önkéntes tartalékos is. A törvényekben szabályozott és az államilag finanszírozott védelmi szervek esetében, megítélésünk szerint csak a kevésszámúság valamint a hatékonyság lehet a mértékadó. Anélkül, hogy túlértékelnénk a biztonságunkat fenyegető faktorokat, utalnunk kell arra, hogy jelentős hadtörténeti munkák hangsúlyozzák: a háborút már a béke idején is el lehet veszíteni, gondolva itt a terrorizmusra, a katasztrófákra és más természetű konfliktusokra való felkészülés hiányát. Az Európai Unió tagságunkkal szélesedik a közös biztonsági és védelmi kultúrához való hozzájárulásunk szükségessége is. Az európai együttműködés fontosságát erősíti, hogy a biztonság nem minden régióban prioritás, a szükséglet felmerülése és az együttműködés között nincs automatikus kapcsolat, a védelmi reflexek eltérőek lehetnek. Európaiak vagyunk, ezen belül is Kelet-közép európaiak, annak minden történelmi, politikai, szellemi, szociális és szociológiai örökségével. Úgy gondoljuk, hogy régióinkban a kultúra biztonságának és a biztonság kultúrájának alapvető erkölcsi kérdéssé kellene válni. Azok, akik a jövőt érintő kérdésekben döntenek, vigyázniuk kell, nehogy a jövő,

elfogult spekulációk drámájává váljon, mint ez már a magyar történelemben többször megtörtént.

A Nemzetőrséggel kapcsolatos politikai döntéshozatali folyamat az Országgyűlés által hozott 100/2001 számú határozat 2003. évi visszavonásával zárult. Függetlenül a politikai valamint a gazdasági-pénzügyi és egyéb megfontolásokra, utalnunk kell Henri Poincaré megfogalmazására, hogy a tudomány érdektelen. Ez vezette a szerzőt a tények és gondolatok közreadásában, segítve, mind a hallgatóinkat, mind a szélesebb körben érdeklődőket a védelemmel kapcsolatos kérdések tanulmányozásában.

Budapest, 2005. január 10-én

Dr. Harai Dénes ezredes
Egyetemi tanár

FELHASZNÁLÓI GYORSÖSSZEGZÉS

1. A magyar történelmi előzményeket vizsgálva két jeles alkalom szolgált máig érvényes tanulságokkal. Az első alkalom, amikor a polgárok a Nemzetőrség felállítása mellett döntöttek, az 1848-as polgári forradalom eseményeihez vezethető vissza. A belső rend fenntartása érdekében az addig is meglévő polgárőrség bázisán, azt szélesítve szerveződött a Nemzetőrség. A politikai helyzet úgy hozta, hogy a forradalom Nemzetőrsége szükségből, rendfenntartó erőből az országot védő fegyveres erővé alakult és rövid ideig, az ország szempontjából is értékelhető küldetést teljesített. Bebizonyosodott, hogy a Nemzetőrség katonai szempontból különösen helyi, mai kifejezéssel élve területvédelmi funkciókra a legalkalmasabb. Jellemző volt az egyszerű fegyverzetet igénylő, a kor szintjén lévő gyalogosok alkalmazása. Más történelmi korban, de azonosságokat is mutató helyzetben alakult meg 1956 Nemzetőrsége. Itt is elsősorban a forradalom vívmányainak belső védelme volt a fő funkciója, de amint ez bebizonyosodott, a nemzetőr erők, ha rákényszerültek, a külső ellenség ellen is felvették a harcot.

2. A külföldi modellek vizsgálata kimutatta, hogy egyik szomszédunknál sincs önálló Nemzeti Gárda típusú szerveződés, viszont fellelhető a reguláris haderőn belüli milícia rendszerű területvédelem. A legsokrétűbb információ az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Gárdájáról (National Guard) áll rendelkezésre. Jól működik és sok tekintetben egész tartalékképzésünket illetően lehetőségeinkhez mérten követhető, az a támogatási rendszer, amelyet az amerikaiak követnek. Érdekes a skandináv minta, és az annak példája alapján a Baltikumban létrehozott milíciák. Minden esetben a nemzeti gárdák valamilyen meghatározott fenyegetettség esetére, érzetére jöttek létre. Alapelv a totális védelem, amelyet az országok csak így, a reguláris erőket kiegészítve látnak megoldhatónak. Meghatározó továbbá az önkéntesség elve. A vizsgált esetek mindegyikében a Nemzeti Gárda típusú szervezetek a katasztrófa védelem meghatározó erői is. Vannak példák arra is (Svédország) hogy a szervezeteken belül a feladatokat klub- típusú mozgalmak is elősegítik.

3. Vizsgáltuk továbbá, hogy melyek azok a **nemzetközi és hazai tényezők**, amelyek hatással lehetnek a Nemzetőrséggel kapcsolatos elképzelésekre. Általánosságban jellemző a haderők létszámának jelentős csökkentése, ugyanakkor a harci technika egyre bonyolultabb, magasabb szintű lesz, kezelése mindjobban megköveteli a hosszú ideig tartó felkészítést és az ismeretek folyamatos szinten tartását. Az elavult, sorozáson alapuló tömeghadseregek társadalmi elváráson alapuló megszüntetésén túl, a korszerű technika bonyolultabb kezelése és az alkalmazás körülményei azok az okok, amelyek miatt a társadalmak, egyre inkább az önkéntességen alapuló hivatásos haderőt választják. Mindezekből következik, hogy meg kell találni azt a megoldást, amely az egyre professzionálisabbá váló haderő és a szövetségesi hovatartozásba vetett bizalom mellett más biztosítékot is nyújt a társadalom számára, ha a helyzet úgy kívánja. Az érvek között szerepel, hogy az önkéntes hadseregre való áttérés azt is jelentheti, hogy a társadalom fegyverforgatásra alkalmas nagy része elveszítheti az ország védelmében eddig évszázadokon keresztül jól-rosszul megszerzett képességét. Komoly veszteség lehet, ha a haza védelmével kapcsolatos kötelességeket, a „védelmi szolidaritást” nem tudjuk az állam polgáraiban kifejleszteni, fenntartani. Más szempontból vizsgálva az önkéntes haderő kialakítása után fennmaradnak olyan területvédelmi feladatok, amelyek megoldásához elegendőek a viszonylag könnyű fegyverzettel felszerelt alakulatok. Ezeket a feladatokat meg lehet oldani egy új fegyveres erő létrehozása útján, vagy mint korábban és jelenleg is, a reguláris haderő keretein belül akár milícia alkalmazásával is. Ennek a dilemmának az eldöntése elsősorban nem szakmai-katonai, hanem társadalmi-politikai kérdés.

4. Megalapítása esetén egy új **fegyveres szervezet alkalmazása szakmai-katonai feladat**. Ezért azt jól behatároltan szükséges elhelyezni az ország biztonsági rendszerében. A katonai tervezők az ország katonai védelmének tervezése során értelemszerűen ma is számításba veszik a területvédelem feladatait. A területvédelem milícia rendszerben történő megoldása nem gyengítené, ellenkezőleg erősíthetné a honvédelem ügyét. Egyszerűbbnek tűnne a létrehozás kérdése a honvédségen belül. Békeidőszakban kiemelt fontosságú lehet a Katasztrófavédelmi Főigazgatósággal, a Rendőrséggel és Határőrséggel szükség esetén megvalósított szoros együttműködés. Ugyanakkor gazdasági szempontból az valószínűsíthető, hogy egy újonnan létrehozni

tervezett szervezet jóval többbe kerülhet, mint erre a védelmi feladatra egyébként jelenleg fordítható költségvetés.

BEVEZETÉS

Hazánkban a rendszerváltozás óta többször bejelentett és elvégzett a haderő átalakítását célzó felülvizsgálat után a 2002-es választásokat követően megalakult új honvédelmi vezetés egy újabb védelmi felülvizsgálatot rendelt el, amelynek befejezése majd az azt követő intézkedések egyben azt is jelentik, hogy a következő évtizedben, Magyarország létszámában várhatóan kisebb, szervezetében, alkalmazásában korszerűbb, önkéntes haderővel fog rendelkezni. Ez a fegyveres erő reményeink szerint meg fogja közelíteni, több szempontból pedig elérni majd a szövetségesek haderejének színvonalát.

Az átalakulással együtt járó, a közvélemény előtt szinte egybefolyó felülvizsgálatok és reformok nem csak térségünkre, az ún. „poszt-kommunista” országokra jellemzők. A nemzetekre a következő évtizedekben követendő fő irányvonal kialakítása, a szövetségi és kapcsolati rendszerek szemünk előtt történő ki- és átalakítása, a biztonságról kialakított nézetek eltérése és nem utolsósorban a világ és benne országunk gazdasági állapota, fejlődési tendenciái mind meghatározóak azzal kapcsolatban, miként kívánjuk megoldani biztonságunkat.

Tapasztalható, hogy a nyugati hadseregek is folyamatos átalakuláson mennek keresztül. Ennek egyik látható jellemzője, hogy szövetségeseink egymás után alakítják át az elmúlt évszázadokra - az országok társadalmi berendezkedésétől függetlenül - jellemző sorozott hadseregeiket. A korábbi korszakokra, legutoljára a kétpólusú világra jellemző tömeghadseregek ideje érzékelhetően lejárt. Ezt az azóta bekövetkezett, fegyveres erőket alkalmazni kikényszerített események is bizonyítják. A nyugati világ részvételével kezelt válságokban nem elsősorban az erők mennyisége, hanem azok minősége, professzionalizmusa a meghatározó. 1999-ben a koszovói válság során a NATO szárazföldi erők alkalmazása nélkül, légi tevékenységgel érte el a kitűzött végcél. Olyan sikerrel, amely a válságot előidőző kis-jugoszláviai Milosevics rendszer összeomlásához, magának Milosevicsnek a hágai nemzetközi bíróság részére történt kiadatásához vezetett.

Látható, hogy a jövőben a magas színvonalon kiképzett hivatásos katona és az általa kezelt korszerű, hi-tech fegyverzet a záloga a tendenciájában széleskörű,

nemzetközi összefogáson alapuló kontingens-típusú fegyveres küzdelemben való eredményes részvételnek. Egyre valószínűbb, hogy a nyugati világ nem engedi érdekhatáraihoz közel az új típusú fenyegetéseket. 2001. szeptember 11. tragikus eseményei azt is bizonyítják, hogy ha ilyenek bekövetkeznek, széleskörűen, több ezer kilométeres távolságban kell felkutatni és megsemmisíteni az ellenséget. Eerre pedig csak egy magas szinten, hosszú folyamat alatt felkészített állomány képes.

Az állampolgárok önkéntességén alapuló hadsereg felé fordulásának van egy másik, ha úgy tetszik az előzőeknél is lényegesebb oka, az átalakulás társadalmi aspektusa. A fejlett világ országai a globális méretű háborús fenyegetettség elmúlásával nem érzik annak szükségességét, hogy fiaik a korábbiak szerint tömeghadseregekben szolgáljanak. Elfogadják, hogy az új kihívásoknak jobban megfelelő kisebb, ezért hosszú távon kevésbé költséges profi haderő örködjék biztonságuk felett. A fegyveres erők tagjait illetően a civil kontroll erősítése mellett a társadalom megadja azt a bizalmat és felhatalmazást, amelyet a fegyveres szolgálatot hivatásként–foglalkozásként, aktív pályafutásuk rövidebb-hosszabb idejére vállaló professzionálisan kiképzett, „profi” katonák töltenek be az új típusú, a polgárok biztonságának védelmét szolgáló önkéntes alapon működő hadseregekben.

Ez az út megfelel a jövő kihívásainak, amikor a hon fegyveres védelme bizonyos értelemben átértékelődhet és delegálódhat az azt elkötelezettséggel vállalókra. Nem zsoldosokra. Az új típusú hadseregekben szolgálók az a többi állampolgárral együtt, ugyanúgy a társadalom tagjai. Nem idegen érdekeket, hanem saját hazájukat védik. Elvesztésük – és ezt a közelmúlt eseményei is bizonyították – akár csak egy katona halála is országos fájdalmat okoz még akkor is, ha az távol a határoktól történik. Az országok vezetőinek rá kellett jönniük, hogy a nagy társadalmi érdeklődéssel kísért és szinte a média előtt zajló fegyveres akciók (CNN-effektus) csak akkor lehetnek igazán sikeresek, ha azok „zéró” közeli veszteséggel végződnek.

Mindezek alapján jogos kérdések vetődnek fel. A társadalmak hosszú távon letudhatják-e összes, a honvédelmével kapcsolatos kötelezettségüket azzal, hogy a haza fegyveres védelmét egy „maroknyi”, még ha közülük való is, de a lakosság összlétszámában csak néhány ezrelékben kifejezhető, egyéni motivációk alapján vállalóra bízzák?

Magyarország teheti-e ezt történelmének, geopolitikai helyzetének ismeretében? Rábizthatja-e a jövőjét egy csak mintegy másfél évtizede, igaz tendenciájában pozitívan alakuló biztonsági kép kizárólagosságára? Vagy szükség van még a társadalom tagjainak a minimális önvédelemre történő felkészítésére, a „védelmi szolidaritás” érzetének folyamatos fenntartására, esetleg a reguláris haderő feladatainak más úton történő kiegészítésére?

Megoldási lehetőségként az elmúlt esztendőben a társadalmat legfelső szinten reprezentáló törvényhozó intézményünkben, a Parlament padsoraiból érkezett, a hazai gyakorlatban történelmi előzményként már többször létezett, de jelenlegi bevezetésének szándékát tekintve mindenképpen új típusú fegyveres erő, a Nemzetőrség megalapítására vonatkozó javaslat.

A felvetés érdekes, erősségében hullámszó társadalmi vitát váltott ki. A 2002. tavaszán történt kormányváltás után az új honvédelmi vezetés a katonai védelemmel kapcsolatban újabb védelmi felülvizsgálatot rendelt el. A megismert koncepcióból az előző kormányzattal ellentétben az a következtetés vonható le, hogy a jelen vezetés a súlypontok kialakításánál nem számol egy új fegyveres erő felállításával. Mindemellett úgy érezzük, hogy a biztonság objektív vizsgálata megérdemli a felvetés több nézőpontból történő megközelítését és az eredmények egy jegyzetben történő közreadását.

Munkánkat több aspektusból kívánjuk elvégezni. Megvizsgáljuk, milyen történelmi előzményei, ha úgy tetszik gyökerei vannak egy esetleges Nemzetőrségnek. Kitekintünk külföldre, milyen Nemzetőrség típusú szervezeteik vannak, mi készítette az ilyen erőket fenntartó országokat ezen szervezetek létrehozására. De ahol ilyen szervezeteket nem találunk, ott is igyekezzünk azt megvizsgálni, hogy milyen más módszereket alkalmaznak egyes országok saját, területi integritásuk biztosítása érdekében. Elemezzük a Nemzetőrség, hazai társadalomba való beillesztésének feltételeit, lehetőségeit, és végül, de nem utolsósorban katonai alkalmazhatóságát.

MILÍCIA TÍPUSÚ SZERVEZETEK MAGYARORSZÁGON

A polgár-katona megjelenése a polgári társadalmakban

A polgári társadalmak történetében, ha a hatalmat a társadalom vezetésére megérett polgárság meg kívánta szerezni, majd azt meg is akarta tartani, rendelkeznie kellett az ahhoz szükséges fegyveres erővel. Más megközelítésben, ha valaki a már megszerzett hatalmat meg akarja tartani, akkor érdekelt az adott politikai rendszer fenntartásában, de éppen ezért kötelessége is részt venni a rendszer védelmében.

Ennek a kijelentésnek az igazolását a modern polgári társadalmak létrejöttének kezdetétől, az abszolút monarchiát megdöntő angol polgári forradalomtól kezdve tapasztalhatjuk, így jött létre Cromwell vezetésével a polgárság saját fegyveres ereje. Egy további példa az amerikai Függetlenségi Háború (1775-81), amelyet megelőzően az amerikai polgárok már a XVII. század közepétől rendelkeztek milícia rendszerű védelmi testületekkel. Ennek tagjait „minuteman”-eknek, percbereknek nevezték, mivel – a korabeli híradás, így a kellő előrejelzés hiányában - akár egypercnyi előrejelzést követően is készen kellett állniuk kisebb-nagyobb közösségük védelmére. Ez a fajta önvédelmi tevékenység egyenes következménye volt annak az angol birodalmi politikának, amely a többi európai országhoz képest az amerikai kontinensen későn kezdődött (1607), és az egyre tömegesebbé váló angol gyarmatosítás mellett fegyveresen nem biztosította az Új Világban szerencsájukat keresők személyes biztonságát. Ezek az angol gyarmati hadseregtől független, a polgárok által alkotott szervezetek adták az amerikai függetlenséget kikényszerítő, George Washington által vezetett, a gyarmattartókkal szemben megnyert háború új típusú fegyveres erőinek a magvát, és ez a fajta „békében polgár, háborúban katona” gondolkodás az elvi alapja a máig sikeresen működő amerikai Nemzeti Gárdának is. A külföldi történelmi példák sorában, feltétlenül megemlítendő a francia forradalom Nemzetőrségének megszervezése, amely Lafayette márkí nevéhez fűződik, aki nem véletlenül a francia és az amerikai népnek is egyaránt nemzeti hőse. A márkí már a forradalom kezdetén, nevezetesen a Bastille bevételének utáni napon (1789. július 15-én) kinevezték a - minden bizonnyal az önkényuralom jelképét képező - Bastille

elfoglalásában résztvevőkből is álló új szervezet élére. Ez a néphad alapjaiban azonos az előzőekben említett példákkal, viszont annyiban másabb, hogy forradalmibb, miként rendeltetése is a forradalmi hangulat igénye szerint változott. Lényeges, hogy a francia Nemzetőrséget kezdetben csak egyfajta belső, a forradalmat, annak vívmányait védő országhatáron belüli alkalmazásra szervezték, de – mint azt a következőkben, a hazai példákban is látni fogjuk – a forradalom kiterjedése, és különösen a forradalom megbuktatására irányuló külföldi beavatkozások kapcsán a harcokban a reguláris erőkkel közösen is alkalmazták.

Hazai előzmények

Magyarországon az abszolút uralkodó kezében lévő hadseregtől vagy a minden szempontból elavult, ezért a napóleoni háborúk során 1809-ben Győr mellett csúfos vereséget is szenvedett nemesi felkelés intézményétől függetlenül, a hazai polgárság erősödésével az önvédelem igénye már a XIX. század elején, éppen a napóleoni háborúk idején jelenik meg.

1809-ben például Aradon az elvonult katonaság helyett a polgárok és azok javainak biztonságára szerveződött polgárőrség. Leírásokból tudjuk¹, hogy 1809 tavaszán 42 szabad királyi városban mintegy 35 800 polgárőrt tartottak nyilván, akik nagy része puskával felszerelt gyalogságból állt, és csak alig több mint 6%-uk képezte a lovasságot. A kor „nehéz fegyverzetét” jelentő tüzérsége pedig mindössze egy városnak volt. A háborús veszély elmúlásával a polgárőrségeket – mint látni fogjuk – az 1848-as Nemzetőrség bázisául szolgáló szervezeteket a későbbiek során sem oszlatták fel. A következő évtizedekben, a „polgári őrseregek” ügyének Magyarországon a polgári átalakulásért küzdő liberális nemesség igyekezett értelmet adni, miután számosan a polgári őrseregekben egy nemzeti haderő csíráját vélték felfedezni. Ez azért jelentős, mivel hazánkban a Rákóczi szabadságharc (1703-11) elbukása óta, a Habsburg önkényuralom semmilyen nemzeti haderő fenntartását nem engedte meg.

¹ Molnár András: Hadügyi reform kísérletek 1848 előtt; Századok 1999/6 szám 1208. old.

Maga a „nemzeti őrség”, vagy az akkori kor szóhasználatával élve „nemzeti őrsereg” mint kifejezés, az 1830-as években vált ismertté Magyarországon. A reformkor nagy alakja, Wesselényi Miklós báró 1834-ben egyik beszédében, mint újabb idők legdicsebb intézményeként utalt a „nemzeti őrseregre”, míg Bihar megye ellenzéki követe, Beöthy Ödön 1835-ben a pozsonyi országgyűlésen említette, mint az alkotmányosság egyik garanciáját a „nemzeti őrsereget”².

A „nemzeti őrsereg” létesítésére vonatkozó első elképzelés 1841-ben egy liberális mosoni gróf, Zichy Ottó nevéhez fűződik, mivel ő az, aki először fogalmaz meg egy, a polgárőrség helyi jelentőségénél jóval tovább mutató gondolatot, miszerint: „Ha nemzeti őrséget az egész népre (...) kiterjesztett akarunk, szükség mindenekelőtt, hogy a jog előtti kiváltság megszűnjék, a terhek viselésében, a szabadságban egyenlőség hozassék be. Ha tehát nemzeti őrséget akarunk, mindenekelőtt a haza iránt szeretetet ébresszünk, s ekkor az adott fegyver bizonyára csak a haza védelmére fog használtatni”³ - fogalmazott a gróf, a mára is értelmezhető, üzenet értékű mondataiban.

Minden haladó elképzelés ellenére a Nemzetőrség magyar véderővé történő fejlesztése ügyében – kivételt képeznek az 1848. március 15.-ig létező polgárőrségek, amelyet Zichy Ottó 1848. februárjában országosan mintegy 36 000 főre becsült⁴ – a reformkor ideje alatt a szükségesség felismerésén túl érdemi döntés nem történt. Ennek több okát is megállapíthatjuk. Egyrészt az udvarhoz húzó konzervatív főnemesség igényeinek nagyon is megfelelt az osztrák haderő itt állomásoztatása, másrészt maga a liberális nemesség, de a polgárság is megosztott volt. A nincstelen ember kezébe még a reformgondolkodók egy része is óvakodott volna fegyvert adni, így a polgárőrségekben történő részvétel a polgárok anyagi viszonyaihoz volt kötve (cenzus).

De nyomós ok volt, hogy a hadügy az uralkodói felségjogok közé tartozott, amit a forradalom és szabadságharc előtt közvetve sem lett volna tanácsos támadni. Az ilyen jellegű próbálkozás tehát teljesen illuzórikusnak és akár az uralkodó jogai megsértésének, az azokba való beavatkozásnak is tűnhetett volna.

² Molnár András: Hadügyi reform kísérletek 1848 előtt; Századok 1999/6 szám 1205. old.

³ Molnár András: Hadügyi reform kísérletek 1848 előtt; Századok 1999/6 szám 1205. old.

⁴ Molnár András: Hadügyi reform kísérletek 1848 előtt; Századok 1999/6 szám 1212. old.

Ilyen előzmények után jutunk el 1848. márciusáig, amely kivívott szabadságunkat, ehhez kapcsolódóan pedig annak fegyveres védelmére szolgáló intézményét a forradalom első pillanataiban megalakuló, a nemzet többségének érdekeit és a forradalom vívmányait védeni hivatott Nemzetőrséget is jelenti.

Az 1848-49-es polgári forradalom és szabadságharc Nemzetőrsége

Az 1848-as márciusi forradalom önvédelmi ereje

A Nemzetőrség felállítására – még a forradalmi események bekövetkezése előtt – Kossuth Lajos is utalt 1848. március 3-i felirati beszédében, amelyben a valós népképviseleti rendszer megteremtésével összefüggőnek ítélte meg a honvédelmi rendszer olyan kialakítását, amely megfelel „nemzeti jellemünknek s a honlakosok érdekességének”. A bécsi forradalom hírére Kossuth március 14-én már bátran kimondta, hogy a már idézett honvédelmi rendszer a Nemzetőrséget jelenti, amelynek a nemzet nyugalma kell biztosítania és érdekeit védeni a császári önkényt képviselő reguláris hadsereggel szemben.⁵

Ez a valóban az egész ország érdekében vett gondolat azonban a bekövetkezett események tükrében egyelőre megvalósíthatatlannak tűnt. Március 15. követeléseiben a „Nemzeti őrsereg” a 12 pont között ötödikként szerepelt. A nap nagy vívmánya a sajtószabadság, és Táncsics Mihály kiszabadítása mellett a Nemzetőrség létjogosultságának elismertetése volt. Március 15-ről 16-ra virradóra a rend fenntartása már a polgárőrség feladata volt. Ebben közrejátszott az a tény is, hogy a budai főhadparancsnok, Ignaz Lederer lovassági tábornok egyértelmű bécsi utasítások vélhető hiányában nem akart a reguláris hadsereggel beavatkozni a forradalmi eseményekbe. A Rendre Ügyelő Választmány már március 16-án kiadta az előző este született határozatát, miszerint „a pesti polgári őrsereg eddigi száma jelenleg 1500-ra szaporíttassék, s mint nemzeti őrsereg nemzeti színekkel ékesíttessék”.⁶ Pesten tehát a napóleoni háborúk óta meglévő polgárőrség azonnal átalakult Nemzetőrséggé. Egyidejűleg falragaszokon megjelenik a Választmány felhívása, amely már arról tudósít, hogy „minden becsületes

⁵ Hermann Róbert: A Nemzetőrség és a Honvédség 1848-49, MH TMK 1998.

⁶ Urbán Aladár: A Nemzetőrség és Honvédség szervezése 1848 nyarán, Akadémia Kiadó, Budapest 1973. 13. old.

ember” jelentkezhett a városházán, ott kaphat fegyvert, valamint megkülönböztető jelzést, a balkarjára nemzeti színű szalagot, fejfedőjére nemzetiszínű rózsát. Megkezdődött a Nemzetőrség fegyverekkel történő ellátása is, amelyben különösen az első napokban a közrend fenntartásában szintén érdekelt, már idézett budai főhadparancsnok is készségesnek bizonyult. A forradalmi hangulat nyomán napok alatt több ezer főre duzzadt a hiányos, sokszor ósdi fegyverzettel ellátott Nemzetőrség. Március 19-én már mintegy 4 000 fős a pesti Nemzetőrség és március 25-re létszáma meghaladta az 5 000 főt. Budán március 22-én történt meg a polgárőrség és a Nemzetőrség összevonása, és 25-én az együttes létszám 1399 fő volt.⁷ A pesti forradalmi események hatására a vidéki városokban is sorra alakulnak a nemzetőrségi alakulatok, sok helyen a régi polgárőrség bázisán, azt kiegészítve. Az első napok forradalmi hangulata után viszont megjelennek az ellentmondások is. Az első ilyen, hogy a kezdeti támogatás után a központi, bécsi hatalom képviselői nem sietnek a fegyverek kiadásával. Itt a nyilvánvaló kezdeti elbizonytalanodás és a közrend az arra kevésbé alkalmas katonaságon kívül más úton történő fenntartásának a reményén túl erősebbnek bizonyult a felfegyverzett, és gomba módra szaporodó egyre szervezettebbé váló alakulatoktól való félelem, még ha azok kiképzettsége jóval alul is maradt a reguláris erőkhöz viszonyítva. De jelentkeznek ellentmondások magában az alakuló szervezetekben is. A legjelentősebb ezek között, hogy az eddigi vagyonosabb polgárok által alkotott polgárőrségek nem szívesen engedték be maguk közé a vagyontalanokat. A census vagy az egyetemi végzettség előírása távol kívánta tartani a forradalmat a nincstelenektől, nem beszélve arról, hogy a két kezük munkájából élők szolgálatra történő elvonása tényleges haszon elmaradást jelentette a munkáltatóknak.

A másik lényeges elem, hogy kezdetben nem volt tiszta, hogy az alakuló Nemzetőrség egy, csak a polgárok vagyonára és testi épségére ügyelő, a korábbi gyakorlat alapján aktivizálódó polgárőrség lesz-e (és eddig Bécs képviselői is el tudtak menni), vagy a nemzet ideiglenes honvédelmi rendszere.

A helyzet tisztázását, legalább is egy időre, a Nemzetőrsegről szóló törvényjavaslat hosszas vita utáni április 3-ra történt elkészítése és a Batthyány kormány

⁷ Urbán Aladár: A Nemzetőrség és Honvédség szervezése 1848 nyarán, Akadémia Kiadó, Budapest 1973. 16. old.

április 14-i Pestre érkezése és intézkedései oldották meg. Az elkészített és az uralkodóhoz felterjesztett törvényjavaslatot Bécsben több ponton is módosítani javasolták (itt újból felmerült a vagyoni kvalifikáció kérdése), de végső soron a várható viharos magyar reakcióktól való félelem miatt az uralkodó április 7-én változtatás nélkül jóváhagyta az 1848. XXII. törvénycikket.

A törvény azokat kötelezte 20 és 50 éves koruk között szolgálatra, akik legalább 200 pengő forint értékű vagyonnal rendelkeztek, vagy évi 100 forint jövedelmük volt. (Mint ebből is látható, a törvény a módosabb polgárság részére írta elő kötelezően a szolgálatot). Ugyanakkor bekerül a törvénybe egy érdekes, az események későbbi alakulása szempontjából meghatározóvá váló kitétel, miszerint a Nemzetőrségbe olyan, a kvalifikációt meg nem üthő személyeket is fel lehet venni, akik „érdekeltek az alkotmányos rend fenntartásában”. Az már csak értelmezés kérdése, hogyan alkalmazzák majd ezt a kitételet a továbbiakban, amikor még mindig nincs egy, az uralkodótól független törvénykezési gyakorlat, de a helyzet az önálló nemzeti véderő létrehozására és alkalmazására kényszerít. A törvénycikk a Nemzetőrség megszervezését mindenhol a helyi, megyei hatóságok részére írja elő. Részletesen intézkedik az összeírás módjáról. A nemzetőrök szabadon választhatnak a gyalogos és lovas szolgálat között. A Nemzetőrség tisztjei századosig saját maguk által választhatók, az őrnagyokat a miniszter ajánlására a nádor (Horvátországban a bán) nevezi ki. A törvény szerint a kiképzéshez a katonai személyzetet a kormány köteles biztosítani, és akinek nincs fegyvere, az az államtól kap. A fegyverek őrzésének a megszervezése a törvényhatóságok feladatkörébe tartozott. A törvény úgyszintén intézkedett, hogy a Nemzetőrség tagjai rangban azonosak a hadsereg tagjaival, és csak rendkívüli esetekben kötelesek lakóhelyen kívül szolgálatot ellátni. Ha a nemzetőr szükség esetén lakóhelyétől távol látott el feladatot, a katonasággal megegyező fizetés illette meg. A Nemzetőrség csak az illetékes polgári előjáró utasítására léphetett szolgálatba és alkalmazhatott erőt.

A törvény részletességével (35 szakasz) kiemelkedett az 1848-as törvények közül. Legfontosabb paragrafusának a későbbiekben az a 3. § bizonyult, amely körül közel két hétig tartott a huzavona, és amely kimondta a már idézett kvalifikáció nélküliek részvételét a Nemzetőrségben, amely olyan „gumiszabálynak” bizonyult, amely később

lehetővé tette, hogy a kormányzat ez alapján szervezze meg önkéntesekből az első 10 honvédsázlóaljat, az önálló magyar honvédség magvát.

A felelős kormány intézkedései a Nemzetőrség országos megszervezésére

A Batthyány Lajos által vezetett felelős magyar kormány április 14-i Pestre érkezte után (ekkorra a fővárosban 7 000 főt meghaladó és kb. 6 000 puskával felszerelt, és némiképp kiképzett pest-budai Nemzetőrség állt készenlétben,) már másnap, április 15-én a minisztertanács a most már törvényesített Nemzetőrség felállítását és szervezését a miniszterelnök tárcaszintű feladatává tette. Erre több okból is szükség volt. Először is a forradalom fegyveres ereje a vívmányok megőrzése szempontjából elsődleges jelentőséggel bírt. Ebben az időpontban az osztrák hadügyminisztérium utasításait követték a Magyarországon állomásozó parancsnokok. Ez is arra utalt, hogy szükséges a saját fegyveres erő megszervezése. Másik lényeges ok, hogy április közepére-végére a Nemzetőrség létszáma országosan 55-60 000 főre emelkedett, amelynek döntő része (kb. 80%) mintegy 60 nagyobb városban alakult meg. Nehézséget okozott, hogy az állomány megközelítőleg negyede (!) volt csak lőfegyverrel ellátva. A többség csak vágó-, és szűrő fegyverekkel rendelkezett, és a maradék állomány (becsülhetően a teljes létszám egy negyede), teljesen fegyvertelen volt. Az állomány összetételére a volt polgárőrségek állománya és a fiatalság volt a jellemző. És bár a kezdeti időszak szervezésére - némely kivételtől eltekintve- az önkéntesség volt jellemző, nem nagy számban részt vett ebben a szakaszban a nincstelenek, vagyontalanok rétege, különösen a volt jobbágyok. Még egy jelentős ok indokolta, hogy az eddig főleg spontán történt szerveződésnek új, szervezett lendületet kellett adni, hogy bár a Nemzetőrségnek volt egy központi szerve - a március 27-én munkába lépett Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány -, de annak tevékenysége országos méretekben tulajdonképpen csak a beérkező információk regisztrálására, a fegyverkérelmek továbbítására és tanácsok adására szorítkozott. Indokolt volt a miniszterelnök döntése abból a szempontból is, hogy a Nemzetőrség törvényben rögzített feladatkörei illetékesség szempontjából két miniszter, a hadügyi és a belügyi tárca között oszlottak meg.⁸

A szervezésre irányuló első jelentős intézkedésre 1848. április 20-án került sor, amikor is létrehozták az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot. Ezt már a tárcaközi

⁸ Érdekességként megjegyzendő, hogy a kijelölt miniszter Mészáros Lázár ebben az időszakban még haza sem érkezett itáliai állomáshelyéről.

feladatok áthidalása végett alakították meg, de talán ennél is jelentősebb, hogy a forradalom fegyveres erejét illetően fontosabb döntésekben a jóváhagyást a miniszterelnök végig magának tartotta fent. Bár a törvény rendelkezik a Nemzetőrség főparancsnoki tisztsége felől, azt soha nem töltötték be, így de facto lemondásáig, de mondhatjuk úgy is, az 1848/49-es Nemzetőrség létezésének legfontosabb időszakában a miniszterelnök töltötte be ezt, a forradalom szempontjából létfontosságú funkciót. Május végétől megalakultak a Haditanács (a mai szóhasználatnál nyugodtan mondhatnánk parancsnokság) osztályai is. A gyalogsági, a lovassági, a tüzérségi, a fegyelmi és a politikai-igazgatási, valamint a gazdasági osztályok élére július elejére megtörténtek a kinevezések. A Haditanács elnöke, a Nemzetőrséget illetően tulajdonképpen csak Batthyány helyettese volt, és minden rendeletet be kellett mutatnia a miniszterelnöknek. Batthyány többször is hangsúlyozta, hogy a haditanácsot a miniszterelnöki hivatal részének tartja. Mészáros Lázárt május 23-i hazatérte után külön is figyelmeztette, hogy a Haditanács nincs alárendelve a hadügyminisztériumnak.

Április 21-én Batthyány elrendelte az országos szintű nemzetőri összeírások megkezdését. Ez jórészt zökkenőmentesen folyt, gondot néhol a szegényebb néprétegben keltett félelem, és az ezekből adódó fennakadások jelentettek. Ők egyes helyeken a korábbi újoncösszeírásokra emlékeztető módszerekben a múlt kényszersorozását vélték felismerni. Batthyány májusban kétszer is körlevélben fordult a megyékhez, és megtiltotta az összeírás folytatását ott, ahol az önkéntesség nem volt biztosított. Ez viszont előfordult mindazon helyeken, ahol szinte kényszerítették a kvalifikációt meg nem ütoket, hogy lépjenek be a Nemzetőrségbe. Máshol éppen ellenkezőleg, túl szigorúan vették a rendelkezéseket, és nem akarták a szegényebb rétegek képviselőit maguk közé engedni. Szintén problémát jelentett az orvosok, lelkészek, tanítók és hivatalnokok szolgálatba léptetése. A kormány erre is intézkedett, hogy ahol csak lehetséges, vegyék figyelembe ezen akadályokat. A szervezésnél több helyen komoly gondot jelentett a jól működő és fegyverzettel is jól ellátott polgárőrségek megléte. Batthyány viszont jól felfogott politikai indokokból ragaszkodott az egységes szervezetekhez, ezért ezeket az alakulatokat feloszlatta és így osztották be őket a helyi Nemzetőrségekbe. Ezzel a döntésével is igazolta a polgárok korábbi önszerveződésének túllépését és egy új típusú forradalmi fegyveres erő kialakítását.

Az összeírt Nemzetőrség létszáma 1848. nyarára megközelítette a 350-380 000 főt, és ebben nincs benne Erdély⁹, illetve a határőrvidék és Horvátország lakossága. Ebből a jelentősnek mondható létszámból csak 6 000 fő volt a lovas nemzetőr, és az is aránytalanul oszlott meg a megyék között. Tüzérség pedig csak egy akadt, az aradi „pattantyúsok”. A felszereltséget illetően, 1848 nyarára a becslések szerint a Nemzetőrség 40 000 darab körüli lőfegyverrel rendelkezett, ami azt jelentette, hogy megközelítőleg minden tizedik nemzetőrnek volt lőfegyvere. A többiek különböző szűrő-, és vágó szerszámokkal rendelkeztek, amelyek között felfedezhető volt a korábbi évszázadokra jellemző kiegyenesített kasza is. Ezek a mutatók rosszabbak voltak, mint a tavaszi felmérések eredményei. Bár a létszám körülbelül a hatszorosára nőtt, a fegyverzetben rosszabb volt a helyzet, mint tavasszal. Ezen külföldi beszerzésekkel, az osztrákokkal lebonyolított cserékkel és a kint lévő fegyverek folyamatos begyűjtésével igyekeztek javítani. Beindult a hazai - az előzményeket ismerve érthető okokból nem nagy múltra visszatekintő - lőfegyvergyártás is. Az egyenruházatot illetően csak a gazdagabbak tudták megengedni maguknak a „búzavirág” kék uniformist. A katonavoltra utaló nemzetőri csákó már jobban elterjedt volt.

A tiszteket századosig maguk választották a nemzetőrök, csak a lovas osztálytól, zászlóaljtól felfelé az őrnagyokat nevezte ki a nádor formális jóváhagyásával a miniszterelnök. Az alacsonyabb rendfokozatú tisztek általában a császári-királyi hadseregből nyugdíjazottak, vagy elbocsátottak köréből kerültek ki. Ez volt a jellemző az altiszti karra is. Így a nemzetőr alegységek és egységek felkészítése nagyban függött a parancsnoki kar felkészültségétől. A kiképzést lényegesen befolyásolta az a tény is, hogy mivel jórészt saját két keze munkájából élt meg, gyakorlatozásra csak a hétvégeken jutott idő. A harcértéket tehát meghatározóan a felszereltség és a kiképzettség bizonyította. Ebben a spontán szerveződést követő második szakaszában a „polgárkatonák” Nemzetőrségnek belső, karhatalmi feladatai adódtak. Ezekre nem a fegyveres összetűzés, hanem inkább az elrettentésen alapuló erődemonstráció volt a jellemző. A következő hetek és hónapok eseményei a Nemzetőrség létezésének harmadik szakaszában megmutatták létezésének visszásságait, de dicsőségét is. Batthyány döntése

⁹ Süli Attila: A nemzetőrség szervezése Erdélyben 1848. nyarán és őszén, *Hadtörténeti Közlemények*, Bp. 2000. 3.sz.

történelminek bizonyult. Azzal, hogy a Nemzetőrség irányítását magához vonta, nagy államférfiként, a helyzetet jól felismerve cselekedett, minden igyekezete a törvények betartására irányult. A saját hadsereg felállításának az udvar által is való késleltetése csak azt tette lehetővé, hogy a forradalmi fegyveres erőt, a Nemzetőrségi törvény adta keretek felhasználásával hozzák létre.

A Nemzetőrségi törvény szerinti elsődleges feladat „a személyes és vagyonbátorság, a közcsend, a belbéke biztosítása” volt. A törvénycikk egyes paragrafusai ugyan lehetővé tették a Nemzetőrségnek lakóhelyén kívül történő alkalmazását, de talán a törvény alkotói sem voltak tudatában annak, hogy milyen hamar szükség lesz a paragrafusok alkalmazására. A délvidéki szerb zavargások 1848 nyarán történő megkezdődésével a kormánynak számot kellett vetnie azzal, hogy mennyire alkalmasak a Nemzetőrség alakulatai katonai jellegű feladatok megoldására.

A Nemzetőrség a szerb zavargások idején és a szeptemberi honvédő harcokban

A Nemzetőrség még a szervezés állapotában volt, amikor június folyamán először részlegesen, majd július 5-én a szerb felkelés, illetve a horvát betörés által veszélyeztetett megyék Nemzetőrségét mozgósították. A mozgósítás lényege az volt, hogy egyes megyék nemzetőr zászlóalját a veszélyeztetett pontokra vezényelték. A délvidéki, bácskai, és bánsági megyékben az egyes községek lakosai is igyekeztek öntevékenyen megszervezni védelmüket, ezzel adva bizonyítékát a Nemzetőrség honvédő szerepének. Erre az időszakra a Nemzetőrségen kívül már más erőket is vezényeltek a Délvidékre. Ezek jelesül azok az első honvédzászlóaljak voltak, amelyeket megfelelő törvény hiányában a Nemzetőrségi törvény alapján, az Országos Nemzetőrségi Haditanácson keresztül személyesen Batthyány miniszterelnök irányításával hoztak létre.

A tíz zászlóalj (amelyből kettő a Dráva vonalára, nyolc pedig a délvidéki táborokba került) alkotta a jövő honvédsereg magvát. Felállításuk eltérő feltételek között történt, mint a Nemzetőrség létrehozása. A helyzetre való tekintettel ez ellen az udvar sem emelhetett kifogást, így a zászlóaljak felszerelése, a parancsnoki állomány átvétele a magyarországi császári-királyi hadsereg bázisain és állományából történt. A magyar kormányfő alá történt alárendelés után teljes császári-királyi alakulatok is leveznélésre

kerültek, de azok alkalmazása a későbbiekben a nyilvánvalóan eltérő érdekkülönbségek miatt sokszor bonyodalmakhoz vezetett.

1848. nyarára tehát bővült a Nemzetőrség feladatköre. Egyrésztől át kellett vennie a június 11-én mozgósított és délre vezényelt császári-királyi csapatok helyett a helyőrségi szolgálatot, másrésztől egy részét szintén mozgósították. A kormány június végén és július elején kiadott utasításainak megfelelően mintegy húsz megye nemzetőreit vezényelték a Délvidékre és a Dráva-vonalára. A Nemzetőrség mozgósításának eredményeként augusztus elejére a délvidéki táborokban 22 000, a Dráva vonalán pedig 26 000 nemzetőrt alkalmaztak. Mint látható, a Nemzetőrség korábbi feladatai az azt megelőző hónapokban nagyban változtak. Addig ameddig a mozgósításban nem érintett megyékben a Nemzetőrség továbbra is belső funkciókat látott el, a kényszerhelyzetből délre vezényelt nemzetőr alakulatokat a hon külső védelmére alkalmazták. A délvidéki zavargások elhúzódása viszont a Nemzetőrség egészen más célból szervezett alakulatainál egyéb problémákat is kezdett felvetni. A legfontosabb ezek közül az volt, hogy a mozgósításra éppen az aratás idején került sor. A másik nem elhanyagolható gond az volt, hogy a nemzetőr zászlóaljakat általában négy hétre vezényelték, ez pedig az oda-vissza úttal együtt számítva, a helyszínen édeskevés érdemi tevékenységre adott lehetőséget. Amikorra már alkalmazni lehetett volna őket, sor került a váltásra. Jelentkeztek a társadalmi igazságtalanságok is. A tehetősebbek igyekeztek kihúzni magukat a mozgósítás alól. A kiesőket viszont pótolni kellett. Így aztán sok olyan személyt is besoroltak, akik a cenzust nem ütötték meg, viszont mivel nagyrésztük a szegényparaszságból került ki, hiányoztak a nyári mezőgazdasági munkákból. Az eredmények sajnálatosan azokat igazolták, akik nem sok jövőt jósoltak az így mozgósított Nemzetőrségnek. Az egyik kudarc az augusztus 19-i szenttamási szerb tábor ostroma volt, amikor a vélhetően nem túl kiképzett és kellően nem motivált nemzetőrök nem követték a táborba betörő reguláris erőket. A másik negatív esemény akkor történt, amikor a tolnai nemzetőrzászlóalj az ostrom után egyszerűen fogta magát és hazament.

Ezek, és az ezekhez hasonló események ugyan nem veszélyeztették a dél-magyarországi „kisháború” kimenetelét, de figyelmeztették a politikai és katonai vezetést, hogy a Nemzetőrség ilyen alapokon történő, kellően nem előkészített módon való alkalmazásától nem sok eredményt lehet elvárni. Kossuth már júliusban jelezte,

hogy „a Nemzetőrség ilyen irányú alkalmazása drága és haszontalan.”¹⁰ Kossuth ugyanakkor javasolta, hogy a Nemzetőrség helyett az ország nem fenyegetett részeiről a reguláris alakulatokat vezényeljék az ország déli részeire, és a Nemzetőrség helyettük vegye át az üresen maradó helyőrségekben a szolgálatot. A kormány élt is ezzel a javaslattal, és a komáromi várba rendelte az esztergomi Nemzetőrség 1. zászlóalját, a katonaság felváltására, a fontos erőd biztosítására.

A dél-magyarországon kialakult helyzet miatt a visszasságok és ellentmondások ellenére továbbra is szükség volt a Nemzetőrség tábori alkalmazására. Augusztus 13-án Batthyány újabb rendeletet adott ki minden törvényhatósághoz, miszerint „egy nemzetőrökből álló hadi erőt teremtsenek, mely önkéntesen ajánlkozó, erős, egészséges egyénekből legyen alkotva, kik kötelezven mindaddig, míg a harc tart, vagy a haza szolgálatukat igényelni fogja, a kormány rendelete alá helyezni magukat.”¹¹

A forradalom Nemzetőrségének történetében ezzel újabb fejezet kezdődött. Egymás után alakultak meg az önkéntes mozgó nemzetőr alakulatok, amelyek már minőségükben is különböztek az előzőektől. A leglényegesebb különbség az volt, hogy a kvalifikáció körül kialakult, már többször idézett vita itt már szóba sem kerül, illetve elsősorban azokat vették fel, „akik érdekeltek az alkotmányos rend fenntartásában” tehát mindenkit, aki önként, de megfelelő fizetség fejében fogott fegyvert. Ez lehetővé tette a szegényebbek megélhetését, ugyanakkor a kényszermozgósítások elkerülésével a jelentkezők nem idegen érdekeket, hanem saját hazájukat védték. Tulajdonképpen ez is a reguláris hadsereg megalakítását szolgálta, törvény híján még kényszerűségből. Ezt bizonyítja az is, hogy a bécsi udvarral történő végleges őszi szakítás után az így megalakult önkéntes mozgó Nemzetőrség egy része honvéd alakulattá fog átalakulni. Az önkéntes nemzetőri csapatok gyülekeztetése négy táborban, Veszprém, Vácott, Szolnokon és Aradon történt, váltakozó eredményességgel. Szeptember végére az önkéntes Nemzetőrség létszáma elérte a 12 ezer főt, amely mintegy 15 zászlóaljat tett ki.

Az így felállított nemzetőr egységek közül – létezésüket és fontosságukat bizonyítván – több részt vett a győztes pákozdi csatában. A forradalom ellen támadó

¹⁰ Hermann Róbert: A nemzetőrség és a honvédség 1848-49, MH TMK, 1998. 13. old.

¹¹ Hermann Róbert: A nemzetőrség és a honvédség 1848-49, MH TMK, 1998. 14. old.

horvát bán megállítására érdekében Batthyány forradalmi lépésként szeptember 14. és 20. között kiadott rendeleteivel életbe léptette a király által jóvá nem hagyott katonai állítási törvényt. Így befejeződött a Habsburg-házzal folytatott fél-éves harca. Megtörtént a szaktítás. Batthyány lemondott. A pákozdi csatában viszont az előző hónapok eredményei alapján nemzetőrök és honvédek egymás mellett harcolva állították meg a már-már a fővárost fenyegető Jellasicsot. A pákozdi csatával és az azt követő harci cselekményekkel valami egészen új kezdődött. A túlerővel szemben megkezdődött a szabadságharc elvesztéséig tartó dicsőséges küzdelem, amely bukásával is erkölcsi tartalékot adott az ország népének az elkövetkezendő, történelmi sorsfordulóiban nem könnyebb másfél évszázadra.

A Nemzetőrség – bár a következő hónapok fegyveres eseményeiben is szerepet játszott (október elején jelentős része volt az ozorai diadalban, itt is bizonyította alkalmazhatóságát, a haza védelme érdekében) – betöltötte azt az alapvető feladatát, amelyre a forradalom első pillanatától kezdve életre hívatott. A honvéd alakulatok felállításával vagy beolvadt azokba, vagy hazatért és a továbbiakban alkalmazása az előzőekhez viszonyítva korlátozott volt. Említésre méltóan inkább helyőrségi, útvonal-biztosítási, folyófigyelési feladatokat láttak el, amellyel a már korábbi példához hasonlóan tehermentesítették a reguláris csapatokat. A szabadságharc alatt ugyan történtek bizonyos intézkedések a Nemzetőrség esetenkénti alkalmazására, de ezek jelentőségükben, vagy az eddigiektől eltérő értelmezésben már nem játszottak igazán fontos szerepet.

A nemzetőri intézménynek a szabadságharc bukása után végül is nem volt igazi folytatása. A császári és királyi csapatok első dolga mindenütt az volt, hogy a helyi Nemzetőrségeket feloszlassák, és fegyvereiket elkobozzák. A Nemzetőrséget, mint a magyar nemzet igazolt, éppen ezért feltehetően veszélyesnek megítélt, bebizonyítottan a patriotizmuson alapuló, és amikor erre szükség volt mindig kitűnően működő intézményét a kiegyezés után sem szervezték újra.

Nemzetőrség név alatt időben legközelebb az első világháborút követő összeomlás után, mint az önálló magyar állam által létrehozott fegyveres testülettel találkozunk.¹² Károlyi Mihály 1918. november 11-én aláírt és két nappal később kihirdetett 5220/1918. ME rendeletével a hadsereg és polgárőrség mellett a magyar nemzeti fegyveres erő harmadik összetevőjeként létrehozta a Nemzetőrséget.

Az elsősorban vidéken működő Nemzetőrséget a HM-en belül Fényes László függetlenségi párti képviselő, nemzetőri kormánybiztosi minőségben vezette. A Bartha Antal honvédelmi miniszter által a miniszterelnöki rendelettel egy napon kiadott végrehajtási utasítás¹³ szerint a Nemzetőrség területi irányítószervei a katonai kerületek mellett működő karhatalmi parancsnokságok voltak. Városonként és járásonként minimálisan egy nemzetőrszázadot kellett felállítani a hadsereg költségén. Nagyobb községek, üzemek, birtokok saját költségén nemzetőrsztagot állíthattak ki, amely értelemszerűen az adott városi vagy járási század parancsnoknak volt alárendelve. A Nemzetőrséghez tartozók ellátása azonos módon történt mint a hadseregnél, elhelyezésük ahol az lehetséges volt, a laktanyákban történt. Katonai állomással nem rendelkező helységeken a Nemzetőrség a beszállásolási terv alapján került elhelyezésre.¹⁴ A HM összesítése szerint (papíron, nem igazoltan) 1918. november végén a Nemzetőrség 950 egységbe szervezve 86 439 főt számolt.

A Nemzetőrség feladatai közé tartozott a nemzetiségi megmozdulások letörése is. A történelmi Magyarország összeomlása során több nemzetőr alakulat is összetűzésbe került más, különféle nemzetiségi milíciákkal. Több beolvadt a magyar területeket védő magyar katonai szervezetekbe vagy félkatonai szerveződésekbe. 1919. február 5-én Nagy Vince belügyminiszter egy egységes karhatalmi testület megszervezéséről tárgyalásokat kezdett az érintettekkel. A tárgyalások nyomán a Nemzetőrséget a Berinkey-kormány az 1919. február 22-én közzétett 2669/HM. Eln./6./1919. sz. rendeletével megszüntette. Az

¹² Magyarország az első világháborúban, Lexikon, Petít Real könyvkiadó, Budapest, 2000. 497-498. old.

¹³ Magyarország az első világháborúban, Lexikon, Petít Real könyvkiadó, Budapest, 2000. 497-498. old.

¹⁴ Saját kutatás: HL Polf. HM Nemzetőri Kormánybizottság 2/11 28527/Eln. 1./1918. sz.

eltérő megnevezéssel ez után létrehozott szervezetek nem tartalmaztak sok közöset az 1918 őszen létrehozott Nemzetőrséggel.

A Nemzetőrség második világháború idején történő megalakítása a Lakatos kormány határozata alapján 1944. szeptember 25-én történt.¹⁵ Feladata – mint kiegészítő fegyveres testület – a hátszág védelme volt. Felállítása a honvéd kerületi parancsnokságoknak alárendelt leveinte parancsnokságok feladata volt, így az állományt is nagyobb részt azok biztosították. Fegyverzetük igen vegyes volt, mivel főleg a begyűjtött céllövő és vadászpuskákkal, pisztolyokkal szerelték fel őket. A Nemzetőrség feladata volt a közbiztonsági szervek (rendőrség, csendőrség) támogatása a közrend és közbiztonság fenntartása, partizán és ejtőernyős csoportok felszámolása, szabotázs cselekmények elhárítása, katonailag fontos vagyontárgyak védelme. A Nemzetőrség a honvédség része volt. Felállítása a katonai helyzet folyamatos romlása miatt vontatottan haladt. Ennek fő oka, hogy a leveinte ifúságot a hátszági szolgálat helyett részben honvédelmi munkára, részben a hadi veszteségek pótlására használták fel. A Nemzetőrséget 1944. december 3-án Kiegészítő Karhatalommá (KISKA) szervezték át.¹⁶ A KISKA szervezésére csak Budapesten került sor. Nemzetőrök átvételével, önkéntesekből és az esetenként behívottakból általában kerületenként egy-egy zászlóaljat állítottak fel, de oktatási intézmények, gazdasági egységek is hoztak létre alakulatokat. A KISKÁ-ba több antifasiszta sejt is beépült, esetenként maguk az ellenállók állítottak fel KISKA alakulatokat. Az ellenállásban jelentősebb szerepet játszott a III., IV., V., VI., VII., VIII., XIII., XIV. kerületi zászlóalj. A nyilasok számára megbízhatatlanná vált KISKÁ-t alig egy hónappal a megalakítás után Budapest nyilas kormánybiztosa 1945. január 6-án feloszlatta. Több alakulatukat csak fegyveres erővel tudták szétverni.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc Nemzetőrsége

A Nemzetőrség létrejöttének közvetlen előzményei – a Forradalmi Karhatalmi Bizottság

Az 1956. október 23-án a békés tüntetésből kirobbant forradalom október utolsó napjaira konszolidálódni látszott. Ezt bizonyítják azok a megbeszélések is, amelyeknek

¹⁵ Főbb Magyar Katonai Egységek, Szervezetek: Nemzetőrség, Internet: www.freeweb.hu/gamma21/mmagykatgevs.html

¹⁶ Mind 1918/19 mind 1944 nemzetőrsége kevésbé kutatott téma. Érdemes lenne a jövőben az 1848/49 és 1956 nemzetőrségéhez hasonlóan alaposabban megismerni.

kiemelkedő eseménye volt az október 29-én, majd folytatólagosan 30-án a budapesti rendőr főkapitányság Deák-téri székházában folytatott tárgyalássorozat.

A megbeszéléseken – amelyeken hol kisebb csoportokban, hol meg együttesen, nagygyűlés formájában folytatták a tárgyalásokat – a további fegyveres együttműködést egyeztették.¹⁷ A cél az volt, hogy a fegyveresek – meghatározott feltételek között – közösen elfogadott csúcsszerv koordinálása mellett, összehangoltan folytassák a továbbiakban a tevékenységüket, egyben akadályozzák meg, hogy a forradalommal ellentétes erők befolyást gyakorolhassanak a fegyveres erőkre. A forradalmi csoportoknak ez a megbeszélés sorozata létre is hozta, egyelőre csak előkészítőként – az első megnevezés szerint – a Forradalmi Védelmi Bizottságot. Miután a tárgyalások október 30-án befejeződtek, küldöttség indult a Parlamentbe, Nagy Imre miniszterelnökhöz, hogy a bizottság megalakulásáról szóló nyilatkozat aláírásával szentesítse annak felállítását. A Király Béla által fogalmazott¹⁸ nyilatkozaton egyedül a bizottság neve került módosításra, így az Forradalmi Karhatalmi Bizottságra változott. Ez a változtatás egyfelől tompította azt az érzést, hogy a fegyveres erők a következőkben elsődlegesen külső ellenség ellen kívánják folytatni összehangolt tevékenységüket, ugyanakkor utalt arra, hogy a remélt győztes forradalom ezen szakaszában nem a honvédelem, hanem a belső rend és béke helyreállítása a legfontosabb, mivel ha ország-világ előtt bebizonyosodik, hogy a forradalmi erők képesek a rend fenntartására, akkor ezzel elkerülhető a nyílt külső beavatkozás. Az újragépel nyilatkozat így hangzott¹⁹

„A forradalmi harcokban részt vett egységek megbízottaitól, a honvédség és rendőrség képviselőiből a megalakulás alatt álló munkás és ifjúsági fegyveres egységek képviselőiből alakuló Forradalmi Karhatalmi Bizottság előkészítő bizottságának a mai napon történt megalakulását a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa nevében tudomásul veszem és megerősítem. A Forradalmi Karhatalmi Bizottság szervezze meg a forradalmi harcokban részt vett egységek, a honvédség és rendőrség, a munkás és ifjúsági osztagokból alakuló új karhatalmat. Ennek segítségével is teremtsen meg hazánk

¹⁷ Király Béla: Honvédségből Néphadsereg, A MAGYAR FÜZETEK és a Magyar Öregdiákok Szövetsége Bessenyei György Kör közös kiadványa, Párizs- New Brunswick, 1986

¹⁸ Király Béla: Honvédségből Néphadsereg, A MAGYAR FÜZETEK és a Magyar Öregdiákok Szövetsége Bessenyei György Kör közös kiadványa, Párizs- New Brunswick, 1986. 251. old.

¹⁹ Király Béla: Honvédségből Néphadsereg, A MAGYAR FÜZETEK és a Magyar Öregdiákok Szövetsége Bessenyei György Kör közös kiadványa, Párizs- New Brunswick, 1986. 252. old.

belső békéjének helyreállítását és az október 28-án és 30-án elhangzott kormányprogramok végrehajtásának feltételeit.

A Forradalmi Karhatalmi Bizottság az általános, titkos választásokkal létrehozott kormány hivatalba lépéséig működik.

Budapest, 1956. október 30.

Nagy Imre a Magyar Népköztársaság

Minisztertanácsának elnöke”

A nyilatkozat aláírásával a honvédség és a rendőrség mellett a szabadságharcosok eddig szétszórt fegyveres csoportjai is legitimitást kaptak és ettől már csak egy lépés volt az új típusú fegyveres erő, a Nemzetőrség létrehozása.

A Nemzetőrség megalakulása

A Nemzetőrség hivatalos megalakulása előtt Budapesten és vidéken is voltak már önálló kezdeményezések a közrend védelme érdekében helyi „falu-őrségek”, „nép-őrségek” megalakítására. A gyárakban-üzemekben a munkástanácsok irányításával szerveződő gyárőrségek, üzemőrségek között is egyre elterjedtebbé vált a Nemzetőrség megnevezés használata. A már előzőekben említettek szerint napokkal korábban a Deák-téren tárgyalások indultak meg Kopácsi Sándor és az ELTE Forradalmi Egyetemi Diákbizottsága között, hogy Nemzetőrség néven hogyan tudnak az egyetemisták a rendőrséggel együttműködve bekapcsolódni a közrend helyreállításába és fenntartásába.

A Nemzetőrség tényleges megalakulására másnap, október 31-én a Kilián-laktanyában tartott Forradalmi Karhatalmi Bizottság ülésén került sor. A forradalmi helyzetre jellemző, viharos történésekkel²⁰ is tarkított történelmi eseményen, az értekezlet előadója Király Béla volt, aki a kormánytól megbízást kapott a budapesti fegyveres erők irányítására.²¹ Király arról beszélt, hogy egységes, központi vezetés nélkül győzött a „nemzeti demokratikus forradalom.”²² Megállapította, hogy a kivívott eredményeket három veszély fenyegeti: a restaurációs erők, a „reakció” és a szovjet csapatok. A

²⁰ Király Béla: Honvédségből Néphadsereg, A MAGYAR FÜZETEK és a Magyar Öregdiákok Szövetsége Bessenyei György Kör közös kiadása, Párizs- New Brunswick, 1986. 259. old.

²¹ Eörsi László: CORVINISTÁK, 1956 A VIII. kerület fegyveres csoportjai, 1956-os Intézet, Bp. 2001.

²² Eörsi László: CORVINISTÁK, 1956 A VIII. kerület fegyveres csoportjai, 1956-os Intézet, Bp. 2001. 96. old.

veszélyek elhárítását csak összefogott erőkkel és egységes vezetéssel tartotta megvalósíthatónak. Ezért „meg kell alakítanunk a karhatalomnak a központi vezető szervét, és létre kell hoznunk az egységes Nemzetőrséget”, amely a „dicsőséges 1848-as magyar forradalom és szabadságharc hagyományainak a letéteményese” lesz. A nemzetőr egységeket felszólította (az októberi forradalom napjaiban a szabadságharcosok zöme már akkor is nemzetőrnek nevezte magát), hogy válasszák meg parancsnokaikat és javasolta, hogy „minden nemzetőr alakulat működését a Forradalmi Karhatalmi Bizottság Operatív Bizottsága által kiállított írásbeli okmány alapján kezdje meg. A honvédséghez és a rendőrséghez nem tartozó személyek fegyvert csak nemzetőr alakulat által kiállított személyazonossági igazolvánnyal viselhetnek. Olyan polgári személyektől, akik a Nemzetőrségnek nem tagjai, a Nemzetőrség hivatott bevonni a fegyvereit.”²³

Szó esett arról is, hogy a felkelőket egységes csoportokban, laktanyákban kell elhelyezni és egységes öltözkéssel kell ellátni. A Nemzetőrség felállítása után a többi, „illegális” fegyveres csoportot fel kell számolni.

A Nemzetőrség fő feladatát a rend helyreállításában, az ÁVH lefegyverzésében jelölték meg. Utaltak arra is, hogy a harcászultséget a szovjet csapatok távozásáig tartsák fent. Ezzel tehát megalakult a forradalom saját fegyveres ereje, a Nemzetőrség. 1956 Nemzetőrsége abban volt más, hogy eltérően 1848-tól, itt a már spontán kialakult helyzetet szentesítette a törvényes magyar kormány vezetője, míg '48-ban a törvényalkotás és a Nemzetőrség szervezése párhuzamosan történt. Abban mindkettő teljesen azonos volt, hogy legfőbb célja a forradalom megvédése volt minden külső és belső ellenség ellen, amely azt veszélyezteti.

Királyék annyira előkészítették a Nemzetőrség szervezését, hogy jelentkezési űrlapokat is hoztak magukkal, amelyeket az ott jelen lévők kitölthettek. Egyben jelenteni kellett a megalakult nemzetőrcsapat létszámát, a meglévő és igényelt fegyverzetet. Közölték, hogy a nemzetőr-igazolványokat még aznap, vagy másnap kiosztják. Király Béla azt is bejelentette, hogy a nemzetőr parancsnokság a Deák téren található. A Nemzetőrség megalakulásáról a Kossuth rádióban közleményt olvastak be.²⁴ Idézet a

²³ Király Béla: Honvédségből Néphadsereg, 261. old.

²⁴ Király Béla: Honvédségből Néphadsereg, 269. old.

Forradalmi Karhatalmi Bizottság és a Budapesti Karhatalmi Parancsnokság közleményéből:

„1956. október 31-én, a nem honvédségi és nem rendőrségi fegyveres alakulatok képviselői elhatározták, hogy nemzetünk új, a honvédséggel és a rendőrséggel egyenjogú szervévé, Nemzetőrséggé egyesülnek. A honvédség és a rendőrség tagjain kívül csakis a Nemzetőrség tagjai jogosultak fegyverviselésre. A nemzetőrök az 1848-as forradalom és szabadságharc hős Nemzetőrségének utódai...Ezen hős elődök dicsőségéhez ma a győzelmes nemzeti demokratikus forradalmunk hőstetteit csatolták és kívívták ezzel nemzetünk és a világ közvéleményének tiszteletét.”

A Nemzetőrség tehát megalakult. Október utolsó két napjának az eseményei, a miniszterelnöki egyetértés és megerősítés, valamint a Forradalmi Karhatalmi Bizottságnak a Nemzetőrség létrehozásáról szóló döntése törvényes alapot adott a Nemzetőrség – mint a megkezdődött konszolidáció egyik zálogának – megszervezésére.

A Nemzetőrség megszervezése, a Nemzetőrség Főparancsnoksága

A Nemzetőrség megalakulásának bejelentésével megkezdődött az információk áramlása a Deák téri központ felé (parancsnokságról még ebben az időpontban nem beszélhetünk, mivel az még ekkor hivatalosan nem alakult meg). Ahogy a rádió közzétette a hírt, megkezdődött a vidéki városokból, településekről is a bejelentkezés. A parancsnokok jelentették a létszámukat, és kérték a további parancsokat.

Sürgős feladatokat kellett megoldani, úgy mint a rendszeres ellátást, a csoportok és osztagok tevékenységének koordinálását a fővárosban és vidéken egyaránt. Az egyénileg és csoportosan csatlakozók beosztása, bekapcsolása a tevékenységbe, koordináció a honvédség és a rendőrség között, mind-mind egy parancsnokságra várt. Átmenetileg, ameddig a döntés meg nem született a legfőbb irányító szerv, a Forradalmi Karhatalmi Bizottság részéről, ezeket a feladatokat az operatív bizottság igyekezett megoldani.

Az idő múlásával viszont elkerülhetetlenné vált a feladatok végzésének megszervezése és a tényleges parancsnokság felállítása. Erre a Forradalmi Karhatalmi Bizottság november 3-i ülése adott alkalmat. A bizottság arról tárgyalt, hogyan lehet a

fegyveres erők központi vezetését tovább javítani.²⁵ A bizottság, mint láthattuk, nem volt teljesen alkalmas operatív feladatok végzésére, ugyanakkor a felkelő csoportok nem viseltettek feltétlen bizalommal a Honvédelmi Minisztérium iránt. Ebből a tényből már egyenesen következett a felismerés, sürgető szükségsszerűség, hogy létre kell hozni a Nemzetőrség részére is a legfőbb irányító szervet, a Nemzetőrség Főparancsnokságát. November 3-án ez a parancsnokság megszületett. A bizottság határozatban mondta ki a Nemzetőrség Főparancsnokságának megalakulását. Részletek a Forradalmi Karhatalmi Bizottság határozatából:

„Egyhangúlag megválasztja a Nemzetőrség főparancsnokává Király Béla vezérőrnagyot, helyettesévé Kopácsi Sándor rendőrezredest... A szabad, demokratikus választások megtartásáig a rend megszilárdítását minden erővel elősegítjük és a kormánynak a restaurációs kísérletek és zavarkeltések megsemmisítésére adott rendelkezéseit híven teljesítjük. Hazánk védelmi készségének súlyos kárt okoz a sztrájk, éppen ezért a sztrájk megszüntetését és a termelő munka megkezdését javasoljuk azzal, hogy a nemzetőr alakulatok a munka felvétele alatt is fegyvereiket kéznél tartsák, hogy agresszió esetén azonnal harckész állapotba helyezkedhessenek és felvehessék a harcot a támadók ellen.

*A mai naptól kezdve nem honvédségi és nem rendőr személy csakis mint nemzetőr viselhet fegyvert. A nem nemzetőr, nem honvéd, és nem rendőr személyeket a rend megszilárdítása érdekében lefegyverezzük.*²⁶

Ezzel a közleménnyel, a főparancsnokság létrejöttével a korábbi napok fegyveres erőkkel kapcsolatos eseményei tovább fejlődtek. A parancsnokság szervezése úgy oldódott meg, hogy tulajdonképpen a már napok óta működő Forradalmi Karhatalmi Bizottság operatív bizottságát alakították át a Nemzetőrség Főparancsnokságává. Létrejöttek a működés szempontjából legfontosabb osztályok, amelyekbe a nagy szervezési tapasztalatokkal rendelkező főparancsnok korábbi munkatársait hívta meg. A cél a konszolidáció és nem a konfrontáció volt. A híradások arról szóltak,²⁷ hogy amíg október 28-29-én a fegyveres összetűzéseknek naponta 4-5 halálos áldozata volt (ezek

²⁵ Király Béla: Honvédségből Néphadsereg, 270. old.

²⁶ Király Béla: Forradalomtól Forradalomig, Válogatott tanulmányok, beszédek és interjúk 1982-1990, Századvég kiadó és Atlanti kutató és kiadó társulat közös kiadása, Budapest 1990

²⁷ Király Béla: Honvédségből Néphadsereg, 272. old.

közül kicsúcsosodik a 30-i Köztársaság téri esemény), addigra november 2-án és 3-án már nem volt jelentős összecsapás. A parancsnokság megalakulása másnapján pedig megszűnt volna a sztrájk.

A Nemzetőr Főparancsnokság megalakulásának hírére meggyorsult a Nemzetőrség országos szerveződése. A telefonhívások özöne árasztotta el a Deák téri parancsnokságot. A vidéki nagyvárosokból, Pécsről, Szegedről, Szombathelyről és az ország további pontjairól egymásután jelentkeztek be az egységek. Közülük sokan pontos jelentéseket adtak helyzetükről, valamint az észlelt szovjet csapatmozgásokról. Az önkéntes szabadságharcosok országos egységbe tömörültek.

A Nemzetőrség tevékenysége és megszűnése

A nemzetőrök teljes létszámára vonatkozóan nincsenek pontos adatok. Országos szinten megközelítőleg 35-40 ezerre tehető azok száma, akik „civilből-katonává” váltak azokban a napokban (közülük is körülbelül a fele látott el tényleges feladatot).²⁸ Tevékenységük – hasonlóan az 1848-as elődökhöz – kétirányú volt. Belső funkciójukat tekintve a belbiztonság védelmének új típusú letéteményesei voltak, de amikor az elkerülhetetlenné vált, a sokszoros túlerőben lévő szovjet csapatokkal is felvették a harcot. A szabadságharcos-nemzetőr állomány felnőtt résztvevőinek nagy része rendelkezett – paradox módon éppen az általános hadkötelezettségnek köszönhetően – fegyveres előképzettséggel, így mesterien kezelték a nagyjából szovjet harci eszközöket. Taktikájuk a főleg városban vívott harchoz igazodott, amelyben helyzetismeretüknél fogva helyzeti előnyben voltak. Ha kellett szétoszlottak, hogy meghatározott helyen újból egyesüljenek, váratlan csapást mérjenek majd újból békés polgárrá válva eltűnjenek. Szerveződésük forradalmi volt. A forradalom első napjaiban központi irányítás nélkül végezték feladataikat. Közös parancsnokság alá vonásuk annak a felismerésnek is köszönhető, hogy a központi vezetésében megosztott, az új viszonyokhoz nehezen alkalmazkodó fegyveres erők és a rendőrség mellett szükségként

²⁸ Az adatok Horváth Miklós hadtörténész kutatásai és szóbeli közlése alapján származnak

jelentkezett az új típusú, forradalmi hagyományokon alapuló fegyveres erő, amely biztos eszköz lehetett volna a forradalom célkitűzéseinek a megvalósítására.

A Nemzetőrség vége a második szovjet agresszióval következett be. A főparancsnokság a Deák- térről a köré csoportosult erőkkel először a Szabadság-hegyre, majd a hely tarthatatlanná válását követően innen a pilisi hegységbe, Nagykovácsi környékére vonult vissza, ahol november 11-én tűzharcba keveredtek az őket felszámolni akaró repülő támogatással megerősített gépesített szovjet csapatokkal. Ez a harc²⁹ a nemzetőrök Vértes hegység irányába történő elvonulásával fejeződött be. Ez volt a Nemzetőrség egyik utolsó fegyveres összecsapása a katonai helyzetet november közepére országosan is mind jobban uraló szovjet csapatokkal szemben. A főparancsnokság több tagja a nyugati határ felé vonult vissza, majd hamarosan – kihasználva a határ őrizetlenségét – többen vezetőjükkel, Király Bélával az ország elhagyását választották és a politika eszközeivel próbálták meg a „magyar kérdést” a nyugati világban minél tovább napirenden tartani. Azok közül a nemzetőrök közül, akik itthon maradtak sokan a megtorlás áldozataivá, vértanúivá váltak. Sokan évekig börtönben sínylődtek.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc újból idegen fegyverekkel történt leverésével véget ért a Nemzetőrség, mint a szabadságukat védő forradalmárok, új típusú fegyveres erejének újbóli történelmi megjelenése.

A reguláris haderőket segítő más katonai- és félkatonai szervezetek tevékenysége magyarországon a kiegyezés és napjaink között

Az elmúlt két évszázadra visszatekintve az elemzés úgy teljesebb, ha röviden foglalkozunk azokkal a katonai- és félkatonai szervezetekkel is, amelyek a Nemzetőrségeken kívül léteztek.

A népfelkelés intézménye

²⁹ Király Béla: Honvédségből Néphadsereg, 291. old.

A népfelkelés³⁰ gondolata 1848-ig nyúlik vissza, de igazából az 1867-es kiegyezés után jött létre. A népfelkelőkhöz azoknak a hadköteles állampolgároknak kellett bevonulniuk, akik nem tartoztak sem a közös (K.u.K.) hadsereghez, sem a kiegyezés eredményeként létrehozott haderőhöz, a honvédséghez. A népfelkelőket két kategóriába sorolták. Az első csoportba a katonai kiképzésben részesültek kerültek és háború esetén velük akarták pótolni a közös hadsereg és a honvédség veszteségeit, ha a póttartalékosok erre már nem elegendők. A legidősebb korosztályokat népfelkelő-munkásosztagba sorolták, hogy a szükséges erődítési, útjavítási és egyéb hadimunkát elvégezzék.

A tisztek és tiszthelyettesek jellemzően a még szolgálatra alkalmas nyugállományúakból, szolgálaton kívüliek köréből kerültek ki. A népfelkelők behívására külön rendelkezést adtak ki. Az első világháborúban számos népfelkelő alakulatot állítottak fel. Közülük többen a közös hadsereg vagy a honvédség magasabb egységei kötelekeiben a harcokban is részt vettek. A népfelkelés intézménye az első világháború után megszűnt.

Félkatonai szervezetek a két világháború között és 1956 után

A két világháború között, államilag létrehozott szerveződés volt a levante mozgalom,³¹ amelyet az ifjúság katonai előképzettségét biztosítani hívott létre az 1921. évi LIII. tc. A törvény előírta valamennyi 12-21 éves korú fiú számára a „testnevelési” kiképzésben való részvételt, amellyel a trianoni békeszerződés katonai rendelkezéseiből fakadó hátrányokat próbálták csökkenteni. Az oktatók többnyire tanítók, testnevelő tanárok, egyben tartalékos tisztek voltak. Az 1939. évi II. tc. a részvételt a honvédelmi kötelezettségek közé sorolta, és a korhatárt 23 évre emelte. A második világháború utolsó éveiben a levantéket katonai kisegítő szolgálatra is alkalmazták. A levante mozgalmat az 529/1945 sz. ME rendelettel végül feloszlatták.

³⁰ Magyarország Hadtörténete (2), Zrínyi Katonai Kiadó, Bp. 1985.

³¹ Magyar Nagylexikon 13. kötet, Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp. 2001.

A Munkásőrség 1956 után mint önkéntes karhatalom alakult meg. Az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottsága 1957. január 29-i határozata alapján az „ellenforradalom maradványainak felszámolására, a néphatalom, a rend védelmére” hozták létre.³²

Felállításáról az 1957. évi 13. sz. tvr. intézkedett. Tagjai főleg karhatalmistákból, a felosztatott ÁVH tagjaiból, az MSZMP funkcionáriusaiból és nagyüzemi munkásokból állt. Bevetésükre egyszer sem került sor. Tevékenységük során ugyan elláttak bizonyos, a klasszikus területvédelem szempontjából értelmezhető feladatokat (objektum-, műtárgy védelem) de kapcsolatuk a honvédséggel minimális volt. A felügyeletet felettük az illetékes területi pártszervezetek gyakorolták, ezáltal is kivonva az alakulatokat a törvényes, állami ellenőrzés alól. Fegyverzetük pisztoly, géppisztoly, géppuska és golyószóró volt. A rendszerváltozás idején az ellenzéki politikai erők követelésére 1989. október 20-án az OGY az 1989. évi XXX. tv. alapján a Munkásőrséget a honvédség bevonásával jogutód nélkül, felszámolta.

Szükséges említést tenni egy másik társadalmi-félkatonai szervezetről, a szovjet mintára (DOSZAF) szervezett Magyar Honvédelmi Sportszövetség (MHS) későbbi nevén Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ) szervezetéről, amely főbb irányait tekintve egyfelől honvédségi előképzést biztosító intézményesített klubmozgalmat jelentett, másfelől a tartalékos katonákat fogta össze és társadalmi alapon szervezett számukra ismeretfrissítő felkészítést. A szervezet is közvetlen pártirányítás alatt működött, vezetői egy része hivatásos katona volt (többször egyenruhába beöltözött pártfunkcionárius) és jellegénél fogva szakmailag szorosabban kapcsolódott a honvédséghez, mint a karhatalmi irányultságú másik szervezet, a munkásőrség. Ez a szervezet sem kerülte el az 1990-es rendszerváltozás idején a megszüntetést. Az addig jelentős állami anyagi támogatással működtetett klubok szövetséggé alakulva önállósultak, többségük a piaci viszonyok között igyekszik fennmaradni, de a honvédelmi előképzést biztosító elemek a megszüntetéssel egy időben főleg anyagi okokból és a működtető szervezet hiányából a honvédelmi felkészítésből eltűntek.

Az ismertetett szervezetek kivétel nélkül alkalmatlanok a mai helyzetben arra, hogy bármiféle azonosságot keressünk egy a területvédelmet ma megvalósítani tudó

³² Magyar Nagylexikon 12. kötet, Magyar Nagylexikon Kiadó, Bp. 2001.

szervezettel. Ezért a ma is felhasználható jegyeket a történelmileg értékelhető szerepet betöltő 1848-as és 1956-os Nemzetőrségeknél keressük, de hangsúlyozottan azzal a szándékkal, hogy ha vannak ilyenek, azokat egy más korban, más elvek szerint szerveződő fegyveres erő lehetséges létrehozásának vizsgálatánál vegyük figyelembe. Az azonban valamennyi röviden ismertetett példa kapcsán tényként állapítható meg, hogy hazánkban az elmúlt két évszázad során mindig is voltak a honvédség feladatait kiegészítő tevékenységek.

A legfontosabb azonosság, hogy értékelésünknel figyelembe vehető mindkét Nemzetőrség³³ a forradalom új típusú fegyveres ereje. Saját nemzeti történelmünknek is bizonyítéka, hogy a forradalmaknak szüksége van egy általa szervezett, ezért szándékait illetően megbízható fegyveres erőre, amely az előző rendszer fegyveres erőitől függetlenül is képes lehet a kivitt forradalom eredményeit megtartani, és ha kell a belső-, de ha a szükség úgy hozza, a külső ellenségtől megvédeni. Ez a fegyveres erő elsősorban **civil-katona** alapokon nyugszik, tehát olyanokat fogad soraiba, akik nem hivatásként vállalják a fegyveres szolgálatot. Tevékenységük is időleges, a veszély elmúltával visszatérnek polgári foglalatosságukhoz. Feladataikat alapvetően **lokálisan**, lakó és születési helyükön látják el.

Ebből következően alapfunkcióját tekintve a vizsgált történelmi példákon keresztül a Nemzetőrség fő feladata a forradalom **belső biztonságának** a védelme, de mindkét forradalomban bebizonyosodott, hogy amikor a szükség úgy hozta, fel lehetett, fel kellett használni őket a **külső védekezésre** is.

Kikerülhetetlen a Nemzetőrség működésének **törvényességi alapokon** történő vizsgálata. Mind 1848 mind 1956 tekintetében ez a lényeges alapvető feltétel teljesült. 1848-ban a Nemzetőrség létrejötté egy, már a pozsonyi országgyűlés napirendjén lévő és a forradalmi események által nyilvánvalóan felgyorsított törvénykezés eredménye volt. 1956-ban a Nemzetőrség létrehozása ugyancsak a forradalmi események hatására következett be, de törvényes megerősítése is megtörtént, amikor az országgyűlés szünetelése miatt Nagy Imre, törvényesen hivatalban lévő miniszterelnök (a minisztertanács elnöke) intézkedett, hogy a "Forradalmi Karhatalmi Bizottság szervezze meg a forradalmi harcokban részt vett egységek, a honvédség és rendőrség, a munkás és ifjúsági osztagokból alakuló új karhatalmat"

Fontos tapasztalat, hogy a Nemzetőrség létrejöttében az egyéni és csoportos kezdeményezéseken túl, a forradalom törvényes vezetőinek **irányítása** a meghatározó. A

³³ Az első és a második világháború után létrehozott nemzetőrségek tapasztalatai a rendelkezésre álló hiányos információ miatt nehezen összehasonlíthatók

szervezet kialakítása nem egyéni, vagy egy szűk csoport érdekeinek,³⁴ hanem a nemzet össz-érdekeinek rendelődik alá. Egyik esetben sem történik meg az irányításon belül az egy tárcához történő kizárólagos rendelés. Ugyanakkor megfigyelhető a feladatok végzéséért érzett felelősség.

A Nemzetőrség állományát tekintve meghatározó volt az **önkéntesség**, a **vezetők** – meghatározott szintig történő – **választhatósága**. Mindkét esetben lényeges volt a **fiatalság részvétele**. Az önkéntesség és a célok egységét illetően fontos szempont, hogy a Nemzetőrséget valóban a magukénak érezzék a hozzájuk csatlakozók. 1848 nyarán a dél-vidékről elvonuló zászlóalj tagjai nem érezhették át teljes feladatukként a kapott megbízatást, míg a komáromi helyőrség harci feladatra történt vezénylése után a helyőrségi feladatokat ellátó esztergomi nemzetőr zászlóalj teljesítette feladatát. Ebből következően fontos feladat a célokat **népszerűsítő, tudatosító munka** is.

Fegyverzetüket illetően meghatározó részük **könnyű fegyverzettel** rendelkezett, amelynek használata nem ütközött különösebb nehézségbe. Öltözkük legtöbb esetben polgári, megkülönböztető jelzésekkel ellátva. Nem elhanyagolható szempont (kimutathatóan az 1848-as Nemzetőrségnél) az **anyagi kompenzáció** biztosítása, és a munkáltatók nyugtalansága alkalmazottaik termelésből (szolgáltatásból) történő kiesése esetén.

Szervezésüket illetően katonailag magasán képzett parancsnok alárendeltségébe tartozó **országos parancsnokság** vezetésével végezték tevékenységüket. Működésük ideje alatt a kor haditechnikáját jól ismerő kiképzők felkészítésével biztosították a kevésbé vagy egyáltalán nem kiképzettek hadrafoghatóságát.

Közös, és így mára már történelmi a **Nemzetőrség** szó mint elnevezés használata. Ez a kifejezés méltóan fejezi ki a tartalmát, amely nem különíti el a haza belső és külső védelmi funkcióját, míg másik szép szavunk, a honvéd első sorban a hon, a haza (külső) védelmének markánsabb kifejezője.

³⁴ Például Batthyány polgárőrség szervezeteinek megszüntetésére vonatkozó döntése

1848/49 és 1956 forradalmának és szabadságharcának és azok Nemzetőrségeinek üzenetei a máának

Történelmi korokon átvélő és a nemzet önvédelmét kifejező maga a megnevezés, a **nemzetőr** szó használata. Ez a név méltó öröksége lehet egy más korban szerveződő fegyveres szervezetnek. Igazolja a folytonosságot az elődökkel, történelmi példát mutat.

A szervezet egyéni, vagy csoport érdekeknek is megfelelhet, de létrehozása csak az állampolgárok által választott képviselők útján gyakorolt **állami akarat** alapján történhet.

Egy újkori Nemzetőrség ma semmiképpen sem lehet forradalmi, de feladatrendszerét tekintve mindenképpen elődeihez hasonló, mivel elképzelt katonai feladatainak megoldása a honvédség által jelenleg is végzett tevékenységi körébe tartozik, ugyanakkor szervezése, működésének egyes elemei társadalmi irányultságúak, ezért mint fegyveres erő - **új típusú**.

Mivel korunk Nemzetőrsége a kétségtelen azonosságok mellett is más lehet, mint a forradalmakban szerveződöttéké, ezért lényeges feladat a **célok** alapos, nemzeti egyetértésen alapuló áttekintése és megvalósítása. A felismerés, amely a legújabb kori Nemzetőrség megalakításának felvetéséhez vezetett, **időszerű**. Időszerű, mert lehet egyes katonai jellegű feladatok más úton történő megoldása. A haderőreform végrehajtásával, a sorozott hadseregről az önkéntesre történő átállás szükségessé teszi a honvédség eddig végzett tevékenységének újbóli áttekintését, és (ha ez indokolt) változtatások végrehajtását.

Napjainkra a társadalom **belső védelmének** értelmezése módosul, ezért és a felesleges félreértések elkerülése érdekében célszerű a belső védelem feladatainak pontos számbavétele és rögzítése. A biztonsági veszélyek a belső veszélyeket illetően elsősorban a katasztrófa védelemben jelentkezhetnek. Itt jelentős szereppel rendelkezhet egy a katasztrófa elhárítására is felkészített Nemzetőrség. De fontos feladat lehet a határőrizeti szervekkel történő együttműködésen alapuló tevékenység olyan területeken is, mint az illegális migráció, vagy a nemzetközi szervezett bűnözés visszaszorítása területén végzett munka. Magyarországon, éppen történelmi tanulságaink és néhány rossz emlékű, a korábbiakban is említett szerveződés miatt (munkásőrség) soha sem lehet egy esetleges

Nemzetőrségnek belső, „karhatalmi” feladatai. Ezek maradjanak meg a jól működő Rendőrség törvény szerinti keretein belül.

A haza **külső védelmében** a történelmi példák alapján is a Nemzetőrség kiválóan tölthet be olyan területvédelemmel kapcsolatos funkciókat, amelyekre a reguláris honvédséget a jövőben nem, vagy nem így célszerű alkalmazni.

Ebből következően az **önkéntes** alapon szerveződő Nemzetőrséget területi elv alapján lehetséges szervezni, olyan védelmi feladatokra, amelyeket az állampolgárok kellően megértenek és hatásos **kommunikáció** eredményeként e feladatokban kellő számban részt is kívánnak venni.

Itt vetődik fel a **kompensáció** és a **logisztikai biztosítás** kérdése. Ez erkölcsi szempontból sem kifogásolható. Az egyénnek a köz érdekében végzett tevékenysége nem lehet ellentétes személyes érdekeivel. A biztosítás megoldása teljes mértékben állami feladat. A **felszereltség** nyilván más jellegű, mint egy folyamatos felkészítést feltételező hivatásos hadsereg. De ezt a várható feladatokban történő eltérés is igazolhatja. A feladatokra történő **felkészítés** tekintetében itt ugyancsak a hivatásos és a milícia rendszerű fegyveres erők eltérésében kell az eredőket keresni. Nyilvánvaló, hogy a lokális feladatokat könnyű fegyverzettel ellátó alakulat felkészítése más követelményeket jelenthet, mint a bonyolult technikával ellátott, nemzetközi alkalmazásban tevékenykedő honvédségé. Ez nem az egyik fegyveresen végzendő feladat másik fölé történő értékrendbeli helyezése, hanem a feladatok végzés szerinti elkülönítése.

A forradalmakban jelentős szerep jutott a **fiatalságnak**. 1848. forradalmi ifjúsága, és 1956-ban a „pesti srácok” egy korosztályt képviseltek. Az ő mindenkori megnyerésük fontos feladat a jövőre nézve is. A fiatal generációk önkéntes alapokon történő részvétele és alapfelkészítése a haza bármikori megvédésére azért is lényeges, mivel az fontos állomása lehet egy esetleges, a honvédségbe történő jelentkezésnek. Ugyancsak egyfajta **előképzést** jelenthet számukra az a klubokban végzett tevékenység, amely segítséget nyújthatna néhány bonyolultabb felkészítést igénylő területen, amelyre a hadseregnek nincs és korábban sem volt kellő kapacitása. A Nemzetőrség egyfajta kapocs lehetne a nemzet és a hadsereg között, ha minél több fiatal megfordulna a sorai között, és a honvédségtől a szolgálatukat kitöltöttek közül is valószínűsíthetően többen vállalnának feladatot a Nemzetőrség soraiban.

A Nemzetőrség szervezetét illetően kétségtelen, hogy létrehozása esetén annak a helyitől az országosig kell terjednie. A várható alkalmazást, a népességet és egyéb együttthatót (pl. a szervezés hatékonyságát) is figyelembe véve a helyi (területi) szervezetek eltérhetnek egymástól. A Nemzetőrség vezetését illetően figyelembe kell venni azt, hogy más történelmi helyzetben másként jöhet létre. Itt lényegi az eltérés a történelmi példáktól. Célszerű, hogy különösen helyi szinten egy esetleges Nemzetőrségnek jól ismert és elfogadott vezetői legyenek. Egyes feladatok vezetését illetően lehetnek eltérések a béke és háborús viszonyok között. Egy tekintetben nem lehet vita: a katonai szakértelmet igénylő feladatok végzéséért a honvédséggel együtt végrehajtott műveletekért, az arra történő felkészítés szavatolásáért csak a honvédség mindenkor vezetői lehetnek a felelősek.

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS ÉS ÖSSZEHASONLÍTÁS

A milíciákról általában

Európában a hidegháború megszűnésével elkezdődött a katonai erők átalakítása. Ez a tendencia meglehetősen hasonlóságokat mutat a múltban egymással szemben álló katonai szövetségek országaiban keleten, és nyugaton egyaránt. Az eredmények szembetűnők. Korábban általános volt a hadkötelezettségen alapuló hadseregszervezés. Ez a gyakorlat napjainkban változik, és a nemzetek egymás után térnek át (vagy határozzák el) az önkéntes alapon működő hivatásos haderők kialakítására. Jelentősen csökken a hadiszervezetek száma. A piacgazdaság elvén működő társadalmak hamar felismerték, hogy az évtizedeken keresztül meglévő "nagy háború" veszélyének elmúlásával, felesleges a nagy létszámú, költséges reguláris haderők fenntartása. Különösen a korábbi Varsói Szerződéshez tartozó tagállamok esetében a katonai költségvetés lefaragásával felszabaduló pénzeszközök nemzetgazdaságaik átalakítását is elősegítik.

Hasonló fontosságú, hogy a műszaki fejlődés haladásával egyre bonyolultabb haditechnikai eszközök és rendszerek lépnek be. Ezek alkalmazása egyfelől hosszabb és alaposabb kiképzést követel az azokat kezelők számára, másrészt a rendszerek kisebb létszámú állományt igényelnek mint korábban. A fentiek egyenes következménye, hogy az alkalmazott harceljárások is változnak. Az ezredvég történései azt is megmutatták, hogy a földrész biztonságának és lakói érdekeinek a védelme távolabb kerülhet, mint az adott országok vagy régiók földrajzi határai. Kezd kialakulni a felismerés, hogy a nyugati típusú demokráciákat (de nyugodtan fogalmazhatjuk Európa legtöbb országát) veszélyeztető biztonsági kihívásokra sokszor akár a földrész határaitól távol kell a választ megadni. Ezekre a katonai feladatokra (amennyiben elkerülhetetlen azok alkalmazása), a XXI. évszázadban valószínűsíthetően a koalíciós formában alkalmazott többnemzetiségű, magas professzionizmuson alapuló haderők lesznek alkalmasak, amelyek vélhetően kontingens-típusú, expedíciós hadműveletekkel fogják a kívánt célt elérni.

Az európai társadalmak elmúlt évszázadai történelmének ismerete alapján, a Varsói Szerződés felbomlása, az úgynevezett szocialista világrendszer szétesése óta eltelt másfél évtized ugyanakkor realisan, nem lehetett még elegendő ahhoz, hogy a társadalmak eltekintsenek fegyverforgatásra alkalmas tagjainak önvédelemre történő

valamilyen formában történő felkészítésétől, végszükség esetére az emberekben a „védelmi szolidaritás” fenntartásáról. Ez az egyik oka annak, hogy a korszerű haderők fejlesztése mellett, a társadalmak többsége biztosítja polgárai számára a védelemre való felkészülés lehetőségét. A másik lényeges szempont, hogy az önkéntes hadseregek fejlődésével, azok költséges fenntartásával párhuzamosan csökken a jelentősége az eleve alacsonyabb felkészültséget és felszereltséget igénylő, hagyományosan területiális feladatokat ellátó alakulatok béke idején történő megtartásának.

A külföldi fegyveres erők gyakorlatától több országban sem idegen a milícia típusú erők alkalmazása. Ezeknek az erőknek az a lényege, hogy békében csak olyan kiképzés folyik, amely a legszükségesebb mértékben elegendő. Az egységek csak a gyakorlatok időszakára, illetve mozgósítás útján állíthatók fel, alkalmazásuk is főként a lakóhelyhez közel tervezett. Ezért is találó és korszakokat átölelően időtálló a szolgálatot teljesítőkre a „polgár-katona” elnevezés.

Az általuk elvégzett katonai feladatok az ország védelmében semmivel sem kisebb értékűek vagy alacsonyabb rendűek mint más feladatok, ugyanakkor az azokra történő felkészítés és folyamatos szinten tartás kevesebb anyagi és egyéb irányú szellemi ráfordítást igényel, mint a felkészítésükben egyre bonyolultabb és időigényesebb hivatásosokból álló alakulatoké. Az önkéntesség alapján működő szervezetek több esetben kiválóan alkalmasak az állampolgárok hazafias érzelmeinek gazdagítására, a reguláris erők és a társadalom más területei közötti kapcsolatok biztosítására. Nem elhanyagolható, hogy a milícia típusú szervezetek a bennük önként feladatot vállaló személyek döntése alapján a hivatásos állomány egyik fő utánpótlását is képezhetik.

A fenti célok teljesítése érdekében ma az európai társadalmak egy része még fontosnak tartja, hogy az önkéntességen alapuló hivatásos hadseregek kialakítása mellett más típusú erőkkel is rendelkezzen, illetve egy részük már eleve rendelkezik is ilyen területiális védelemre alkalmas szervezetekkel. Így a közeljövőben valószínűsíthető, hogy a hadkötelezettségen alapuló hadseregek megszűnésével, a hadkötelezettség békeidei eltörlésével (vagy felfüggesztésével) a hivatásos hadseregek mellett a milícia típusú szervezetek szükség szerinti alkalmazásával "vegyes haderőrendszerek" jöhetnek létre, amelyek együttes vagy külön történő alkalmazása mindig a kialakult helyzettől függhet.

A környező és távolabbi országok területvédelmi feladatainak megoldásai

Mivel a feladatot illetően a honi terület védelme (területvédelem, territoriális védelem) valamennyi esetben azonos, ezért a Nemzeti Gárda (Honi Gárda) név alatt működő szervezeteken túl a továbbiakban a közeli, és távolabbi országokban a territoriális elvek szerinti struktúrákat is igyekezünk megvizsgálni. A cél kettős: Először is a korábbi, ezen a területen folytatott munkát is figyelembe véve, összefoglalóan kívánjuk feltárni szomszédaink hasonló képességeit, amelyek méltán szolgálják nemzeti érdekeiket ezúton is alátámasztva saját törekvéseink jogosságát, amelyek semmiben sem különböznek más országok érdekeitől. Ez egyben azt is jelenti, hogy egy esetleges új fegyveres erő semmiképpen sem valami, vagy valaki ellen, hanem ellenkezőleg, hazánk biztonságának, javainak megőrzése érdekében jöhetne létre. A másik ok, amiért áttekintjük szomszédaink és mások képességeit, hogy megvizsgáljunk minden elemet, amelyet jó tapasztalatként magunk is figyelembe vehetünk. Ebből a célból tanulmányozzuk a manapság sokszor példaként emlegetett USA Nemzeti Gárdát, valamint más, európai országok képességeit, hogy azokból is hasznos következtetéseket tudjunk levonni.

A megvizsgált országok esetében az önálló szervezetként működő „milíciák” általánosíthatóan a védelmi minisztériumok alárendeltségébe tartoznak, de előfordul, hogy a haderő részeként a hadseregbe tagolódnak. Minősített esetekben viszont, szinte kivétel nélkül az alkalmazásuk szerinti haderőnemi vezérkarok alárendeltségébe kerülnek (ez az egységes hadművelési felelősség tekintetében elkerülhetetlen alapelv esetünkben is). Kialakításuknál a „területi elv” a meghatározó. Tipikus, hogy ezen szervezetek fő feladatai közé tartozik a reguláris haderő támogatása, és bizonyos – később részletezendő- feladatok átvállalása.

A területvédelmi feladatok végzését illetően több ország gyakorlatában felfedezhető, hogy a reguláris haderő keretében alakítanak ki milíciákat. Ezek a lényegi feladat-végrehajtásukat illetően nem, viszont szervezetileg amnyiban különböznek az önálló (nemzeti) keretekben működő Nemzeti Gárdáktól, hogy szükség esetén a hadsereg keretében végzik tevékenységüket. Lényegesnek tartjuk kiemelni, hogy ez a külön szervezet (Nemzeti Gárda, Honi Gárda) megalakításának mellőzésével történő feladatok

másik formája, amikor legtöbbször a szárazföldi erők szervezetében hoznak létre önkéntes tartalékosokból álló erőket. Erre kitűnő példa a brit területiális védelem, amelyet a következőkben ismertetünk. Különösen abból az aspektusból, hogy 2001. szeptember 11. tragikus eseményei után egyenesen társadalmi vitára bocsátották az Egyesült Királyság honi területét még hatékonyabban védelmező elképzelést.

A területiális feladatok végrehajtását tekintve a vizsgált országok haderőiben az alábbi főbb típusokat különböztetjük meg:

- a társadalom széles köreit átfogó, „totális” védelmi feladatokat ellátó, a reguláris erők tevékenységét kiegészítő Nemzeti Gárda-típusú önálló szervezetek (skandináv országok, balti államok)
- a haderőnemekkel közel azonos, vagy azonos feladatokat (is) ellátó önálló szervezet (Egyesült Államok, Nemzeti Gárda),
- a hadsereg állományába tagozódó, annak részét képező keret-alakulatok. Ezeket az alakulatokat a mozgósítás után, a korábban már kiképzett (vagy kiképzetlen) tartalékos állománnyal töltik fel. Jellemzően a haderő részei, még ha esetenként külön elnevezésük is van (Szlovákia),
- a területvédelmet alaprendeltetés szerint, az ország reguláris fegyveres erőinek összességével, a szükséges kiegészítéssel megoldó szervezetek (Ausztria),
- Európában egyedülállóan (Svájc) ahol a teljes haderő milíciára épül, és csak minimális keret működik békében, amely a teljes felkészítést szervezi, és szükség esetén gondoskodik a haderő (vagy részei) mobilizálásáról.

Szigorú rendező elvnek tekintjük, hogy semmilyen másolási szándék ne vezessen bennünket. Mint valamennyi országnak, nekünk is saját történelmi hagyományaink, tapasztalataink és sajátosságaink szerint kell a feladatainkat megszerveznünk. A figyelembe vehető példák mellett sem mehetünk el azonban észrevétlenül. Ezt szolgálja a nemzetek szervezeteinek bemutatása után a következtetések ismertetése, amelyeket tanulmányunkban a szervezők és döntéshozók figyelmébe ajánlunk.

Másik lényeges, a vizsgált NATO országok esetében figyelemre méltó megállapítás, hogy nem alakult ki egységes NATO tervezési koncepció, hiszen eleve több NATO tagországban soha nem is volt ilyen jellegű szervezet. Ebből következően ezeket a

kérdéseket a NATO gyakorlatilag egész története során nemzeti ügynek tartotta és bár volt ilyen felvetés, nem kísérelte az egységes szövetségi gyakorlat kialakítását. Ezen a területen csak a tartalékok képzésének irányelveire, a tapasztalatok átadására létrehozott bizottság és a tartalékos tisztek hatékonyan működő szervezetének munkája az irányadó. Közös tervezésre csak abban az esetben kerülne sor, ha a NATO szövetséges csapatok támogatása érdekében a Nemzeti Gárda- típusú erőket alkalmaznák.

A Magyarországgal határos országok területvédelmi megoldásai

Ausztria

Az Osztrák Szövetségi Hadsereg alkalmazási elvei között mindig is kiemelt fontosságú volt a területvédelem. Korábban, a Varsói Szerződés idején, az ország katonaföldrajzi adottságai maximális kihasználására épített a Haderőreform 1978 koncepció, amely a reális erőviszonyokból kiindulva az ország teljes fegyveres erejét területvédelemre alkalmazta. Az erőket a központi térség védelmére és a domborzat által eleve meghatározott átvonulási irányok lezárására alapvetően helyhez kötötten, csupán a harcászati szintű mozgékonytságot fenntartva tervezték alkalmazni. A hadsereg összetételét is ennek megfelelően, két szervezeti típusból alakították ki úgymint területiális csapatokból és azonnali készenlétű csapatokból.

A területiális csapatokat a funkcióknak megfelelően az alábbiak szerint szervezték meg:

- mozgékony területiális erők (vadászdandárok);
- területiális erők (területiális törzsezredek);
- helyhez kötött területiális erők (záró csapatok).

A területiális csapatok keretalakulatok voltak, így alapvetően csak a tartalékosok mozgósítása után váltak hadrafoghatóvá.

A területvédelmi elveknek megfelelően az ország területét már békében előkészített műszaki záarakkal, tűzérségi tűzzel, híradó összeköttetéssel és a logisztikai támogatást biztosító létesítményekkel ellátott területbiztosítási és kulcsfontosságú övezetekre osztották fel. A koncepció jelentős mértékben épített a területiális erők motivációjára,

amit azzal értek el, hogy a csapatok tervezett alkalmazási körlete a lakóhely közelében volt és annak védelmét szolgálta. A szomszédos, korábban a Varsói Szerződéshez tartozó államokban³⁵ bekövetkezett demokratikus átalakulás, a VSZ, a Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlása és főként az orosz csapatoknak a szomszédos államok területéről való kivonása alapvetően változtatta meg Ausztria fenyegetettségét.

Az osztrák politikai és katonai vezetés rendkívül gyorsan reagált a változásokra. A területvédelmi koncepciót feladták és alapvető alkalmazási elvvé a határmenti védelem és a határbiztosítás vált. Érdekes megjegyezni, hogy a Második Köztársaság fennállása óta Ausztria ötször alkalmazta fegyveres erőit a határok biztosítására, melyek közül kettő esetben az 1990 óta eltelt időszakban kellett csapatokat a határmenti térségbe vezényelni. 1991-ben a szlovéniai válság idején mintegy hétezer katonát csoportosítottak át a határbiztosításra és 1990 óta folyamatosan egy kétezer fős katonai kontingens őrzi az illegális bevándorlóktól az ausztriai szlovák és magyar határszakaszt.

A megváltozott biztonságpolitikai helyzetben jelentősen csökkentették a hadsereg „M” létszámát, felszámolták a területiális csapatokat. Jelenleg az osztrák szárazföldi erők gerincét öt összefegyvernemi harcászati magasabb egység, 3 vadászandár és 2 páncélgránátos andár képezi. Az új helyzetben váltással, folyamatosan egy 15 000 fős gyorsreagálású kontingenst tartanak készenlétben. Ehhez az erőhöz 10 000 főt a békeállományból biztosítanak. Az 5000 fős kötelek tartalékosokból áll, akiket mozgósítás nélkül, a honvédelmi miniszter parancsára, a mindenkori fenyegetésnek megfelelően rugalmasan lehet alkalmazni. Az ide beosztott csapatok rotációja miatt területiális megfontolások már nem játszanak szerepet.

Az Osztrák Szövetségi Hadsereg 1993-ban elfogadott Alkalmazási Koncepciója (Einsatzkonzept) szerint a területvédelmi erők elvesztették korábbi hadművelleti jelentőségüket. A megmaradt csekély számú területvédelmi erő feladata a harcoló csapatok támogatása és különböző területbiztosítási feladatok ellátása.

Az osztrák alkalmazási elvek szerint már nem reguláris erők és terrorista csoportok is kirobbanhatnak olyan összeütközéseket, amelyek összességében kimeríthetik egy külső

³⁵ Csehország, Szlovákia, Magyarország

fegyveres támadás kritériumait. Ebben az esetben az ország egy részében vagy teljes egészében területvédelemre alkalmazzák a csapatokat, szükség esetén a teljes haderőt.

A területvédelem magában foglalja a területek ellenőrzését, személyek biztosítását, objektumok védelmét és adott esetben az ellenséges erők által elfoglalt objektumok visszafoglalását. A tevékenység során elsősorban gyalogsági erők alkalmazásával számolnak. Alapvető harcéljárás a vadászharc, melyet a különlegesen kiképzett vadász erők hajtának végre. Azon határszakaszokat, melyeken az ellenséges erők átszivárgása várható, lezárják és védelemre rendezik be.

A területvédelemre nem állnak rendelkezésre külön területvédelmi erők, azt a meglévő gyorsreagálású erőkkel (15000 fő) és alapvetően a békeállománnyal hajtják végre.

A csapatokat külön kiképzik és felkészítik ezen feladatokra. Az osztrák elgondolások szerint a jövőben a katonai erő belföldön való harci alkalmazásának legvalószínűbb esete a határbiztosítás és a területbiztosítás lehet. A parancsnoki tanfolyamokon és a vezérkari tanfolyamon külön, nagy részletességgel oktatják a területbiztosítás vezetésével kapcsolatos harcászati és hadműveleti elveket.

Szlovákia

Szlovákia 1993. január 1-i önállóvá válása után fontos feladat volt az önálló, nemzeti haderő megteremtése. Vaclav Klaus cseh, és Vladimir Meciar szlovák vezetők megállapodása alapján a hadsereg tekintetében is a 2:1 megosztási modellt követték, így a haditechnikai eszközök 2/3-a cseh, 1/3-a szlovák tulajdonba került. Ennek figyelembevételével kezdődött meg a szlovák hadsereg létrehozása.

Az önálló nemzeti haderő megteremtése és léte szlovák vélemény alapján a nemzeti identitás megjelenésének egyik alapvető eleme. Nem véletlen, hogy Szlovákia megalakulása óta a nemzeti intézmények társadalmi elismertségi rangsorát napjainkban is a hadsereg vezeti.

Az 1994. végén hatalomra jutott Meciar-kormányban részt vevő Szlovák Nemzeti Párt (Slovenská národná strana/SNS) javasolta, hogy a kormányprogram honvédelemmel foglalkozó részében rögzítsék a domobrana (területvédelmi erők) felállítását.

Az akkori szlovák politikai elképzelések szerint a domobrana létrehozását - az önálló nemzeti haderő megteremtésének folyamatában - az tette szükségessé, hogy Szlovákia tömbön kívülsége megköveteli az önálló védelmi képesség kialakítását, amelynek fontos eleme a területvédelmi erők megléte. A honvédelmet, a haza védelmét, az ország védelmének össznépi jellegét kifejező terminológiát (szó szerinti fordításban dom-ház, obrana-védelem) történelminek tekintik, azonban nem azonosítják a kétes hírű Hlinka Gárdával.

Az ország katonai stratégiája szerint a területvédelmi csapatok szervezetileg a szárazföldi haderő szerves részét képezik. Békében kis létszámú törzzsel rendelkeznek, a személyi állományt mozgósítás útján töltik fel. A területvédelmi erők feladata kettős; egyrészt a hátszágban fontos katonai és polgári létesítmények (kormányzati objektumok, hírközlési objektumok, hidak, gyárak, útcsomópontok, utánpótlási útvonalak biztosítása stb.), másrészt együttműködési képesség a szárazföldi csapatok kijelölt csapataival.

A domobrana csapatok felkészítése során a fő hangsúlyt a diverziós tevékenységet folytató erők felszámolására, valamint a harcokcsik, páncélozott harcjárművek elleni harc gyakorlására fordítják. Fontos motivációs szempont a domobrana személyi állományának, hogy a területvédelmi erők alkalmazását elsősorban a személyi állomány lakhelye körzetében tervezik, a katona mintegy „saját házat, lakhelyét” védi. Ugyanakkor számolnak a dandár tevékenységével a megalakítási körzeten kívül is.

1996. végére a kormányprogramban foglaltaknak megfelelően befejezték a domobrana dandárok kialakítását. A dandárok szervezete megközelítőleg azonos volt. A hivatalos bejelentés szerint 6 „M” dandár és 37 „M” század került felállításra. A már említetteknek megfelelően békében csak a dandárok szűk törzse élt, a dandárok megközelítőleg azonos típusszervezettel rendelkeztek, létszámuk a mozgósítás után 2200-2400 fő, a századoké 80-140 fő lett volna.

Szlovákiát nem hívták meg a NATO bővítés első körébe, így ismételten előtérbe került a domobrana jelentősége, mivel a szlovák álláspont szerint a haza védelmét „tömbön kívüliként”, csak saját erejére támaszkodva szervezheti az ország. 1998-ig a pénzügyi gondok miatt mozgósítási gyakorlást, összekovácsolást nem terveztek és nem hajtottak végre a domobrana részére. Ugyanakkor az 1996-os helyzethez viszonyítva a

domobrana dandárok szervezete is módosult, ami a tűzerő növelését (aknavető ütegek szervezetbe állítása) szolgálta.

Az 1998. évi kormányváltást követően átfogó haderőreform vette kezdetét, amelynek célja – a politikai irányváltásnak megfelelően – a NATO kompatibilis haderő létrehozása, a NATO tagság feltételeinek teljesítése volt. 2001. április 1-i hatállyal felállították a Szárazföldi Erők Parancsnokságát, amelynek alárendeltségébe került a Területvédelmi (domobrana) Erők Parancsnoksága.

A haderőreform terve szerint a megszüntetett alakulatok bázisán négy mozgósítási bázist (MB) állítottak fel. Ezek tervezett alkalmazásuknak megfelelően az MB-k béke és „M” szervezetükben különböznek. A dandárok békében egy-egy gépesített, vagy gyalog zászlóaljjal rendelkeznek. Mozgósítás esetén az MB-k egy-egy területvédelmi dandárt állítanak fel. Kiemelendő, hogy a haderőreform utáni domobrana dandárok állományában gépesített zászlóaljak is lehetnek, ami a dandárok mozgékonyságának, tűzerejének jelentős növelését mutatja. A békében élő gépesített zászlóaljak feladata az „M” tartalék kiképzése. A dandárok feladatai alapvetően nem változnak. A kor kihívásainak megfelelően azonban klasszikus feladataik kiegészülnek a katasztrófa-elhárításban való részvétellel. Ezt a célt szolgálja a domobrana szervezetében lévő két műszaki-mentő feladatokat ellátó zászlóalj rendszeresítése. A területvédelmi (domobrana) erők béke létszáma a tervek rövid időn belül 3000 fő lesz. A domobranának tulajdonított jelentőséget mutatja, hogy ez a létszám a Szárazföldi Erők Parancsnokságának alárendelt alakulatok béke létszámának mintegy 1/4-e.

Mivel örömünkre Szlovákiát 2002 novemberében a Prágai csúcson a NATO meghívta soraiba, illetve törekvések vannak az önkéntes haderőre történő átállásra, várható az eddigi koncepciók felülvizsgálata.

Ukrajna

Bár az ukrán Nemzeti Gárdát az állam elnöke Leonyid Kucsma 1999. december 15-i hatállyal feloszlatta, és alakulatait feladataik szerint a védelmi és a belügyminisztérium között felosztották, a gárda fennállása és feladatellátása körüli érdekességek miatt célszerű megvizsgálni.

Ukrajnában a Nemzeti Gárda felállításának gondolata 1991-ben, a Szovjetunió felbomlása után, a függetlenség kikiáltását követően azonnal felmerült. Ennek elsődleges oka az volt, hogy az ukrán politikai vezetés, érthető okokból bizalmatlan volt a jórészt orosz nemzetiségű fegyveres erőkkel és testületekkel szemben. Ezért szükségesnek tartotta, hogy olyan fegyveres testületet hozzon létre, amelyben feltétlenül megbízik, és az hajlandó végrehajtani az utasításait.

A Nemzeti Gárda első alakulatait a független állam első intézkedései között létre hozták. A 27 000 főre növelt gárda a legjobban felszerelt és ellátott szervezet volt. Haditechnikai eszközei között ugyanúgy megtalálhatók voltak a harckocsik, PSZH-k, mint a harci helikopterek. Sőt, az arzenálba kisebb űrhajók is tartoztak.

A Nemzeti Gárda feladatai, belbiztonsági, határőrizeti de bűnüldözési és államvédelmi területekre is kiterjedtek. Sok esetben mint ez nyilvánvaló, más rendvédelmi szervekkel is párhuzamos tevékenységet végzett.

Alkalmazását illetően két esetet lehet megemlíteni. 1992-ben, az emlékezetes Dnyeszter-menti konfliktus idején a további súlyosabb fejlemények elkerülése érdekében a gárda alakulatai zárták le a moldáv-ukrán határt. 1994-ben pedig a krími-feszültségek idején aktív segítséget nyújtottak a rendőrségnek a konfliktus kiszélesedésének a megakadályozásában.

A kilencvenes évek közepétől a gárda jelentősége a fegyveres erőknél belüli viszonyok tisztázódása folytán erősen csökkent. Más részről, elsősorban az ellenzékben lévő baloldali képviselők soraiból (de kormánypárti oldalról is) egyre többen követelték a szervezet felszámolását. Maga a későbbi védelmi miniszter, Olekszander Kuzmuk vezéreztette a gárda korábbi parancsnoka is sürgette a felszámolást. Az indokok nagyon is kézen fekvők voltak.

A megítélés szerint elmúltak mindazok a belső és külső veszélyek, amelyek korábban a szervezet létjogosultságát igazolták. Ugyanakkor a párhuzamosságok fenntartása miatt a jelentős költségnövekedés erősen terhelte az országot amúgy sem könnyű gazdasági helyzetét.

Mivel a szervezet mind politikailag, mind katonailag elvesztette jelentőségét, felszámolták. Ezzel is bizonyítva azt az elvet, hogy a társadalom csak olyan katonai szervezetet fogad el, és támogat, amelynek saját védelme szempontjából igazolt értelmét

látja. A területvédelmet, az ország többi katonai védelmi feladataival együtt, a haderő egységes terv alapján látja el.

Románia

Az elmúlt évtizedben a román fegyveres erőkhöz hasonló folyamatok zajlottak (és jelenleg is folynak) mint a legtöbb poszt-szocialista országban. A haderő különböző elnevezés alatt jelentős csökkentésen ment keresztül. Ezzel párhuzamosan a román katonai felső vezetésben különböző elképzelések születtek a védelmi képesség és kapacitás leépítések ellenére történő megőrzésére, a már kiképzett állomány és a kevésbé korszerű, de még bizonyos feladatokra ha korlátozottan is, de alkalmas haditechnika szükség esetén történő felhasználására. Ennek egyik módja, a Nemzeti Gárda felállítása lenne.

Ez a gondolat egy évekkel ezelőtt megrendezett "MIL to MIL Millennium" konferencia megnyitóján, az akkori román vezérkari főnök javaslataként hangzott el, mint az amerikai mintájú szervezet majdani román létrehozásának ötlete. Ennek az elképzelésnek a megvalósítására viszont nem történtek kellő lépések.

Romániában is, északi szomszédunkhoz hasonlóan várható a NATO-hoz történő csatlakozási folyamat alapján a katonai védelem teljes újragondolása, és az elvek NATO tagsághoz igazított kialakítása.

A volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság utódállamai

Déli szomszédaink területvédelmi rendszerét azért tárgyalom egy címszó alatt, mert eltekintve a JSZSZK felbomlása óta az utódállamok által megtett eltérő utaktól, a kezdeti koncepció a közös múltban azonos volt.

A valamikori tagköztársaságokban a területvédelmi csapatok létrehozására az 1968-as csehszlovák események kapcsán került sor. Az akkori jugoszláv vezetés a tagköztársaságok megerősítésére hozta létre a területvédelmi rendszert, nyilvánvalóan a Varsói Szerződés részéről feltételezett esetleges, Jugoszlávia ellen irányuló támadás elleni védelem képességeinek fokozására. Maga a rendszer sajátos fejlődésen ment

keresztül, és beépült a tagköztársaságok védelmi rendszerébe. Olyannyira, hogy a JSZSZK felbomlása után, ha eltérő módon is de a mai napig felfedezhetők a korábbi azonosságra utaló elemek az azóta független államok katonai szervezeteiben. Az pedig egyenesen a történelem fintora, hogy az egységes Jugoszlávia felbomlásában, Szlovénia és Horvátország függetlenné válásában, a rendőri erőkkel közösen pontosan ezek a területiális erők váltak Belgráddal szemben meghatározóvá. Erők, amelyek valamikor a közös, szövetségi biztonság fokozása érdekében kerültek létrehozásra.

Szerbia és Horvátország

A jugoszláv területvédelmi egységek korábban csak könnyű fegyverzettel rendelkeztek. Anyagi-technikai biztosításuk, pénzügyi ellátásuk az adott regionális, vagy városi hatóságok jog- és felelősség körébe tartozott. Egyedül a személyi állomány illetményének a kifizetése tartozott a köztársaság központi költségvetésébe. Békéidőben kis törzsek működtek, amelyekben a jugoszláv központi vezetés különleges jogokkal rendelkezett. Képviselői részt vehettek a szervezet irányításában oly mértékben, hogy az egész működést ellenőrizni tudják. A szövetségi köztársaságok parancsnokságain a vezető pozíciókban jugoszláv (szerb) tábornokok teljesítettek szolgálatot, akik közvetlenül a jugoszláv vezérkarnak jelentettek.

A szövetség szétesése után a területvédelmi rendszer korábbi alapokon való szervezése és korlátozott önállósága, a reguláris hadseregtől való különállása okafogyottá vált. A területvédelmi erők mindkét köztársaságban a köztársaság fegyveres részévé váltak, integrálódtak.

Jelenleg Szerbia és Horvátország hivatalosan nem rendelkezik kifejezetten ezen a néven területvédelmi erőkkel. Ugyanakkor –mint ezt az elmúlt évtized szomszédságunkban lezajlott háborúi során tapasztalhattuk- mindkét szomszédunk rendelkezett olyan paramilitáris erőkkel, amelyek segítették céljaik megvalósítását. Mára ezek a szervezetek hivatalosan beszüntették a tevékenységüket. Említésre méltó mindkét köztársaság polgári védelmi rendszere, amely a nemzetközi egyezmények szerint fegyver nélkül tölt be jelentős szerepet válság esetén. Példa erre az 1999-es jugoszláviai

bombázások időszaka, amikor a polgári védelem fontos és hatékony szerepet játszott a csapások következményeinek felszámolásában.

Ma mindkét szomszédunk fegyveres erői átalakításon és jelentős csökkentésen mennek keresztül. Jelenleg nem terveznek Nemzeti Gárda típusú erőket létrehozni, törekvésük a környező országokéhoz hasonló hatékony, korszerű fegyveres erők létrehozása, amelyekkel a jövőben egyenrangú partnerként járulhatnak hozzá Európa és a régió biztonságához.

Szlovénia

Délnyugati szomszédunk Európa egyik legfiatalabb fegyveres erőivel rendelkezik³⁶. A szlovén fegyveres erők nagyobbik részét mindmáig a területvédelmi erők alkotják. (arányuk a teljes létszámhoz viszonyítva 52%, amelynek közel 6%-a a meglévő hivatásos állomány) 1968-ban a területvédelmi csapatok létrehozása Szlovéniában olyan eredményesen sikerült, hogy a szlovén emberek hamarosan a magukénak érezték a szlovén parancsnoklási nyelven működő, de a Jugoszláv Néphadsereg részét képező erőket. Ez kiváltotta a központi vezetés gyanakvását, amely igyekezett a többi tagállamban folytatott gyakorlatnak megfelelően, a területvédelmi erők kulcsfontosságú pozícióit szerb hivatásos tisztekkel betölteni. A feladatok végzése, a működtetés a Szerb és Horvát köztársaságnál már ismertettek szerint történt.

Az igazi próbatételre a Szlovéniában 1990-ben megkezdődött demokratizálódási folyamat során került sor. A területvédelmi erők hivatásos tisztjeinek meghatározó többsége lojális volt a változásokat irányító szlovén vezetők iránt és nem hajtották végre Belgrád utasításait. A szlovén területvédelmi erők szerveződése felgyorsult. 1990. decemberében új jelzésekkel ellátott egyenruha került rendszeresítésre. A hadkötelezettségen alapuló önállósodó területvédelmi csapatok Ljubljana és Maribor melletti kiképzőbázisaira 1991. májusában történt meg az első behívás, és az első szlovén katonák eskütétele június 2-án volt. A zömmel területvédelmi erőkből és rendőrökből megalakuló fegyveres erők első próbatételére hamarosan sor került. A Szlovénia

³⁶ Forrás: Szlovén védelmi minisztérium Internet honlapja: www.mo-rs (2002. január)

függetlenségének kikiáltását, 1991. június 25-ét követő naptól kezdődő „tíznapos háború” az újonnan született hadsereg teljes győzelmével végződött. Meghiúsították a határok lezárására irányuló jugoszláv törekvést, megakadályozták a megerősítés szlovén területre való beérkezését, körbezárták az ellenséges csapatok laktanyáit és nem engedték meg az ellátásukat. A fegyveres harc elején a 16 ezer fős, főleg könnyűfegyverzettel felszerelt területvédelmi erők létszáma a háború végére több mint a duplájára, 35 ezer főre nőtt³⁷.

Napjainkban a szlovén területvédelmi erők hagyományai a közelmúlt történelme során a nemzetté válásban és az ország függetlenségének fegyverrel történt kivívásában betöltött meghatározó szerepük miatt is fontos alkotórészei a szlovén fegyveres erőknek.

Feladataik közé tartozik: katonai ellenőrzés az ország teljes területén, az államhatárok biztosítása, a védelmi szempontból kiemelkedő fontosságú épületek őrzése, kommandó ellenes akciók, hadifoglyok őrzése, valamint speciális logisztikai feladatok végzése. Szervezeteik szakasz, század, zászlóalj felépítésűek.

A szlovén haderőben –mint a térség több országában- folyik a 2010-ig tervezett haderőreform, melynek eredményeként, figyelembe véve a várt NATO csatlakozást is, a fegyveres erők átalakítása a gyorsan reagáló erők, fő védelmi erők, támogató erők felosztás szerint fog megtörténni. Ebben a felfogásban a jelenlegi területvédelmi erők a tervek szerint a támogató erők csoportját fogják képezni.

³⁷ A rendőri erők létszáma megközelítette a 10 ezer főt

Az Amerikai Egyesült Államok és néhány más, hazánkkal nem határos európai ország területvédelmi megoldásai

Amerikai Egyesült Államok

Mint a bevezetőben is említettük, az Egyesült Államok első önvédelmi erői tekintettel a körülményekre, pontosan a milícia típusú önszerveződések voltak. A brit birodalomnak folyamatos külső- és belső konfliktusai következtében nem volt elegendő szabad fegyveres kapacitása, amelyet Észak-Amerika (európai nézőpontból viszonylag későn) 1607-ben megkezdődött betelepítésének megkezdése után biztosítani tudtak volna. Így az angol telepeseknek korán szembe kellett nézniük a saját élet- és vagyonbiztonságuk megóvása érdekében végzendő feladatokkal.

A Nemzeti Gárda megalapítását az 1636-os eseményekre vezetik vissza, amikor az angol fegyveres hagyományok alapján a Massachusetts-öböl telepesei az indián veszély miatt megalakították első milícia ezredeiket³⁸. A milícia (Nemzeti Gárda megnevezés 1903-tól) egyaránt védelmezte a polgárokat a külső és belső veszedelmek elől. Jeles szerepet játszott a függetlenségi és a polgárháborúban egyaránt. Nemzeti sajátosság, hogy a Nemzeti Gárda az Egyesült Államok újkori és napjaink fegyveres küzdelmeinek történetében is kiemelkedő szerepet tölt be mint a fegyveres erők legrégebbi alkotórésze. A Nemzeti Gárda a maga nemében azért is egyedülálló, összehasonlítva más hasonló milícia rendszerű szerveződésekkel, mert a korábbi hazájukból az önkény elől elmenekült amerikaiak sokáig elutasítottak minden, a hatalom szolgálatában álló reguláris haderőt.³⁹ Különös érdekesség, hogy mind alárendeltségére, mind feladatrendszerére a kettősség jellemző. Mivel az alkotmány a Nemzeti Gárdát eredendően az egyes szövetségi államok hatáskörébe rendeli, így helyi viszonylatban békeidőben az állam kormányzója az állam főhadsegédén (State Adjutant General) keresztül valósítja meg főparancsnoki feladatait. Háborús helyzetben és amikor a törvény úgy rendeli, az Egyesült Államok elnöke a rendelkezést magához vonhatja. A feladatokat

³⁸ Felhasznált forrás: Internet, www.nationalguard.us (2002. január)

³⁹ Demokrácia és Honvédelem. A fegyveres erők polgári ellenőrzése az Egyesült Államokban (Az USA Tájékoztatási Hivatala, Regionális Programiroda, Bécs, 1993.)

illetően az elsődleges továbbra is az adott állam polgárainak védelme, amely belső védelmi funkciókat jelent.⁴⁰ Ugyanakkor a hagyományokhoz illően fontos feladat a szövetségi államok érdekeinek védelme szerte a világon.

A Nemzeti Gárda a fegyveres küzdelem három területén rendelkezik különleges képességekkel: a harcoló csapatoknál (gyalogság, tüzérség, páncélos, repülő és légvédelem),⁴¹ a harcbiztosításnál, (műszaki, vegyi, katonai rendészet, híradó, katonai hírszerzés és polgári ügyek)⁴², és a harciszolgálat (pénzügyek, tömegtájékoztató, személyügy, ellátás, fenntartás, szállítás). A gárdához történő csatlakozás (hasonlóan a fegyveres erők tartalék erőihez, önkéntes alapon történik 17-35 év között (18 év alatt szülői vagy gondviselői engedély szükséges).

Alapfeltétel, hogy a jelentkező büntetlen előéletű legyen és rendelkezzen középiskolai, vagy annak megfelelő végzettséggel,⁴³ valamint megfelelő egészségügyi kondíciókkal. A végleges felvételhez ugyancsak szükséges a fegyveres erők képességvizsgáló intézetének (ASVAB) javaslata, amely meghatározza a jelölt jövőbeni szakterületét. A továbbiakban a jelölt kéthetes alapkiképzésen (egyes harcos kiképzés) vesz részt, amelyet egy ugyancsak kéthetes jövőbeni szakterületének megfelelő szakalapozó kiképzés követ. Mivel a gárdista éves kötelező igénybevétele havonta egy hétfőre, évente (meghatározóan nyáron) két hét, az alap és szakalapozó kiképzés is elosztható két, egymást követő évre. A kiképzés, ugyanúgy, mint az azt követő szolgálat, az illető lakóhelyének közelében történik. Ezt legjobban példázza, hogy a szárazföldi nemzeti gárda 364 000 fős állománya 3 200 alakultnál, az Egyesült Államok 2700 helyőrségében teljesít szolgálatot.

A gárdában szolgálatot teljesítők, hasonlóan a reguláris haderőben önkéntes tartalékos szolgálatot vállalókkal egy sor kedvezményben részesülnek. Fizetést kapnak, amely általában nem kevesebb a munkahelyükön keresett összegnél (a kieső munkaidőre

⁴⁰ Természeti katasztrófák következményeinek a felszámolásától a polgárok többségének élet - és vagyonbiztonságát veszélyeztető tömeges lázadások kezeléséig. A tragikus 2001. szeptember 11-i események után új típusú feladatként jelentkezett a terrorizmus által okozott nagy tömegeket és anyagi javakat érintő veszteségek felszámolásában való részvétel.

⁴¹ A Nemzeti Gárda feladatrendszerének részletezésénél a szárazföldi rendeltetésű erőket vesszük figyelembe, a másik alkotórészt, a légierő típusú csapatokat - mivel magyar viszonylatban kevésbé valószínű hasonlók felállítása - jelen tanulmányunkban nem tárgyaljuk.

⁴² Az osztályozás az amerikai fogalomrendszer szerint történik.

⁴³ Középiskolai tanuló esetében a minimális korhatár a meghatározó.

a foglalkoztató nem fizet az alkalmazottjának). Magas fizetésű munkavállaló személyek esetében a munkaadó hazafias érzületből (sokszor maga is gárda tag, vagy önkéntes tartalékos) általában megfizeti a különbséget.

A gárdatag segítséget kap további tanulmányaihoz, egészségügyi biztosításához, és nyugdíjkedvezményben is részesülhet. Látogathatja a fegyveres erők adómentes boltjait, ingyenesen repülhet az USA légierejének járatszerű szállító gépein (pl. Alaszka, Puerto Rico, Hawaii). Nyugdíj csak az aktívan eltöltött és tartalékos idő speciális figyelembe vételével pontok alapján kiszámított 20 év után jár, de folyósítása csak a 60. életév elérése után kezdődik. Az ilyen módon elért nyugdíj összege nem befolyásolja az egyéb jogon elért nyugellátás összegét.

A Nemzeti Gárdában való szolgálat vállalásához a munkáltató beleegyezése⁴⁴ szükséges. Az eredményesebb felvilágosító munka érdekében 1972-ben a védelmi minisztériumban létrehozták a Munkáltatói Támogatás Nemzeti Bizottságát (ESGR), amely az Egyesült Államok 54 államában és további négy területén 4500 önkéntes igénybevételével programok sorozatán dolgozik, hogy minél jobban megnyerje a munkaadókat, munkavállalóik önként vállalt hazafias kötelezettségei teljesítésének elősegítésében. A bizottság széleskörű munkát végez. A média valamennyi eszközével igyekszik felhívni a munkáltatók figyelmét, munkavállalóik gárdában/tartalékosoknál vállalt feladataik nemzetbiztonság szempontjából való fontosságára. Külön előadásokat terveznek a munkáltatók részére (Briefing with the Boss) de külön program keretében el is viszik a munkaadókat megtekinteni alkalmazottaik vállalt kötelezettségeik ideje alatti tevékenységét (Bosslifts). A legaktívabb munkaadók a hivatalos elismerések széles skálájában részesülhetnek, amely közül is kiemelkedik az államok által évente adományozható Pro Patria kitüntetés és a Pentagonban ugyancsak évente egy fő részére átadható „Munkaadói Támogatás a Szabadságért” kitüntetés.

A hivatásos haderő tehermentesítésére, az estleges hiányok csökkentésére napjainkban is ezrével kerülnek alkalmazásra a Nemzeti Gárda egységei szerte a világon, az illetékes hadművelleti területen működő katonai parancsnok alárendeltségében, földön és levegőben egyaránt. Semmivel sem alacsonyabb határfokkal, vagy eltérő

⁴⁴ Forrás: Internet www.esgr.org (2002. január)

felszereltséggel mint a hivatásos haderő csapatai. Ezzel is szolgálva hazájuk érdekeit, igazolva jelmondatukat "békében polgár, háborúban katona".

Nemcsak a Nemzeti Gárda témájához tartozik, de mivel az Amerikai Egyesült Államok területének közvetlen védelméről van szó, és 2001. szeptember 11. tragikus eseményei különös aktualitást adnak, megemlítendő, hogy a legfelső állami vezetés úgy döntött, hogy a Fegyveres Erők szervezetén belül létrehozza az Északi Parancsnokságot. Erről személyesen Donald Rumsfeld, védelmi miniszter tett bejelentést 2002. április 17-én,⁴⁵ aláhúzva, hogy az új parancsnokság létrehozása az egyik legnagyobb változás az elmúlt közel negyven esztendőben, a katonai vezetés rendszerében.

Az Északi Parancsnokság vezetője lett a felelős 2002. október 1-től az USA hivatalos szerveinek támogatásában, ha a helyzet úgy kívánja földön, levegőben és a tengereken egyaránt.

Egyesült Királyság

Nagy Britanniában több évszázados hagyománya van a brit szigetek elleni külföldi inváziókkal szembeni területi védelemnek. Az állampolgárok önkéntes részvételén alapuló mai korszerű, milícia-rendszerű területvédelem gyakorlata a XVIII. század végéig nyúlik vissza, amikor - és ez is a történelem érdekessége - a forradalmi Franciaországtól való félelem (1794) készítette a kormányt, hogy katonai fegyverek alapján működő, alkalmazás esetén díjazásban részesülő önkéntes egységeket hozzon létre.⁴⁶ Nem kívánom végigkövetni a brit területvédelem történetét, elég ha csak annak II. világháborús szerepre utalok, amikor a hazájukat honi területen védők legalább olyan hősiességet folytattak, mint a brit-szigetektől távol harcoló „expedíciós” erők.

A történeti összefüggések és megállapítások helyett, a továbbiakban olyan aktualitásra kívánunk kitérni, amely hazai gyakorlatunkban, mint módszer akár példaértékű is lehet. Ez pedig nem más, mint a tanulmány írásával egy időben Nagy Britanniában folyó társadalmi vita az önkéntes tartalékosok 2001. szeptember 11. után

⁴⁵ Forrás: „Az USA bejelenti a honi védelem parancsnokság létrehozását” Internet: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/world/americas> (2002. április)

⁴⁶ Forrás: Prof. Richard Holmes: Towards a standing army, Internet: www.bbc.co.uk/history/1/1/war1/army, (2002. március)

való még aktívabb szerepvállalásáról a hon közvetlen védelmében. A vita – és ez a külön érdekesség – „A tartalékosok szerepe a honvédelemben és biztonságban” részben az Interneten folyik⁴⁷ és része a Stratégiai Védelmi Felülvizsgálatnak és bárki kifejtheti a véleményét.

Az új koncepció kiegészíti az eddigi területvédelem feladatrendszerét, amelynek kényszerítő oka a biztonságban bekövetkezett új változások. Lényege, hogy egy Nagy-Britannia elleni terrortámadás esetén a tartalékosoknak meg növekedett szerepük lehet a civil hatóságok részére történő segítségnyújtásban.

Az elképzelések szerint krízis esetén az önkéntesekkel megerősítésre kerülének a körzeti vezetési pontok, a nemzeti híradás megerősítésére pedig kiegészítő erőket és eszközöket alkalmaznának. Minderre és egyéb nem részletezett feladatokra az önkéntesekből Azonnali Reagáló Erők kerülének megalkotásra, amelyek rövid időn belül képesek lennének terrorista csapás esetén segítséget nyújtani olyan területeken is mint a nukleáris, vegyi vagy biológiai csapások következményeinek felszámolása.

A reagáló erők régióként átlagosan 500 főből állnának, ez a brit szigeteket tekintve mintegy 6000 fő önkéntest jelentene. A létrehozás alapja a szigorúan értelmezett önkéntesség, a már korábban tett vállalat kiegészítése további kötelezettséggel. A működés feltételeit valószínűsíthetően a Területvédelmi Hadsereg körzeti lövész zászlóalja mint befogadó teremti meg, tevékenységének határát pedig a körzetben elhelyezkedő dandár felelősségi körzete fogja jelenteni.

Skandinávia

Mint régióra, jellemzők a reguláris haderő mellett a gárda típusú önkéntes alapokon szerveződő fegyveres erők, amelyek támogató szerepet töltenek be. A II. világháború idején, vagy azt követően a nemzeti ellenállásban fegyveresen küzdőkből alakultak. Ezen országok jelenlegi védelemi koncepciója a totális védelem megvalósítását célozza.

⁴⁷ Forrás: „A tartalékosok szerepe a honvédelemben és a biztonságban” Internet: www.mod.uk/issues/sdr/newchapter/reserves, (2002. április)

A térségben Svédország, Dánia és Norvégia rendelkezik Honi Gárdával, amelyek működése vizsgálataink alapján sok hasonlóságot mutat, ezért elegendőnek tartjuk, ha részletesebben csak az eddig kevésbé ismert, ráadásul nem is NATO tag Svédország Honi Gárdáját mutatjuk be.

Földrajzilag nem Skandinávia része, de a térséghez kapcsolódik, így összehasonlításunkban vizsgáltuk a Baltikum helyzetét is. A Balti államok a Szovjetunió szétesése és önállóvá válásuk után jelentős elvi segítséget kaptak védelmük megszervezését illetően, a skandináv államoktól. Azoktól az államoktól, amelyek évtizedeken keresztül fenyegetve érezték magukat a Szovjetuniótól. Nem véletlen tehát, hogy mindhárom Balti országban a skandináv minta alapján gárda típusú erőket is találunk. Részletesebb vizsgálatukat tanulmányunk keretében nem tartottuk elengedhetetlenül fontosnak elvégezni. Már csak azért sem, mivel az eddig ismertetett szomszédainkhoz hasonlóan Észtország, Lettország és Litvánia is meghívót kapott Prágában a NATO-hoz való csatlakozásra, amely tény ha nem is feltétlenül a gárdák megszüntetését, de a fegyveres erők további kialakításának, működésének a felülvizsgálatát vonják maguk után.

Svédország

A II. világháború elején a Svédországgal szomszédos országok helyzete nyugalanságot szült a lakosság körében. Félelmet, hogy az ország is belekényszerül a háborúba. A kormány 1940. május 29-én döntött a Honi Gárda (Hemvarnet) megszervezéséről. A várt 50 ezer önkéntes helyett több mint 100 ezer fő jelentkezett. A háború után a Honi Gárdát átszervezték. 1992-ben újabb reform következett, fő feladat az ország infrastruktúrájának védelme lett. 1996-ban az Országgyűlés újból megerősítette a Honi Gárda feladatait.⁴⁸

A területvédelmi erők részét képező Honi Gárda (HG) tevékenységében minden 19. életévét betöltött állampolgár részt vehet. A HG katonája önkéntes és mindig helybeli lakos. Erősen kötődik a környezetéhez, ezért különösen motivált feladata ellátásában.

⁴⁸ Forrás: www.hemvarnet.mil.se és a Svéd védelmi erők kiadványa (2002. február)

Kitűnő a kapcsolata az emberekkel: ez a legjobb ajánlólevél. Megbízható személy. Mivel a HG tagjának joga van a fegyverét is otthon tartania ez különleges követelményt ró személyére. Mielőtt valakit a HG soraiba felvesznek, alapos ellenőrzésen esik át, amelyben részt vesz a helyi rendőrség, a volt katonai alakulata (ha korábban volt ilyen) és a helyi szociális iroda. A parancsnoki állománynál sok volt tiszt kéri a felvételét a HG-ba.

Az Általános Honi Gárda 85 000 fős. A helyi védelemre létrehozott szervezet háborúban a szárazföldi csapatok részét képezi. Feladatai: a védelem szempontjából fontos létesítmények (harcálláspontok, lokátor állomások, hidak, közlekedési csomópontok, repülőterek, kikötők, raktárak stb.) őrzése és védelme; műszaki feladatok (műszaki záruk létesítése, erősítés, álcázás stb.) végrehajtása; partvédelmi feladatok végrehajtása; az ellenség térnyerése esetén a megszállt területeken a lakossággal együttműködve „partizán jellegű tevékenység”, békében a katasztrófák elhárításában, belbiztonsági feladatokban, kutató-mentő tevékenységben való részvétel, segítségnyújtás a rendőrség, vagy tűzoltóság egységeinek. Alakulatai a katonai körzet parancsnokának vezetése alatt állnak. A Honi Gárda alapvető működési egysége a „terület”, amelynek felelősségi körzete az adott község vagy város közigazgatási határáig terjed. Egy-egy terület 2-4 szakaszt foglal magában. Egy század 75-200 fő. A szakaszok (25-50 fő) 2-5 rajból állnak. A szakasz szervezeti felépítése változó, az adott terület sajátosságaihoz igazodik. A századok zászlóaljat képeznek.

Az Ipari Honi Gárda (15 000 fő) alap gondolata, hogy minden szervezet aktívan vegye ki a részét saját védelméből. Feladatai közé tartozik a kijelölt kulcsfontosságú objektumok őrzés-védelme (Svéd Államvasutak, a posta és az egyéb hírközlő szervek, a Nemzeti Útigazgatóság, a telekommunikáció, az erőművek, a közigazgatás és egyes katonai egységek, szervezetek létesítményei).

A Honi Gárda teljes állománya évente minimum 20 órát köteles gyakorlatra vagy kiképzésre fordítani. A parancsnoki állomány esetében ez 34 órát jelent. A kiképzés helyi és regionális szinten történik. (A parancsnoki és speciális tanfolyamokat a Stockholm melletti Norsborgban lévő Honi Gárda Hadászati Iskoláján tartják. Az iskolára csak a 19. életévét betöltött svéd állampolgárok jelentkezhetnek, akiknek megfelelő háttérrel és legalább három hónap alapkiképzéssel kell rendelkezniük.)

Érdemes megismerni, milyen térítések és ellátás illeti meg a gárdistát. Kiképzés alatt napi térítésben részesül, amelynek kiszámítási alapja az éves jövedelem 365-öd részének a 90%-a. Ez az összeg 2000-ben maximum 675 Skr. Ez adómentes és a nyugdíjba beszámító jövedelem. Katasztrófa idején a térítés 101 Skr/óra (az első óráért 152 Skr jár), ünnepnapokon és éjjel a térítés 50%-kal pótlékolt. Az étkezés térítésmentes, amennyiben arra nincs lehetőség, akkor étkezésenként 35-50 Skr jár. Utazás vonaton és repülőgépen ingyenes. Saját gépkocsi használat esetén térítés fizethető ki. Betegállomány esetén táppénz, baleset esetén 100%-os térítés és a keletkezett károk teljes térítése jár. Kórházi kezelés esetén a teljes térítést a védelmi erők fizetik.⁴⁹

Különleges érdekesség, hogy a Honi Gárda feladatait önkéntes csoportok (klubok) is segítik. Néhány ezek közül: „Kék csillag” - honvédelmi szolgálat estén ellátják az üresen maradt gazdaság körüli teendőket. Rádióamatőrök, magán hajótulajdonosok, motorkerékpárosok, teherautó tulajdonosok, repülősök de még kutyatulajdonosok is, akik ha a szükség hozza önként állnak a hon védelmére. Ugyanúgy mint a „Lottorna” (szabadon fordítva „Bözsikék”) akik 5800 fős szervezetükkel - ha kell- óvóhelyeket üzemeltetnek, vizet biztosítanak, eligazítási feladatokat látnak el.

Németország

A német fegyveres erőkben történelmileg nem lelhető fel Nemzeti Gárda-típusú katonai szerveződés. A reguláris hadsereg mellett korábban is a „Landwehr” típusú szervezés volt a területvédelem szempontjából a meghatározó.⁵⁰

A két ország egyesítését követően a Bundeswehr egészét, így a német territoriális erők helyzetét is befolyásoló jelentős változások, csökkentések következtek be. A területvédelmi erők főparancsnoksága azonban egy esetleges konfliktusban továbbra is a mögöttes területek biztosításáért felelős.

⁴⁹ 2000. évi adat

⁵⁰ Dr. Somorácz András alezredes és Fodor József alezredes tanulmánya felhasználásával (A Nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai, Tanulmánykötet, HM TKKF, 2001)

A területvédelmi erők részére a katonai védelemben a ma is érvényben lévő következő fő feladatokat határozták meg:

- a mögöttes harcterületek és a háttérország védelme;
- a szárazföldi haderő személyi veszteségének pótlása;
- a fogadó nemzeti támogatás végrehajtása;
- műszaki záruk és akadályok telepítése;
- az állami és katonai felső vezetés részére híradó rendszerek üzemeltetése;
- a katonai közlekedés (közúti és vasúti) irányítása, biztosítása;
- csapások következményeinek felszámolása;
- szoros együttműködés és támogatás a polgári védelem erőivel;
- egyéb logisztikai és egészségügyi biztosítás.

A német véderő struktúrája továbbra sem végleges, további csökkentések, átszervezések várhatók. Tervezett a fejlesztés is, ami mind a szervezeti, mind a területvédelmi erők technikai oldalát érintheti.

Svájc

Az összes vizsgált ország közül Svájc hadereje egyedülálló,⁵¹ ugyanis védelmét un. hadkötelezettség alapján működő milícia típusú fegyveres erők biztosítják. Ez azt jelenti, hogy az országnak békében elméletileg nincs is hadereje, az egész haderő tulajdonképpen csak háborúban létezik, békeidőszakban felkészítés folyik.

Ennek történelmi hagyománya van. Az Alpoktól körülzárt ország földrajzi helyzetéből adódóan az elmúlt évszázadokban különben is rendre kimaradt az európai háborúkból. Biztonságát 1815-től a napóleoni háborúkat lezáró Bécsi Kongresszus idejétől saját képességein túlmenően a háborúban győztes hatalmak (Anglia, Ausztria, Oroszország, Poroszország) garantálták. Ezt erősítette meg a Népszövetség is 1920-ban. Ügyes taktikázása is hozzájárult, hogy a II. Világháború idején, bár mindegyik szomszédja érintett volt, Svájc mégis kimaradt, a "béke szigete" volt Európa közepén.

⁵¹ Svájc esetében Dr. Hülvely Lajos: MH személyi kiegészítő rendszerének átalakítása vegyes rendszerről, önkéntes rendszerre PhD értekezésében talált leírást vettük alapul.

1955-ben a Moszkvai Memorandum egyenesen követendőnek, példaértékűnek jellemezte Ausztria számára a semleges Svájcot.

Mindemellett az ország sokat tesz saját biztonsága érdekében. Annak ellenére, hogy a hidegháború elmúlásával egy újabb európai "nagy" háború esélye ma a legkisebb, valamint hogy geostratégiai helyzete egy háború esetén sem meghatározó, a svájci alkotmány kimondja, hogy minden egészséges svájci férfi hadköteles. Aki nem vállalja a hosszú tartalékos szolgálatot, az adót fizet, méghozzá nem az összességében kevesebb mint egy esztendő kitévő szolgálattal, hanem a teljes tartalékos szolgálat idejével megegyezően. Az átlag svájci fiatal 20. életévében vonul be az általa választott fegyvernemhez, és tölti le 15 hetes (103 napos) alap- és szakalapozó kiképzését. Leszereléskor, megkapja a teljes felszerelését, és további beosztásával együtt azt is megtudja, hogy a jövőben milyen gyakorisággal, melyik évben és hónapban hívják be. 42. életévének betöltéséig egy átlagos svájci katona összesen 293-295 napot (42 hetet, mintegy 10,5 hónapot) szolgál. A tiszthelyettesek a sorkatonák közül kerülnek ki, ők 200 nappal többet szolgálnak. A tisztek átlagban több mint 1300 napot töltenek a fegyveres erőknél.

A rendszerhez tartozik, hogy minden svájci falu és város (kötelezően!) rendelkezik lőtérrel, és az évi egyszeri lögyakorlat minden hadköteles számára kötelező. Ez a katonai rendszer tipikusan alkalmas a területvédelemre, katasztrófák elhárítására, de mivel technikájában jóval korszerűbb mint a máshol szervezett hagyományos területvédelmi erők, alkalmas lehet nagyobb, az ország teljes védelmét biztosító feladatok megoldására. A svájci példa egyetlen más vizsgált európai országban sem található meg. Magát a rendszer működését 1700 fő hivatásos katona és mintegy 2700 közalkalmazott segíti. Az eredményesség szembetűnő: évente átlag 50 ezer fő alapkiképzését, 100-130 ezer fő tartalékos kiképzését tervezik, szervezik és hajtják végre. A szolgálatot folytató egyén napi járandósága 42 Fr, amely nők esetében akár a 140 Fr-t is elérheti.

Svájc a példája, annak a patriotizmuson alapuló honvédelemnek, amely a jelenlegi katonai fenyegetettség alacsony szintje, vagy hiánya ellenére is komoly alapja az ország biztonságának. Ehhez az is hozzájárul, hogy Svájc korántsem zárkózik el többet a világ közös dolgaitól. Egyre gyakrabban vesz részt az ENSZ égisze alatt folyó tevékenységekben és érdeklődést fejt ki a NATO partnerségi programja iránt is. Svájc

évszázados izoláltsági politikáját feladva eredményes népszavazás után 2002-ben formálisan is csatlakozott az ENSZ-hez. Ez is bizonyíték arra vonatkozóan, hogy egy Európa szívében lévő ország hogyan járul hozzá Európa és a világ közös ügyeihez.

Következtetések

Kiinduló gondolatunk elsősorban a Nemzeti Gárda típusú szervezetek tanulmányozása volt, de ha ilyen név alatt nem találtunk szervezeteket, ott kerestük azokat a megoldásokat, amelyek milícia szervezetekkel, vagy más úton végzik közel azonosnak mondható feladataikat, nevezetesen országaik területvédelmének ellátását. Munkánk során óhatatlanul találkoztunk más formációkkal is, amelyek közül némelyiket (pl. Nagy Britannia) azért tartottunk érdekesnek leírni, mivel ez is alátámasztja, hogy az elnevezéstől függetlenül, valamennyi vizsgált esetben a honi terület védelme érdekében végzett tevékenység az elsődleges, a meghatározó. Másik indokunk, hogy vizsgálatunk kiterjedt szomszédaink helyzetére is, amelynek során megállapítottuk, hogy ma, kifejezetten Nemzeti Gárda (Honi Gárda stb...) megnevezés alatt környezetünkben nem léteznek hivatalos, az állam által elismert szervezetek. Ugyanakkor, a megvizsgált külföldi tapasztalatok kivétel nélkül azt bizonyítják, hogy környezetünkben, és távol a határainktól egyaránt, az országok komoly figyelmet szentelnek a hátszág, a honi terület, más kifejezéssel a **területvédelem** kérdéseinek. Ezek a feladatok **történelmi távlatokból** jelentkeznek, megoldásuk módja eltérő. Az eltérések nagyban függenek az adott ország történelmében lezajlott eseményektől, az ország védelmére megalkotott fegyveres erők felépítésétől. Megfigyelhető, hogy a nemzeti vagy honi megnevezés alatt folyamatosan működő szervezetek általában jól azonosítható történelmi dátumhoz kapcsolódnak, hagyományaik vannak. A Nemzeti Gárda-típusú szervezetek a társadalmakba beágyazódtak.

Egyes országok már békeidőben is **reguláris** csapatokkal (Ausztria), mások szintén a reguláris erők bázisán, de mozgósítás útján tervezik meg területvédelmüket. Tanulmányunk szempontjából figyelemreméltóak azok a **milícia** típusú területvédelmi alakulatok, amelyek legtöbbször az ország **totális védelmére** alakultak. Felszereltségüket illetően általában **könnyű fegyverzet**tel rendelkeznek, így felkészítésük is általában

rövidebb ideig tart, mint a reguláris, *combatant* típusú csapatoké. Feladataikra, legyen az a hadsereg kötelékébe tartozó, vagy azon kívüli erő közel azonosan jellemzőek a **tipizálható, hátszági feladatú támogatási formák**, amelyek nemzetközi összehasonlításban sem térnek el lényegesen egymástól. A végrehajtást illetően szervezeteik, jellegzetesen a **szárazföldi haderő** alárendeltségében találhatók. Feladatuk a **támogatás**. Jellemző rájuk az **önkéntesség**. Az önkéntes jelentkezésre ösztönzésnél nagy súllyal bír a **hazafias nevelés**, az állampolgárok hazafias érzésének, más kifejezéssel a „védelmi szolidaritásnak” béke időszakban is magas szinten tartása. Kis létszámú parancsnokságaik hivatásos állománya jellemzően a reguláris haderőből kerül át. Ugyanakkor a tartalékképzés során megfigyelhető a személyi biztosítás reguláris erők feltöltésétől való elkülönülése (USA, Nagy Britannia)

A milícia típusú területvédelmi erők egy része akár azonnal is mozgósítható, kiválóan alkalmasak jelentős emberi erőt igénylő **katasztrófák elhárítására** illetve a **következmények felszámolására**. A 2001. szeptember 11-i tragikus események hangsúlyozottabb jelentőséget adnak a **terrorizmus elleni** küzdelemnek.

Lényeges szempont, az önkéntes, milícia típusú erőknél, hogy tagjaik jelentős **kedvezményekben** részesülnek. A legtöbb kedvezményt az Egyesült Államok Nemzeti Gárdájában nyújtják, ahol a gárda tagja tanulmányaik végzéséhez támogatást kapnak és szolgálatuk után még állami nyugdíjjogosultságot is szerezhetnek. Fontos szempont a **munkaadók** támogatásának a megnyerése is, amelyet különböző programokkal segítenek elő.

Előfordul olyan gyakorlat is (Svédország), amikor a gárdát az állampolgárok köréből egyéb önszerveződések, **klub típusú szervezetek** is segítik.

A NATO országok tekintetében a területvédelmi jellegű alakulatok kialakítását, működtetését illetően **nincs közösen egyeztetett gyakorlat**. Nincs is ilyen elvárás, ezt a kategóriát a NATO nemzeti kiegészítő (tartalék) erőként kezeli, a legtöbb NATO ország az ide sorolt erőket még háborús konfliktus esetén sem tervezte NATO parancsnokság alá rendelni. Ezeket a kérdéseket a NATO egész története során nemzeti hatáskörben értelmezte és meg sem próbálta egységes, szövetségi gyakorlat kialakítását. A szervezetek fenntartása és működtetése, kivétel nélkül a **védelmi költségvetés** terhére történik. Ez jelenleg az egyetlen olyan terület, ahol a NATO egységes nyilvántartási

szabályokat állapít meg, mivel a katonai/védelmi kiadások alatt tart számon minden olyan szervezetet, amely háborús helyzetben katonai vezetés alá kerül.

A JÖVŐ ÖNKÉNTESÉG ALAPJÁN SZERVEZŐDŐ HADEREJE

Haderőrendszerek a társadalmakban

Szükségeseznek tartjuk, hogy a haderőkkel kapcsolatos fogalmakat elhelyezzük az ország fegyveres erőinek rendszerében. Ez a törekvés olyan időszakban történik, amikor a társadalom vezetése a Magyar Honvédséget átalakította azzal a szándékkal, hogy a jövőben sorozott hadsereg helyett önkéntes alapon működtesse azt.

Kategorizálásunk során egy a XIX és XX század táján élt német társadalom tudóst, Werner Sombart-ot idézzük meg⁵². A haderők tanulmányozásának széles szakirodalma van, mégis úgy ítéltük meg, hogy tanulmányunk fogalmi rendszerének pontosítása szempontjából, kiinduló alapnak tekinthető az általa alkotott, ma is használható rendszerezés. Ez mintegy vázat alkotva segít elhelyezni átalakuló honvédelmünk sokszor a jövőben pontosításra szolgáló fogalmait, szervezeti elemeit. Sombart a hadseregek szervezeteit máig használható rendszerbe illesztette, és az alábbiak szerint klasszifikálta:

I. A hadsereg szervezete szerint

1. magán hadsereg
2. állami hadsereg

II. A hadsereg fennállásának tartama szerint

1. állandó hadsereg
 - a) praesens hadsereg (állandóan fegyverben)
 - b) absens (szabadságolt) illetve cadre (keret) hadseregek
2. nem állandó hadseregek⁵³

⁵² Sombart, Werner: Háború és kapitalizmus. Atheneum 1912. 22-41. old.

⁵³ Például a tanulmányban már idézett nemesi felkelés, vagy a múlt században a partizáncsapatok.

II./a A katona kiképzésének tartama szerint

- 1. hivatásos hadseregek**
- 2. dilettáns hadseregek (ide tartoznak a milícia típusúak)³⁴**

III. A hadsereg gyűjtés módja szerint

- 1. kényszerített hadseregek:**
 - a) magánjogilag**
 - b) közjogilag (sorozott hadseregek)**
 - b.1) osztályhadseregek**
 - b.2) néphadseregek**
- 2. szabad hadseregek**
 - a) önkéntes seregek**
 - b) zsoldos seregek**

IV. Belső tagozódás szerint

- 1) individuális hadseregek**
- 2) kollektív hadseregek (tömegseregek, csoportseregek)**

Sombart osztályozása alapján a Magyar Honvédség - mint állami hadsereg – rendszerváltozással kezdődött átalakítása keret elemekkel is rendelkező állandó, mindeddig közjogilag sorozott osztályhadseregből, amelyre a tömegsereg ismérvei voltak jellemzőek, egy államilag állandóan fenntartott hivatásos hadsereg felé tart, amelyre gyűjtési (kiegészítési) módja szerint az önkéntesség lesz a jellemző. Ezek alapvető minőségi változások. Különösen akkor, ha megállapítjuk, hogy a Magyar Honvédség a korábbi osztályhadseregből minőségét tekintve egy valós néphadsereggé vált. A korábbi korszak ideológusai az ismertetett két kategóriát szívesen mosták egybe, pedig lényeges a különbség. Az osztályhadsereg a társadalom egyes osztályaiból gyűjtött fegyveresekből áll, míg a néphadsereg a teljes népességet képviseli. Nem kívánunk ennek a kategóriának

³⁴ Vitatható a dilettáns kifejezés, inkább a szükség esetére, adott feladatra felkészítést tartjuk mérvadónak, amely alapján a milícia tagja végezheti tevékenységét akár magas profizmussal párosulva is. Tény, hogy a bonyolult technika kezelésére alkalmasabb a hivatásos, mint általában az egyszerűbb, ezáltal gyorsabban elsajátítható fogásokra kiképzett milícia szervezet tagja.

értelmezésében mélyebben elmélyedni, mivel egyébként sem fogadjuk el az előző korszaknak a társadalom felosztására vonatkozó fogalmait.

A Sombart osztályozás jól alkalmazható a mára, így megállapíthatjuk, hogy a jövő Magyar Honvédsége a fenti jelzők mellett mint állandó hadsereg, tartalmazhat a fegyverben lévő állomány mellett keret elemeket is. A keretek feltöltésével válhat teljessé a honvédségnek az alkotmányban és egyéb törvényekben az ország katonai védelme érdekében rögzített feladatellátása. A klasszifikáció kiképzéssel kapcsolatos hivatásos kategóriájának értelmezése a múltban és a jövőben is azonos. Az önkéntes haderőre történő átállást követően a „hivatásos” megnevezés az általános magyar fogalmi rendszerből kiindulva annyiban egészülhet ki (és ez zavaró is lehet), hogy az önkéntes haderőben szolgálatot vállalók tehetik azt életpályaszerűen - máig érvényben lévő fogalmaink szerint - hivatásosként. Ezzel a fogalommal a jövőben a társadalomkutatóknak kell állást foglalniuk, és azt a társadalommal elfogadtatniuk, hogy a katonai pálya a jövőben mennyire lesz (vagy marad meg) hivatásnak (mint a társadalmilag vitathatatlan orvosi vagy papi pálya), vagy mennyire alakul át a társadalom által elismert és támogatott szakmává. Az igény e fogalom pontos értelmezésére már megjelent, mivel a hosszabb, életpályaként szolgálatot vállaló katona általában tiszt, tiszthelyettesi hivatásos kategória állomány mellett már most is jelen vannak a hosszabb-rövidebb időre a fegyveres szolgálatot vállaló szerződésesek, illetve a közalkalmazotti, polgári állomány. A helyzetet csak bonyolítja, hogy ismerünk szerződéses tiszteket és tiszthelyetteseket is, és már megjelent az önkéntes hadsereg kiegészítésére is tervezett önkéntes tartalékos fogalma és gyakorlata, amely a fenti kategóriákat tovább színesíti.

A haderőrendszerek értelmezése érdekében, mint a fenti rendszerhez az alkalmazás szempontjából illőt egy további, jelesül a „fenntartási és békeszervezet nagysága” szerinti kategorizálást is beemelünk, amelynek segítségével a keret (cadre) és a milícia típusú szervezeteket kívánjuk vizsgálni és egymáshoz viszonyítottan a jövő haderejében elhelyezni.

Ebben az összefüggésben – ismerve a haderőreform végrehajtásával kapcsolatos elképzeléseket – rögzíthetjük, hogy Magyarország a jövőben olyan állandó haderővel fog rendelkezni, amelynek békeszervezete hazai és nemzetközi kötelezettségei teljesítése során kiegészülhet.

Ezt a honvédelemmel kapcsolatos dokumentumokban rögzített elvet elemezve, a kiegészítést illetően is megkülönböztetünk olyan alakulatokat, amelyek békelétszámukat egészítik ki, illetve békeállománnyal nem, vagy feladatellátásuk szempontjából elhanyagolható létszámmal rendelkeznek, ilyen formán „keret” alakulatokként foghatók fel, míg az előzőeket békeviszonyok között is folyamatos kiképzést folytatók lévén az „állandóan fegyverben lévők” közé sorolhatók. Ez a kategóriák közötti átjárhatóságot is jelenti.

Hazánkban a haderőreform végrehajtása során olyan honvédség jön létre, amelynek állandó szervezetei (szükség szerint kiegészülve) egyaránt alkalmasak lesznek hazai és nemzetközi (NATO, EU, EBESZ, ENSZ) katonai feladatok megoldására. Ugyanakkor lehetőséget látunk arra is, hogy bizonyos katonai, és egyéb katonai képességeket sem nélkülöző (területvédelem) feladatok más szervezetekkel is elvégezhetők lehessenek.

Ezek megoldása történhet:

- olyan milícia-típusú szervezetekkel mint az eddig is vizsgált Nemzetőrség, amelynek létrehozása esetén az mint fegyveres erőként funkcionáló szervezet hadműveleti alkalmazásban csak egységes, a honvéd vezérkar útján megvalósításra kerülő vezetés alatt működhet,
- a Magyar Honvédség háborús hadrendjébe tartozó keretalakulatok által, amelyek belső tartalmukat tekintve lehetnek milícia-típusúak is. Ebben az esetben részben elnevezés kérdése, hogy ezen alakulatokat alkalmazásuknak megfelelően (pl.: forgalomszabályzó, szállítmánykísérő, vegyi- sugár felderítő stb.) vagy a létrehozási szándék (nemzetőr, népfelkelő) nevezzük meg. Természetesen ebben az esetben fent tartható a területvédelemben a jelenlegi (és korábban alkalmazott) „klasszikus” elv is, miszerint a kialakított keret alakulatok csak az ország területének tényleges veszélyeztetése esetén kerülnek megalakításra és feltöltésre.

Mindkét fent említett alapesetben a szervezetek által végzendő feladatok egyformán végrehajthatók. Itt az igazán eldöntendő kérdés az, hogy a társadalom valóban akarja-e és új fegyveres erőként létrehozza-e a Nemzetőrséget, vagy továbbra is elfogadja, hogy a területvédelem feladatait a jelenlegi haderőn belül, de filozófiájában megkülönböztetve és kezelve milícia alapon működő keret alakulatokkal végezzék, esetleg minősített esetben

hadkötelezettség mellett szervezzék. Ez a megállapítás mindenféleképpen más viszonyrendszert tételez fel az önkéntes tartalékos rendszert illetően is, mert a működést tekintve nem lehet egy nevező alá hozni a béke állományt alkalmazás esetén kiegészítő, szerződése alapján akár külföldön is bevethető tartalékost, a csak meghatározott esetekben, honi területen, területvédelemre alkalmazható tartalékosokkal. Létezik néhány fontos jellemző eltérő vonás a reguláris erőket kiegészítő és a területvédelemre kvalifikálódó tartalékos között, mivel ez utóbbi:

- csak és kizárólag az ország területi veszélyeztetése esetén vehető igénybe,
- lakóhelye környékéről kerül kiegészítésre és lokális feladatokat lát el,
- alapadataira történt felkészítése után ismereteinek karbantartása már nem kíván olyan gyakoriságot mint a reguláris erők kiegészítése stb.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az állandó (reguláris) hadsereg hazai és nemzetközi alkalmazásra egyaránt képes szervezetei jelentősen eltérhetnek egy feladatellátásában, így kiegészítésében is más szervezeti formától, amely az azonosságok alapján megvalósulhat önállóan, (Nemzetőrség) de a speciális elemek azonosságainak figyelembevételével akár a honvédség keretein belül is.

A magyar fegyveres erők átalakításának szükségszerűsége

Nemzetközi hatások

A Varsói Szerződés felbomlásával, Európában megszűnt a „nagy háború” veszélye. Ugyanakkor az eltérő társadalmi rendszerek szembenállása helyett új, emberek százazreinek, millióinak szenvedést okozó regionális konfliktusok keletkeztek. Az elmúlt években a Balkánon történtek és a Kaukázus vidékének eseményei mind annak a bizonyítékai, hogy a „nagy rossz” helyett több kis bizonytalanság veszélyezteti a népek biztonságát. Ezzel kapcsolatban a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről szóló 94/1998. (XII. 29) OGY határozat így fogalmaz: „Növekvő kockázatot jelentenek az eltérő társadalmi fejlődésből fakadó, országok és csoportok közötti, átmeneti vagy tartós ellentétek, a gazdasági, pénzügyi és társadalmi

válságok, az etnikai és vallási feszültségek, a terrorizmus, a szervezett bűnözés, az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem, a demográfiai feszültségek, a tömeges migráció és a nagyfokú környezeti ártalmak. Fokozódó kihívást és veszélyt jelent a tömegpusztító fegyverek és azok hordozó eszközeinek elterjedése, valamint az információs rendszerek elleni támadások lehetősége. Emellett az államok közötti feszültségek, illetve államokon belüli fegyveres konfliktusok ma is jelen vannak Európában. Régiókban sajátos veszélyforrásként jelentkezik az átalakulásból fakadó instabilitás és kiszámíthatatlanság, a demokratizálódási folyamatok törékenysége.”

A helyzet kezelésére hazánk szempontjából is meghatározó a NATO 1999. áprilisi washingtoni csúcsertekezletén elfogadott stratégiai koncepciója⁵⁵ amely az alábbi lényeges elemeket foglalja magába: *transz-atlanti kapcsolatok fenntartása, a hatékony katonai képességek fenntartása, az európai biztonsági és védelmi identitás kifejlesztése a szövetségben belül, konfliktus-megelőzés és válságkezelés, partnerség, együttműködés és párbeszéd, a szövetség bővítése, fegyverzet-ellenőrzés, leszerelés és a proliferáció megakadályozása*. Számunkra, mint új tagországnak kiemelten fontos a hatékony katonai képességek fenntartásához kapcsolódó másik lényeges dokumentum a „védelmi képességek kezdeményezése”(DCI)⁵⁶ amely valamennyi tagország számára öt fő területen tesz ajánlást a katonai képességek javítását illetően. Ezek a *mozgékonyosság és telepíthetőség, az esetleges honi bázistól való távollét esetén is megvalósítható fenntarthatóság, a hatékony harcérinkezés, túlélőképesség és az interoperábilis kommunikáció*. Ezekben az elvekben a 2002. novemberi „prágai csúcst” sem változtatott, csak tovább pontosított. Valamennyi felsorolt elem az elmúlt évtizedben a nyugat által alkalmazott ún. ”kontingens” típusú hadműveletek szövetségi alapokon folytatott megvívása irányába mutatnak, amelyre tipikus eljárás lehet a jövőben a ”Többnemzetiségű Összhaderőnemi Alkalmi Kötelékek” (CJTF) bevetése. Ezt az elvet erősítette meg a washingtoni csúcst is, elismerve az eddigi felkészülés eredményeit, és a balkáni alkalmazás részbeni tapasztalatait.⁵⁷

⁵⁵ NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels-Belgium, 2001. 42. old.

⁵⁶ NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels-Belgium, 2001. 50. old.

⁵⁷ Napjaink ilyen fajta példái közé tartozik, hogy az Afganisztánban folyó hadművelet is a benne résztvevő országok fegyveres erőit tekintve ugyancsak egyfajta szövetségi irányítású CJTF típusú hadművelet.

A fent idézett dokumentumok állásfoglalásai azért is fontosak, mert a NATO már a mi részvételünkkel is elkészített, hosszú időre szóló koncepciójával egy időben a stratégiai felülvizsgálat eredményeként, elkezdődött hazánk fegyveres erőinek hosszú távra szóló átalakítása, amelynek eredményeként várhatóan a következő évtizedben rendelkezésünkre fog állni egy kisebb, de korszerűbb, professzionális magyar honvédség, amely szövetségeseinkkel együttesen alkalmas valamennyi kihívásnak megfelelni. A jövő célkitűzéseit saját viszonyainkra is tökéletesen alkalmazhatóan fogalmazza meg a szövetségeseink közül az új brit katonai követelményrendszer, amikor kimondja: *"a megváltozott hadászati helyzet kulcseleme, hogy semmilyen nagy és azonnali hagyományos veszély nem fenyegeti Nagy-Britanniát és NATO szövetségeseit. És nem is fordulhat elő, hogy a veszély megjelenését ne előzné meg évekig tartó előjelzési és felkészülési idő. Másfelől, szerte a világban meg növekedett a rövid időn belül bekövetkező, alacsony intenzitású konfliktusok bekövetkeztének az esélye. Együttvéve ez azt jelenti, hogy annak a bevetethető fegyveres erőnek, amellyel mi rendelkezünk kisebbnek kell lennie mint azelőtt, de sokkal rugalmasabbnak és felkészültebbnek, készen arra, hogy rövid időn belül alkalmazható legyen. Ugyancsak képesnek kell lennie hosszú időn keresztül tartó műveletek alatt saját maga fenntartására."*⁵⁸

A fent leírtak egyenes következménye a világban az elmúlt évtizedben történt és a bevezetőben leírt változásoknak. A veszélyek minőségének módosulásával szinte egyidejűleg jelentkezett a társadalmakban a hadseregek megváltoztatását illető követelés, a hadseregek tömeghadseregekből professzionálissá való átalakításának az igénye.

A minden katonai feladatot "felvállaló", sorozási alapokon működő, az elmúlt évszázadokban az országok társadalmi berendezkedésétől függetlenül egyaránt jellemző tömeghadseregek kora szemmel láthatóan végérvényesen lejárt. A volt szovjet típusú rendszerek látványos összeomlása, a veszélyek fentiekben leírtak szerinti átstrukturálódása következtében a korábban szembenálló felek hadseregeiben több tekintetben egymáshoz közeli folyamatok zajlottak le, amelyek a fegyveres erők létszámának és fegyverzetének csökkentését jelentették. Az adófizető polgárok érdekeit figyelembe vevő politikai erők szinte azonnal felfedezték, hogy a fegyveres erőkre

⁵⁸ Ministry of Defence UK homepage: www.mod.uk (2002. január)

korábban fordított költségvetési pénzek addigiak szerinti elköltése felesleges kiadásokat jelent. A volt szovjet típusú országokban ehhez még hozzájárult, hogy a helyenként gazdasági összeomlással is felérő rendszerváltozás során rögtön láthatóvá vált, hogy a közvetlen háborús veszély politikai alapjainak megszűntével melyek azok az elsődleges területek, amelyekről jelentős anyagi erők csoportosíthatók át, illetve vonhatók el. Társadalmi oldalról fokozatosan felerősödtek a sorozási rendszert a továbbiakban megkérdőjelező, hivatásos, önkéntes haderő átalakítása irányába mutató igények. Ezt a '90-es évek katonai eseményei is bebizonyították. Láthatóvá vált, hogy a jövő fegyveres erőket igénylő válságai nem az erők tömeges alkalmazásával válnak kezelhetővé. Az évtized közepére jellemzővé váltak a béke kikényszerítő-fenntartó típusú műveletek, amelyek során több esetben jelentősebb szerepet játszott a csúcstechnika (és természetesen az azt kezelő ember), mint az élő erők bevetése.⁵⁹ Ezek sorában kiemelkedő az 1999-es koszovói válság megoldása, amely során a NATO haditengerészeti támogatás mellett, de szárazföldi erők alkalmazása nélkül, légi tevékenységgel kényszerítette ki Jugoszláviában a célul kitűzött eredményt.

A közelmúlt balkáni eseményei azt is bizonyították, hogy a közvéleményt első helyen, kiemelten érdeklő események a rendteremtésben résztvevők oldaláról a társadalmakban csak akkor lehetnek elfogadhatók és sikeresek, ha azok saját állampolgáraikat érintően "zéró" vagy ahhoz közeli veszteséggel záródó, más kifejezéssel élve „halott nélküli” háborúk.⁶⁰ A fentiekből következően előtérbe került annak a valószínűsíthető lehetősége, hogy a nyugati világ részéről a nyílt, fegyveres konfliktusok megoldásának döntő többsége a jövőben várhatóan nem hazai területen kerül megoldásra. A harmadik évezred modern társadalmainak vezetői és szövetségei nem engedhetik határaikhoz közel az egyelőre bizonytalan, lakosságát és területi nagyságát tekintve „nagyobb” világ kihívásait. Ha ezt különösen sorozatban megtennék – és 2001. szeptember 11. erre is kell, hogy figyelmeztessen – feltehetően a társadalmakat megrendítő következményekkel is szembe kellene nézniük. Ezek a megállapítások mind arra utalnak, hogy a jövőben, az általunk már csak hovatarozásunk szempontjából is

⁵⁹ Ez a változás, viszont a csúcstechnika költségkihatásait tekintve megkérdőjelezhet minden hosszú távú, a védelmi költségvetést illető megtakarítási kísérletet.

⁶⁰ Dr. Kőszegvári Tibor: Hadviselés a 21. században. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, ZMNE Budapest, 1999/1.

mércének tekintett euró-atlanti országok nemzeti hadseregei az önkéntes haderők kialakításának irányába fejlődnek, vagy már át is alakultak.

Az önkéntes katonák egyéni motiváció alapján, szakmaként választják a fegyveres erőket. Ez az út valóban megfelel a jelen és talán megköckéztathatjuk, a jövő társadalmi elvárásainak is, amelyben a hon fegyveres védelme bizonyos tekintetben és mértékben természetszerűleg átértékelődhet és delegálódhat az azt hivatásból vállalókra.

Megfigyelhető, hogy az elmúlt években a nyugati országokban egymás után térnek át a sorozott rendszerről az önkéntességen alapuló haderőre, az állampolgárok önvédelmi jogáról való teljes lemondás nélkül.⁶¹ Ez a folyamat még hosszú ideig fog tartani, de kimenetele nem lehet kétséges. Európa hadseregei előbb vagy utóbb önkéntességen alapuló hivatásos hadseregek lesznek.

De nem is történhet ez másként más okból sem. Az a fejlett haditechnika, amely a nyugati országok hadseregeinek a birtokában van, már nem engedi meg a rövidebb-hosszabb (már régóta tendencia a rövidebb katonai szolgálat irányába történő elmozdulás) ideig tartó sorkatonai szolgálat eredményeként kapott alkalmazót. Erre, csak a viszonylag hosszabb ideig tartó kiképzésen a korszerű technikát, és annak kezelését elsajátító profi katona képes. De ezt indokolja a technika hosszabb élettartamának biztosítása, a rövidebb, gyengébb hatásfokú kiképzésből, a gyakori kezelő-váltásból eredő meghibásodások elkerülésének igénye. Ez a dolgok egyik oldala. A másik, hogy a korszerű harc, nem csak a nagy hatású tűzfegyverekkel való mesteri bánásmódot feltételezi, hanem olyan egyéni képességek kialakítását is, amelyek csak hosszabb kiképzési idő és folyamatos fenntartás útján érhetők el és tarthatók meg.

Az eddigi okfejtésből ugyanakkor az is következik, hogy az egyre kisebb, ugyanakkor felkészültségében egyre professzionálisabbá váló, magas fejlettségi színvonalon lévő technikát kezelő hadseregek feladatrendszerében továbbra is ott maradnak a bizonyos szinten hagyományos eljárásokat és könnyű fegyverzetet igénylő, támogató feladatok, amelyek nem igényelnek állandó, folyamatos kiképzést. Ez egy feloldható ellentmondásnak tűnik, mivel ennek a hagyományosan területvédelmi feladatsornak a megoldására alapvetően két megoldás kínálkozik:

⁶¹ A honvédelemmel kapcsolatos törvényben kötelező állampolgári kötelességek felfüggesztése és nem az eltörlése a jellemző.

- a reguláris hadsereg továbbra is felkészül és általában keretesített, de szervezett alakulataival (ezek lehetnek milícia alapon szerveződők is) kész ellátni ezeket a feladatokat is, vagy
- történelmi hagyományai alapján rendelkezik olyan milícia típusú erővel, amelyek eddig is és ezután is elláthatják az országvédelem szempontjából nélkülözhetetlen feladatokat.

Mindkét út járható. Az első esetben, mivel keret alakulatról van szó, kevésbé költségigényes, ugyanakkor szervezeténél fogva önmagában nem is kerül a társadalomhoz közelebb. Katasztrófa esetén nincs a sokkal költségigényesebb hadseregen kívül rövid időn belül bevetendő alakulat. Második esetben összességében nagyobb működési költségről van szó, ugyanakkor:

- mivel a felnőtt lakosság nagy része megfordulhat szervezeteiben, jobban biztosítja a társadalom felkészültségét egy esetleges konfliktus elhárítására,
- fokozottabb mértékben biztosítja a társadalom és a hadsereg között a kapcsolatot, egyfajta „híd” szerepét töltheti be a professzionális hadsereg és a társadalom között,
- rövid készenlétű, ezért különösen katasztrófák és egyéb rendkívüli alkalmak esetén gyors alkalmazást biztosít.

Hazai ösztönző körülmények

A Magyar Honvédség az elmúlt évtizedben mélyreható változásokon ment keresztül.

A rendszerváltozás pillanatában Magyarországon a béke létszámát illetően közel 150 ezer fős haderő állt fegyverben a kor és a Varsói Szerződés tagállamaihoz hasonló, egyes haditechnikai mutatóiban az átlagnál szerényebb képességekkel. A nyugat és kelet közötti világméretű összecsapás lehetőségének megszűnésével szinte egyidejűleg megkezdődött a honvédség folyamatos és ugyanakkor fokozatos leépítése. A „körkörös” védelem időszakában komplett alakulatok „masíroztak” körbe az országban. Máskor a „fünyíró” elv érvényesült, amely a források megvonásában, az anyag- és felszerelés hiányban jelentkezett. Az állandó állományúak személyes sorsukon, a bajtársaik önkéntes

pályaelhagyásán és a rendszeres átszervezések eredményeként való tömeges elbocsátásokon keresztül érezték a helyzet rosszabbodását.⁶²

A haditechnika és az infrastruktúra fokozatos leépülése, az alaprendeltetés, a kiképzés háttérbe szorulása, a honvédség hivatásos állománya előzőekben sem magas presztízsének az 1990-es rendszerváltozás idején kezdődött „mélyrepülése” az évek során csak tovább romlott. Az állomány megérhette saját életszínvonalának, megélhetési feltételeinek a leépülését. Sokan, különösen többgyerekesek a létminimum alá szorulva, tűzoltásként az őket különben is eltartó állam segélyezésére szorultak. A hadsereg vezetőinek ráhatásától függetlenné vált a hivatásosok nagymérvű, kezelhetetlen kiáramlása, aminek következtében jól képzett tisztek és tiszthelyettesek tömegesen hagyták el a honvédséget. Az időről-időre elhatározott reformok tagadhatatlan jó szándéka ellenére hiányzott azok hosszú távra történő megtervezése, a szükséges szellemi és anyagi eszközök hozzárendelése.

Magyarország NATO-tagságával, és az ország gazdaságának – reméljük tartósan – növekvő pályára állásával érett meg az a helyzet, hogy az ország védelmi képességeiért felelősök következetesen végig vigyenek egy olyan haderőreformot, amelynek eredményeként a második évezred első évtizedének a végére egy személyi állományában, létszámában az ország teherbíró képességével és lélekszámával arányos önkéntes alapon szervezett, felkészültségében professzionális honvédség jöjjön létre. Olyan, amelyik szövetségeseivel közösen alkalmas hazánk szuverenitásának megvédésére, és kötelezettségeiből eredően, illetve az ország érdekeinek megfelelően határainkon túli békefenntartó-békekikényszerítő hadműveletekben, illetve humanitárius akciókban való részvételre.

Ez a haderőreform – túlzás nélkül állíthatjuk – történelmi esély. NATO tagságunkból eredően kötelességünk, hogy belátható időn belül a szövetség többi tagjaival megegyező szinten (interoperabilitás) tudjunk a közös feladatokban részt venni. Ennek a ma megtervezett, több kormányzati cikluson átívelő feladatnak pártpolitikától mentes, konszenzuson alapuló következetes végigvitele nemcsak történelmi esély, hanem felelősség is. Nemcsak saját, hanem szövetségeseink össz- és nyugodtan állíthatjuk egyes

⁶² Prof. Szabó János: Haderő-átalakítás, Zrínyi-Budapest, 2001.

nemzeti érdekeit tekintve is. A piac-orientált társadalmakban a multinacionális vállalkozások (és miért lenne más a NATO) csak akkor működhetnek eredményesen, ha azok szinte kiszámíthatóan gyümölcsözőek mindegyik abban részt vállaló fél számára. Részvételünk és tartós elismertségünk az európai közösségben azon is mérhető lesz, mennyire leszünk képesek eredményesen részt vállalni az euró-atlanti, szűkebb értelemben az európai biztonság tartós megőrzésében.

Az erre való eltökölttség nyilvánvaló. Ezt tartalmazza a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről szóló 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat, amikor kimondja: *"Magyarország azonosul a Szövetség kollektív védelmének elveivel."* Az ország jelenlegi, az előző kormány működésének utolsó napjaiban elfogadott, feltehetően a jövőben további pontosításokat igénylő Nemzeti Biztonsági Stratégia tartalmazza azon szándékokat, amelyek elsődlegesek céljaink megvalósításában. Az elveket tartalmazó kormánydokumentum előírja: *"Az ország katonai biztonságának legfőbb garanciája a kollektív védelemre épülő Észak-atlanti Szerződés Szervezete tagjaként folytatott szövetségi együttműködése."*⁶³

A fegyveres erőkkel kapcsolatban a dokumentum így fogalmaz: *"A NATO tagság a megnövekedett politikai érdekérvényesítő lehetőségek és a magas szintű katonai biztonság mellett fokozott felelősséget is jelent az ország számára. Magyarországnak rendelkeznie kell az önvédelemhez és a Szövetség kollektív védelméhez szükséges katonai képességekkel"*⁶⁴

A fogalmazás érthető és világos. Az már a katonai tervezők feladata, hogy a honvédség jelenlegi struktúrájából kiindulva, további állományvesztés nélkül, a szükséges átalakítások folytatásával olyan haderő alakuljon ki, amely egyaránt alkalmas egy jelenleg hazánkra nem prognosztizálható veszély legsúlyosabb esetében, szövetségeseinkkel együtt történő, országunk katonai védelmére, illetve más, határainkon túli feladatok közös végrehajtásában való részvételre. A jelenleg, és beláthatóan a jövőben rendelkezésre álló humán és költségvetési források a fő célokat tekintve nagyjából azonos, konszenzuson alapuló politikai akarat alapján tervezhetők. A NATO felé is közölt 1,81% éves GDP fegyveres erőkre történő fordítása, az ország gazdasági

⁶³ Nemzeti Biztonsági Stratégia 16. oldal

⁶⁴ Nemzeti Biztonsági Stratégia 16. oldal

mutatóinak további javulása esetén a HM költségvetését nem terhelő programok elfogadható perspektívát nyújthatnak a haderő átalakítás végére, hogy az ország egy valóban a kor színvonalán álló honvédséggel rendelkezzen. Ez a honvédség amennyiben képességeit illetően szövetségi keretekben tervezett működni, azt is jelentheti, hogy közel azonos, konvertálható képességekkel kell rendelkezzen mind honi, mind szükség esetén külföldi alkalmazás esetén. Az a hadsereg szervezés feladata, hogy a meglévő „van” helyzetből kiindulva úgy racionalizálja a honvédség szervezeteit, hogy azok – figyelembe véve a már meglévő és jövőben tervezett felajánlásokat – megfeleljenek a kettős alkalmazás célkitűzéseinek is.

Ezen tanulmány keretében nem tartjuk feladatunknak a jelenleg kialakult helyzet részletes elemzését, de a területen dolgozó szakemberek véleményének kikérésével⁶⁵ az elmúlt több mint tíz esztendő haderő csökkentési tapasztalatainak az elemzésével tényként fogadhatjuk el, hogy a honvédség az eddigi átalakítások folyamán olyan korábban meglévő képességeket veszített el, amelyek NATO csatlakozásunkig jól-rosszul, de biztosították, kiegészítették a hadsereg honi területen feltételezett harcának megvívását. Ezek a képességek, főként a harcbiztosítás és mindenoldalú biztosítás területén erősen leszűkültek. Sok esetben a tervezők az anyagi feltételek folyamatos romlása következtében a kényszersztől vezetve szüntették meg, vagy a jelenlegi felkészültséget nem ismerve hosszú készenléti időt figyelembe véve terveztek katonai erőket, amelyek alkalmazása adott esetben szükséges lenne az ország megvédését biztosító fő erők kibontakozása esetén.⁶⁶

Az a fentiekből is világosan látható, hogy ez a helyzet önmagában hosszú távon nem biztosít kiszámítható és biztos garanciákat ezen a területen. Ugyanakkor ezért nem hibáztathatóak az elmúlt évtized hadseregvezetői sem, akiknek elsődleges, igazolható törekvésük a harcoló és az azt közvetlenül biztosító alakulatok költségvetési keretből fenntartható megtartása volt. Ennek a helyzetnek viszont a tartós, különösen a profi hadseregre történő áttérés utáni fenntartása beláthatatlan kockázatokat vonhat maga után.

⁶⁵ A tanulmány jelen része bemutatására került a vezérkar hadművelleti és haderő tervezési csoportfőnökség szakembereinek.

⁶⁶ Jelenleg a klasszikusan területvédelmi feladatokat végző katonai szervezetek egy a szárazföldi haderő parancsnoksággal közös helyőrségben települt parancsnokságból és az ország területét nagyjából lefedő 11 hadrendi elemből álló alakulatokból állnak, amelyek a vonatkozó HM utasítás szerint egy éven belül kell hogy az alkalmazásukra a készenlétet elérjék. Feladatellátásra való képességüket realisan megítélni jelenleg nem lehet.

Először is a jövő körvonalazódó haderő struktúrája lehetőségeiből adódóan nehezen képes tartalmazni mindazon elemeket, amelyek az ország totális védelme esetén a saját és szövetséges csapatok alkalmazása esetén teljes körűen szükségesek.

Másodszor, várhatóan jelentősen megváltozik a haderő kiegészítés rendje. A jelenlegi személyi biztosítás az önkéntes haderőre történő áttéréssel gyökeresen átalakul. A kötelező katonai szolgálat békében történő eltörlésével egy időben előreláthatóan átalakul a mozgósítás rendszere is. Ebből következően a tartalékos utánpótlás is önkéntes alapokon fog működni.

De van a kötelező katonai szolgálat eltörlésén, és az önkéntes haderőre való áttérésén kívül egy másik kérdés is. Teljesíthető-e az összes katonai feladat egy átalakult, önkéntes haderővel?

A fenti kérdésre a mi társadalmunknak is, történelmi, erkölcsi alapon, a környezetünket is figyelve kell a választ megtalálnia. Ellentétben néhány érzékelhető, reményeink szerint csak minimális kisebbség által támogatott nézettel szemben, a haza védelme nem lehet csak az arra közvetlenül, önként vállalkozók kizárólagos feladata. A honvédelem ügye a történelem során mindig is elsősorban nemzeti ügy volt és az ma is. A már idézett 94/1998.(XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről egyértelműen kimondja: *„A Magyar Köztársaság a honvédelmet az állampolgárok közös felelősségvállalásán alapuló nemzeti ügynek tekinti.”*

A közelmúlt történései is figyelmeztetnek bennünket. Ki gondolta alig több mint egy évtizede, hogy a Balkánon, a keleti blokk által korábban sok tekintetben oly irigyelt Jugoszláviában csak a II. világháború borzalmaihoz hasonlítható események fognak rövidesen bekövetkezni? Idéztük már napjaink Kaukázus-vidékét, az ott élő népek közötti évszázadokon keresztül az egymást követő imperialisztikus önkény-uralmak által elfojtott etnikai konfliktusainak mai drasztikus kifejlődését, százezrek szenvedését, nélkülözését. Hogy csak földrészünknel, Európánál maradjunk. És akkor még nem említettük 2001. szeptember 11. korszakot formáló tragikus eseményeit, amely határokat túllépve éppen a föld leghatalmasabb országában bizonyította be, mennyire sérülékeny a biztonság, amelyben élünk.

Látva a világban meglévő veszélygócokat, tőlünk keletre és délre a bizonytalansági tényezőket, feltételezhetően lehetnek a jövőben olyan kihívások, amelyeket ma még nem tudunk megfogalmazni, de rossz esetben veszélyt jelenthetnek térségünkre, így hazánkra is.⁶⁷ Erre utalnak a már idézett 94/1998. (XII. 29) OGY határozat biztonságunkat befolyásoló már idézett *instabilitás* és *kiszámíthatatlanság* jelzői. A korszerű, de létszámában a korábbiakhoz képest kisebb fegyveres erő a haderőreform után végletes esetben elegendő lehet egy időben és terjedelemben korlátozott hadműveletre, NATO szövetségeseinkkel együtt egy sikeres, szuverenitásunkat veszélyeztető támadás elhárítására, vagy/és szövetségi kötelezettségeinknek megfelelően, a politikai döntéstől függően az ország határaitól távolabbi kollektív fegyveres erőkkel megoldandó feladatokban történő részvételre.

A fentiekből kiindulva, az már ma is tisztán és világosan látható és megfogalmazható, hogy a magyar fegyveres erők távlatokban nem fognak és nem is kell, hogy rendelkezzenek mindazon képességekkel, amelyek a nyugodt, alkotó, reményeink szerint zavartalan békeidőszak során, az ország védelme szempontjából a harc megvívásához szükséges mindenfajta erőt és eszközt jelentenek. Szövetségeseink sem várnak el tőlünk egy ilyen, a nagy országokra máig jellemző (és valószínűleg továbbra is megmaradó) minden kihívásra, minden feladatra egyformán alkalmas nemzeti fegyveres erőt. Nem beszélve egy olyan pozitív vízióról, amely szerint az egyre egységesülő Európában a nemzeti fegyveres erők is tovább integrálódhatnak, és egy további, az országok között erősödő nemzetközi biztonságban, történelmi távlatokban akár a teljesen integrált, közös európai haderő sem elképzelhetetlen.

Mindezek ellenére feltételezzük, hogy egy, a fegyveres küzdelem megvívására alkalmas erő mellett (és hangsúlyozott a mellett és nem a mögött szó) szükség lehet olyan erőre, amely kiegészíti a profi hadsereg tevékenységét. Így biztosítja azt az egészet, amelyet a szövetségi erők hazánk érdekében történő alkalmazása esetén is nekünk magunknak kell megtennünk. Nem kívánjuk most részletekbe menően felsorolni, mely katonai feladatok elvégzése szükséges. Hosszú a lista, és akkor még nem is érintettük a béke-időszakban, a katasztrófa elhárításban és egyéb rendkívüli helyzetben való

⁶⁷ Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. 38. old.

részvételt. Haderőnk ilyen irányú alkalmazására az elmúlt esztendőben többször volt szükség. Ez a részvétel profi hadsereg megléte esetén, egyes speciális igényektől eltekintve (légierő, műszaki alakulatok igénybevétele) annak feladatköréből kiemelhető lenne.

Mi lehet akkor a megoldás? Milyen megközelítésben kereshetjük a választ a haderő átalakítással egyidejűleg felmerülő, a katonai védelemmel kapcsolatos további kérdésekre?

Így születethetett meg az a felismerés, amelynek alapján olyan kezdeményezés indult el, amelynek eredményeként 2001. decemberében a Parlament őszi ülészakánának a végére országgyűlési határozat is született,⁶⁸ amelynek alapján kellő előkészítés és törvényalkotói munka után a fent részletezetteknek megfelelő szervezet jöhetett volna létre. Ez lenne a Nemzetőrség.

Nemzetőrség mint a társadalom része?

A Nemzetőrség, mint kifejezés – tapasztalhattuk – nem új a magyar nyelvben. Ha párhuzamot akarunk vonni, másik szavunk a honvédség eredete is a reformkor és az azutáni időkre, a Nemzetőrség fogalmának megszületésének idejére tehető.⁶⁹ Ma a megalakításon elmélkedők – a vitathatatlan azonosságok mellett – mást kell hogy értsenek a korszerű Nemzetőrségen, mint 1848/49 vagy akár 1956 idején. Ugyanúgy, ahogy a ma honvédsége is más mint a másfélszáz évvel ezelőtti.

Mivel a profi hadsereggel szemben támasztott követelményeknek a fent már részletezettek szerint más jellegűeknek kell lenniük mint egy más, országhatáron belül területvédelmi feladatot ellátó fegyveres erőnek, ezért annak felkészítésével kapcsolatban is célszerű más elveket érvényesíteni. A honvédséghez előbb-utóbb beérkező magas technikai színvonalú haditechnika korszerű, eltérő eljárásokat fog megkövetelni, mint a rekrutálásában-motivációjában, felszereltségében és alkalmazásában esetleg létrehozásra kerülő Nemzetőrségé. Ez a későbbiekben véletlenül sem jelenthet valamilyen rangsort honvéd és nemzetőr között. A következő fejezetben részletesebben kifejtésre kerülő

⁶⁸ Az Országgyűlés 100/2001. (XII: 21.) OGY határozata a Nemzetőrség létrehozásáról

⁶⁹ Hadtudományi Lexikon I. kötet, MHTT Budapest, 1995. 564. old.

feltételezett cél- és feladatrendszer tartalmazni fogja, hogy melyek azok az eltérések, amelyek indokolják a kiképzés, de tágabb értelemben a két egymással rokon, mégis eltérő felkészítés közötti különbséget. Itt kell megemlíteni a motivációban meglévő különbséget. A jövő professzionális katonája, honvédje és esetleg a nemzetőr ugyanazon az alapról, az ország fegyveres védelmére vállalkozva választja a haza fegyveres szolgálatát. A lényeges és mindenképpen figyelemre méltó eltérés az, hogy a profi katona élethivatásszerűen-foglalkozásként, állandó, jövedelmet biztosító elfoglaltságként választja a szolgálatot, készen arra, hogy ha kell, akár a határoktól távol is kamatoztassa felkészültségét. A nemzetőr viszont csak meghatározott körülmények között, eredeti foglalkozását nem feladva, csak a kieső keresetének térítése mellett, korlátozott – általában helyi – közegben és időtartamban vállal elfoglaltságot. Ebbe a fogalom rendszerbe (mint némelyek azt elképzelték) az önkéntes haderőt feltételezve, még nehezebben illeszthető be az általános hadkötelezettség bármilyen fenntartása. Ha az önkéntes hadseregbe térünk át, akkor az minden értelemben (beleértve a tartalékképzést is) csak önkéntes alapon működhet. Kivételnek tekinthető egy totális háború megvívása, amikor minden valószínűség mellett érvényesíthető lenne a hadkötelezettség. Az, hogy minden fiatal essen túl valamilyen fegyveres kiképzésen, csak akkor értelmezhető, ha az konkrét célokkal is párosul. Ebből következően később a reális személyi szükségletek megállapításánál akár matematikailag is modellezhető lesz, milyen létszámok válnak szükségessé a reguláris, és milyenek a területiális csapatok részére. Nem beszélve azokról a különbségekről amelyek az eltérő katonai alkalmazásból adódhatnak. Minden ettől eltérő elképzelés csak öncélú, mással nem azonosítható, az alkalmazhatóság szempontjából kétséges eredményt szülhet.

A Magyar Honvédség és Nemzetőrség fogalma tehát a céljaiban azonos, de az alkalmazás filozófiájában mindenképpen különbözik. Ez a béke irányítási-vezetési módszerekben is feltételezhet esetleges eltérést. Minősített időszak esetén viszont nem indokolt semmilyen megkülönböztetés alkalmazása.

Manapság sokszor esik szó az önkéntességről. A témában megszólalók közül sokan egyaránt használják az önkéntes fogalmát a majdani, fokozatosan hivatásossá átalakuló hadseregre, az azt feltételező új típusú tartalékos rendszerre és a Nemzetőrségre egyaránt. Bár úgy gondoljuk a szóhasználatok minden esetben helyesek, a jövőbeni fogalomzavarok és keveredések elkerülése érdekében (erre utaltunk a fejezet elején) nem árt, ha igyekszünk a fogalmakat a helyükre tenni, és a jövőben következetesen használni azokat.

A Magyar Értelmező Kéziszótárban⁷⁰ a hivatás címszónál a következő található: *"valamely foglalkozás, pálya iránti hajlam, elhivatottság... alapján választott foglalkozás, ... Aki valamely tevékenységet hivatásként, foglalkozásként folytat"*. Tovább keresve, az önkéntes szó alatt az alábbi értelmezést kapjuk: *"önként, szabad elhatározásból történő, ... cselekvés, magatartás önkéntes volta"*.

Mindezek alapján célszerű ha megvizsgáljuk mit jelenthetnek, hogyan alkalmazhatók ezek a fogalmak átalakuló honvédelmünkre és benne a megalapításra elképzelt Nemzetőrségre. A haderőben való önkéntes részvétel – olvasatunkban – olyan, az állampolgárok szabad elhatározásából eredő akarat, amely esetünkben eldönti az egyén viszonyulását a hon védelméhez. Alapja azon vállalásnak, amely szerint nemes célokat teljesítve, de foglalkozásszerűen, életpályaként hosszabb ideig, nem kizárt, hogy aktív pályafutása végéig - a haderőhöz önként csatlakozik. Ez az önkéntesség szűk és ugyanakkor más, szélesebb, általános értelemben is jellemezhető lesz a döntéshozatalnál. Önkéntes, mert vállalja a hivatásos szolgálattal járó következményeket, azok nehézségeit és reméljük széles körű kedvezményeit is. Önkéntes, mert önként alárendeli magát egy külsőségeiben is megnyilvánuló szervezet szabályainak, az általánostól eltérő rendjének. Vállalja az állandó készenlétet, a részvételt – akár élete veszélyeztetése árán is – kül- és belföldön megoldandó katonai feladatokban, amelyek szolgálati ideje alatt már nem tőle függő időben és helyzetben következnek be. Tehát, ha ebben az esetben tovább elemezzük az önkéntességet, meg kell állapítanunk, hogy az tudatosan vállalt

⁷⁰ Akadémiai Kiadó, Budapest 1975.

kötelességgé alakul, amely a továbbiakban már a hivatásként, foglalkozásként vállalt pályafutás jellemzője.

Más az önkéntesség fogalma az állampolgároknak a honvédelem egyéb területén várható jövőbeni cselekvéseit illetően. Ezekben az esetekben nem hivatásról, foglalkozásszerű tevékenységről beszélünk. Itt fontos, lényeges elem, hogy a megnevezés azonos, de az önkéntesség tartalmilag mást jelent. Ez lehet az önkéntes tartalékos szolgálat. Ennek egyik összetevőjét az egyszer majd a hivatásos haderőből kikerülő tartalékosok vagy a szolgálatot katonai előképzés nélkül vállalók kell, hogy képezzék. Úgy véljük, hogy a majdani hivatásos hadsereg tagjainak felkészítése hosszú időn keresztül történő, költséges folyamat lesz, így az országnak saját védelme szempontjából a hivatásos viszony megszűnte után még meghatározott ideig szüksége lesz azokra, akik területükön a különféle képességeket szolgálatuk ideje alatt elsajátították, de szívesen lesznek azok is fogadva, akik a tartalékos szolgálatot anélkül fogják vállalni, hogy már korábban szolgáltak volna. Az önkéntes tartalékos szolgálat másik összetevőjét a Nemzetőrségben való részvétel alkothatja.

Fontos kezdeményezésnek bizonyult a Magyar Tartalékosok Szövetség (MATASZ) létrehozása, amely társadalmi szervezetként fogja soraiban egyesíteni mindazokat, akik a jövőben a honvédelem bármely területén tartalékos szolgálatot vállalnak.

Önkéntes lehet a jövőben a reguláris haderő tartalékosa és a saját portáját, a kisebb és nagyobb közösséget védelmezni vállaló honfitársunk, így akár a nemzetőr is. Ez utóbbi tevékenységéért költségein és kiesett keresetén, és a már működő, a tartalékosok részére évente nyújtott juttatáson túl nem kap díjazást. Ezen kívül fáradtságáért, szűkebb és nagyobb közössége által történő elismerésre számíthat. Megbecsülésként viszont részben vagy egészben olyan kedvezményekben is részesülhet, amelyek a hivatásosokat is megilletik. Ez a fajta önkéntesség más mint a korábbiakban taglalt. Más irányú kööttséget is jelent. Az önkéntes szolgálatot vállaló csak meghatározott esetekben és területeken vehető igénybe. Külföldön nem vehető be. Ugyanakkor a hazáért önként vállalt szolgálat az egyén számára akár egy egész életen át tartó elkötelezettséget jelenthet. Ez a fajta önkéntesség rokon, de nem ugyanaz mint a reguláris hadsereg tartalékosáé. Értelemszerűen egy társadalmi szervezetbe tartozhat a

tartalékosokkal, bizonyos esetekben és megállapított mértékben részesülhet azon kedvezményekben, mint a tartalékos. Az összetartozás, az eltérő állományviszonyúak rendszeres találkozása segít a társadalommal történő folyamatos kapcsolatban, az együttélésben. A Magyar Tartalékosok Szövetsége, és más, a fegyveres erőkkal kapcsolatos társadalmi szervezetek és ha létrejön a Nemzetőrség kapocs, híd lehet a jövő hivatásos hadereje és a magyar társadalom között.

Itt említjük meg, hogy sokszor esik szó arról a félelemről, egyesek szerint egyenesen veszélyről, amely a hadsereg társadalomtól való elszakadásához vezethet annak önkéntessé válása esetén. Úgy gondoljuk, ezek a félelemérzetek leegyszerűsítettek és mindig a hadsereg kerül negatív megítélésre. Ha a társadalom folyamatosan odafigyel, elismeri, kellőképpen kezeli, nem engedi "elgettősodni" a saját védelmére vállalkozó haderőt, az soha sem lesz elidegenülő test. A civil kontroll kiterjesztése, a katonáknak és családtagjainak a lakóhelyükön a mindennapi életbe történő bekapcsolása kiegészítő eleme lehet annak a célnak, hogy a katona soha többé ne érezhesse, hogy a társadalom, vagy annak egy részének a szemében csak egy felesleges teher. Ebben játszhat a jövőben mindenképpen meghatározó szerepet a megfelelő létszámban rekrutálódó önkéntes tartalékos.

Létezik egy másik megoldás is. Ha a haderőreform tovább folytatása esetén most a figyelmünket és erőforrásainkat a fontosabb, az előttünk álló elodázhatatlan feladatokra, azaz a haderő korunk követelményei szerinti átalakítására fordítjuk, ez érthető. Humán és anyagi erőforrásaink koncentrációja szempontjából ez és most elfogadható. Különben is elég kritikát kapunk manapság képesség oldaláról az ország eddigi túlzott területvédelemre beszűkült fegyveres struktúráját illetően. Ezek az észrevételek feltétlenül figyelembe vehetők. Éppen ezért lenne szükségünk a haderő gyökeres átalakítása mellett a jövőben az ország felnőtt lakosainak azzal a részével is számolni, akik hajlandóságot mutatnának a milíciában is részt venni. Ne csak az esetleges hadkötelezettséggel és csak a tényleges veszély esetén megalakítandó „fantom” alakulatokkal számoljunk. Mert az lehet, hogy a társadalom szempontjából késő lesz. Ha az emberek elveszítik a hon védelmével kapcsolatos közvetlen kapcsolatukat, az azt folytatókkal és az ügyvel kapcsolatos „védelmi szolidaritásukat,” nehéz lesz azokat újból feléleszteni. Ez a másik, vízióját illetően – semmiképpen sem kívánt -megoldás.

A Nemzetőrség – mint új fegyveres erő – egyben a társadalom esetleges új intézménye is, így a társadalomba történő beillesztése során szükséges, hogy annak jogi feltételrendszere is kiépüljön. Ennek legfőbb alapja az Alkotmány, amelyben a parlament kétharmados többségének szavazatával kell szerepeltetni az új fegyveres erőt. Az Alkotmányból eredeztetve a magyar törvénykezés többi dokumentumán is változtatni kell. Feltétlenül szükséges, hogy a Nemzetőrség létrehozása esetén a törvényalkotásban a legnagyobb fokú konszenzus alakuljon ki, mert ez az egyik legfőbb biztosítéka annak, hogy a társadalom részéről megfelelő lesz a támogatás. Mindennek határozott és jól szervezett tájékoztató és felvilágosító munkával kell párosulnia, amelyben a polgárok megértik, elfogadják és személyes részvételükkel támogatják az új típusú fegyveres erő kialakítását.

Tájékoztató és felvilágosító munka

Egy 2001/2002 évfordulóján végzett felmérés azt mutatja, hogy a megkérdezetteknek csak 42%-a értesült a Nemzetőrség tervezett felállításáról. Ez a tény azért is elgondolkodtató, mert az Országgyűlés ekkor hozta meg a Nemzetőrségre vonatkozó határozatát, amelyet már hónapokkal előbb megkezdődött vita előzött meg, amelyről a közvélemény a médián keresztül tájékozódhatott.

Kiemelten fontos feladat az informálás, mivel a szervezet megalkotása csak a társadalom nagyfokú támogatása mellett és önkéntes vállalása útján valósítható meg. A probléma, hogy a tanulmány elkészítésekor kevés az olyan eldöntött kérdés, amelyet tényként lehetne a társadalom felé kommunikálni, ezzel is elősegítve az elképzelés megértését és az azzal történő azonosulást. Ez a helyzet viszont nem segíti elő pozitívan a Nemzetőrség társadalmi kérdéssé tételét. Az eddigi kezdeményezések, a közvélemény szempontjából mindenképpen szűk politikus-szakértői kör véleményének ismertetése, nem tűnik elegendőnek a társadalom többségi véleményének megismerésére. Csak ennek ismeretében lehetne a munkát olyan területeken megindítani, amely már az állampolgárok önkéntes részvételén kell, hogy alapuljon.

A Nemzetőrség további sorsa a döntési pontok kialakításán és a társadalom támogatásának megnyerésén nyugszik. Mindkettő fontos, mert a magyar társadalomban sajátos helyet foglal el a fegyveres erők elfogadottsága, különösen a XX. századra visszavezethető okok miatt. Fontos, hogy az ellentmondást feloldjuk, és rövid időn belül még több információ jusson el a közvéleményhez. Ennek hiányában, csak számításutalásokon és elképzeléseken alapulhat minden szándék. Így a Nemzetőrség létrehozását érintően is megérthető a visszafogottság.

A kommunikációs stratégiát célszerű a honvédséggel együttesen közösen kialakítani, végezni. Mindemellett, folyamatosnak kell lennie a visszacsatolásnak is. Ez a társadalmi fogadtatást, a különböző kutatások eredményeinek feldolgozását, időről-időre azok közzétételét jelenti.

Társadalmi kapcsolatok

Egy új szervezet, és így a Nemzetőrség is csak akkor lehet eredményes, ha a magyar társadalom eddig kiépült szervezetei eredményesen támogatni fogják. Ezek közül a fontosabbak:

- **Polgárőrség Országos Szövetsége:** együttműködés kialakítása a Polgárőrség és a Nemzetőrség között. Átjárhatóság biztosítása a két szervezet között, közös feladatokban való együttes részvétel, megfelelő feltételek esetén a két szervezet távlatokban történő fuzionálása. Ez azért is érdekes, tovább kutatni érdemes kérdés, mivel nem valószínű, hogy a társadalomban ezen a téren, a haza, a közvetlen lakóhely és régió területén párhuzamosságok állíthatók fel. Ma, a polgárőrség jól szervezett, több tízezer fős civil szervezet. Katasztrófa helyzetben is számítani lehet tevékenységére. A történelmi részben is láthattuk, Magyarországon a XIX század elején is jól működött. 1848-ban a Nemzetőrség legtöbbször éppen a Polgárőrség bázisán alakult. Ezeket a tényeket illik figyelembe venni és a bennük résztvevőket véleményükről jó lenne megkérdezni.
- **Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége:** a honvédség önkéntes tartalékosaihoz hasonlóan együttműködés a Nemzetőrséggel, a munkából való távollét feltételrendszerének kialakítása. Ez a kérdés meghatározó a fegyveres erők

teljes tartalékát illetően. Csak egy jól működő, munkaadói támogató rendszer képes a később kikerülhetetlenül felmerülő konfliktusokat kezelni.

- **Magyar Tartalékosok Országos Szövetsége:** a tartalékos szolgálatot vállalók mozgósítása a Magyar Honvédségben és a Nemzetőrségben való részvételre, a tartalékosok nyilvántartása, a Magyar Honvédség hadkiegészítést végző szervezeteivel való szoros kapcsolat tartása, érdek-képviselés, tájékoztató-toborzó munka elősegítése a köz- és magánszférában. Megítélésünk szerint ez a szervezet a meghatározó az önkéntes jelentkezés elősegítésében, a fegyveres szolgálatra alkalmas személyek megtalálásában. Mindenképpen segíteni kell a jövőendő önkéntest, hogy az képes legyen érdemben eldönteni, hogy vállalását a honvédség kiegészítésére, vagy esetleg a Nemzetőrségben való részvételre teszi.
- **Hagyományörző szervezetek, az 1956-os Forradalom és Szabadságharc eszméjét ápoló szervezetek:** lényeges, meghatározó, mozgósító szerepet tölthetnek be az újonnan alakuló fegyveres erők társadalmi támogatásában. Az '56-os Nemzetőrség emlékét, hagyományát ápoló szervezetek a Nemzetőrség ünnepi rendezvényein történő részvételükkel megismerethetik a folyamatosságot '56 eszméje és a ma történései között.
- **Bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége:** amely a Nemzetőrség gondolatát a felvetődésétől támogatja. 73 tagegyesületével, közel 11 ezer, zömmel nyugállományú katona tagságával komoly háttérbázist jelenthet a Nemzetőrség számára.⁷¹

Tárcaközi viszonyrendszer

A Nemzetőrség – mint eddig is láthattuk – csak a társadalom széleskörű támogatása és a kormányzat aktív munkája esetén jöhet létre és működhet. A szervezőmunka elvégzése nemcsak a Honvédelmi tárca dolga, azt a többi minisztériumnak is támogatnia kell. Nem vállalkozunk az összes érintett kapcsolódó feladat feltárására, ezért – a teljesség igénye nélkül – néhány szakminisztériumra, és általunk fontosnak megítélt területre kívánjuk felhívni a figyelmet.

⁷¹ „A BEOSZ kész az együttműködésre” (A Nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény. HM TKKF, 2001)

Honvédelmi Minisztérium: kapcsolat a Magyar Honvédséggel, a felelősségi körök és a feladatok felosztása, az irányítás és vezetés rendszere, pénzügyi-logisztikai feladatok biztosítása, a teljes feladat koordinálása;

Belügyminisztérium: kapcsolat a rendvédelmi szervekkel (Rendőrség, Határőrség, Katasztrófavédelmi Főigazgatóság), önkormányzatok helye és szerepe a Nemzetőrséggel való kapcsolatrendszerben;

Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium: együttműködés a fiatalok fizikai és mentális képességeinek javítása és társadalmi beilleszkedésének elősegítése érdekében, klubok, egyesületek támogatása;

Pénzügyminisztérium: a Nemzetőrség finanszírozási rendszerének kidolgozása, a szervezetben résztvevők anyagi finanszírozási rendszerének kidolgozásában való részvétel, adózással kapcsolatos kérdések tisztázása;

Oktatási Minisztérium: honvédelemmel kapcsolatos ismeretek közoktatásba történő beépítése;

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium: együttműködés a Nemzetőrséget népszerűsítő, a múlt pozitív szemléletű kiadványainak elkészítésében;

Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium: válsághelyzetben való együttműködés, illetve támogatási, kedvezményi és juttatási rendszerek kidolgozása az önkéntes nemzetőri szolgálatot vállalók és hozzátartozóik részére;

Gazdasági és Közlekedési Minisztérium: együttműködés gazdaságmozgósítási kérdésekben;

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium: hadszíntér előkészítés;

Igazságügyi Minisztérium: jogharmonizáció elkészítése, a Nemzetőrségben szolgálatot vállalók kedvezmény-rendszerének kidolgozása, jogi feltételeinek biztosítása;

Nemzetbiztonsági Hivatal: szükséges nemzetbiztonsági vizsgálatok elvégzése;

Kincstári Vagyoni Igazgatóság: a Nemzetőrség működéséhez szükséges vagyontárgyak biztosítása.

A külföldi példák azt mutatták, hogy a Nemzeti Gárda-típusú szervezeteknél a patriotizmus magas szintű megléte mellett jelentős kedvezményekben is részesülnek a hazájuk védelmére kész önkéntesek. Ez a kérdés természetesen nálunk is fel kell, hogy vetődjön, és a létrehozás gyakorlati feladatai közé tartozzon. A kedvezmények körének meghatározása túlnő egy tanulmány keretein, de a lehetőségek számbavétele elősegítheti a későbbi döntéshozatalt.

Az önkéntes szolgálatot vállaló egyén részére biztosítható kedvezmények.⁷²

- illetmény (napidíj) biztosítása a munkából történő kiesés idejére, amelynek nagysága magasabb az átlagfizetés hányadánál. Igazolt magas havi jövedelem esetén célszerű, ha ez az összeg kiegészítésre kerül egy megállapított felső limit határáig,
- rendelkezésre állási díj, a törvény szerint. Ez az anyagi szolgáltatás évente egy alkalommal illetné meg a nemzetőr tartalékost, hasonlóan a honvédség tartalékosához,
- egészségügyi ellátás a szolgálat idejére úgy, /mint az aktív állomány részére, a tartalékos szolgálat idején jogosultság a honvéd egészségügy ellátási rendszerének az igénybevételére. Lehetőség a Honvéd Egészségbiztosító Pénztárhoz történő csatlakozáshoz. Elhalálozás esetén a körülményektől függően hasonló feltételek megállapítása, mint a honvédség aktív és nyugdíjas tagjainál,
- rekreációs szolgáltatások - hasonlóan, mint a honvédség nyugállományú tagjai esetében,
- nyugdíj jogosultság - az aktív szolgálatot teljesítőknél a honvédség hivatásos tagjaival megegyezően, vegyes szolgálat lefolytatása esetén külön számítási mód alkalmazásával, amely figyelembe veszi az eltöltött szolgálati időt a magyar nyugdíjrendszer szerinti számításokban. Lehetőség a Honvéd Önkéntes és Magánnyugdíjpénztárhoz való csatlakozásra,

⁷² Ebben a tekintetben azonosságokat lehet megállapítani a reguláris hadsereg kiegészítésében önkéntességet vállalókkal

- tanulmányi ösztöndíjban való részesülés. Külön, a feltételeket rögzítve, azokon a területeken, ahol specialisták szükségesek. Azon területeken, ahol nem feltétlenül szükséges a szakember biztosítás, az önkéntes megnyerése érdekében, megfelelő - a szervezetben vállalt idő kikötésével - ösztöndíj kiegészítés.
- speciális, a honvédség és a Nemzetőrség igényeinek megfelelő szervezetek (klubok) működtetése, vagy ilyenekben való részvétel költségeihez való hozzájárulás, amely a fegyveres erők további szakkiképzését megelőzi, megalapozza azzal az elvárással, hogy a kedvezményezett megszerzett képességeit – külön feltételek között - a fegyveres erők számára kamatoztassa.
- tényleges szolgálat vállalásának lehetősége.
- kedvezményezettség biztosítása fegyveres (vagy humanitárius) feladatra történő jelentkezés esetén. Ez olyan előny lehetne valamennyi tartalékos részére, amely szakképzettségük, speciális felkészítésük, rendfokozati állományuk alapján feljogosítaná őket, hogy a honvédség igényei szerint, egyedi elbírálás alapján, önként jelentkezés esetén akár külföldi beosztást is betölthessenek.
- szolgálati jel, illetve más kitüntetésekben való részesítés lehetősége.
- jogosultság minden olyan társadalmi eseményen való részvételre, amely a fegyveres erők egymás közötti és a társadalommal való kapcsolatát erősíti.

Az esetleges Nemzetőrségben feladatot ellátók nagy többsége munkavállaló lesz. Az ő megnyerésükön és juttatásban részesítésükön kívül fontos, hogy a munkáltatókkal is rendezett, jó viszony alakuljon ki. Ennek alapját egy, a munkavállaló és munkáltató közötti munkaszerződés jelenthetné, amelyben a munkáltató elismeri, és tudomásul veszi, hogy dolgozója, meghatározott feltételek között nemzetőri kötelezettségeinek tesz eleget. Ennek elősegítésére különböző kompenzációkat kaphat. A kialakításra kerülő Nemzetőrség támogatására, külföldi példák alapján ösztöndíjokat lehetne bevezetni. A fő cél: tudatosítani, hogy a nemzetőr tartalékos olyan ismereteket szerez, olyan magatartási formákat követ, amelyeket munkája során is hasznosítani tud.

Néhány elképzelés az USA-ban működő munkáltató támogató programban szereplő és adaptálható módszerekről:

- törvényi támogatás azoknak a munkáltatónak, akik tartalékos nemzetőröket foglalkoztatnak (hasonlóan mint a fogyatékosok foglalkoztatásának támogatása),
- adókedvezmény a foglalkoztatott tartalékos nemzetőrök számával arányosan,
- az USA-ban követett gyakorlathoz hasonlóan bemutatni a munkaadónak a nemzetőr tartalékos tevékenységét az egységénél, ezáltal is bizonyítva annak az ország szempontjából való fontosságát,
- elismerés (kitüntetés) adományozása, rendszeres meghívás a nemzetőr alakulat rendezvényeire.

A felsorolás nem lehet teljes, mivel bár a kedvezmények körének biztosítása kiemelten fontos, ugyanakkor a költségvetéssel, az ország teherbíró képességével, egyáltalán az erre a területre fordítandó összegekkel szorosan összefüggő kérdés. Figyelembe véve az érintett kapacitásokat is, hosszú, sok-szereplős előkészítő munka kell, hogy a döntéseket megelőzze. Külön kiemeljük, hogy az előzőekben foglaltaknak hasonlítaniuk kell a reguláris hadseregben önkéntes tartalékos szolgálatot vállalók kedvezményeihez

Társadalmi fogadtatás – viszony az önkéntes hadsereghez

Tanulmányunk nem lenne teljes, ha nem elemeznénk azokat az összefüggéseket, amelyeket a különböző kutató műhelyek⁷³ a közelmúltban állapítottak meg.

Az elemzések alapját elsősorban azok az összefoglalók jelentik, amelyeket a Magyar Gallup Intézet 2001/02 év fordulóján⁷⁴ és a ZMNE szociológiai tanszéke⁷⁵ készített, amelyek elegendő alapot biztosítanak néhány következtetéshez.

Legelőször a hivatásos hadsereggel kapcsolatban. Az egész tanulmányon végigvonul a hivatásos hadsereg vezérfonala, mivel a Nemzetőrség napjainkban történő megalapításának gondolata sem merülhetett volna fel, ha társadalmunkban nem kezdődött

⁷³ A tanulmány a hivatásos hadsereg és nemzetőrség témában a ZMNE szociológiai tanszék, Dr. Malomszki József tanszékvezető-egyetemi tanár és a HM Zrínyi Kht. Szabó Kálmán ezredes kutatási, képzési igazgató által vezetett kutatások eredményeit használta fel, egészítette ki.

⁷⁴ A közvélemény a Honvédségről és a honvédelem aktuális kérdéseiről, összefoglaló tanulmány, Magyar Gallup Intézet, Budapest, 2001.december-2002. január

⁷⁵ Önnel mi a véleménye? A hivatásos hadseregről és a NATO csatlakozás következményeiről, kutatási zárójelentés, ZMNE, Budapest 1999.

volna el a párbeszéd a sorozott hadsereg megszüntetéséről, az önkéntes hadseregre történő áttérésről, és az ennek kapcsán felmerülő esetleges hiányokról.

Önkéntes alapokon működő reguláris honvédség és milícia-típusú Nemzetőrség. A két szervezet egyfelől ellentétes és egymást feltételező is. Annak nyilvánvaló felismerése, hogy az „elit” hadsereg mellett a társadalom az állandóan fegyverben lévő és azt kiegészítő katona szükségességét elismerve a „csak amikor és ameddig kell” plusz igényét is megfogalmazza. A történelmi példák egyik üzenete is az volt, hogy akkor és addig volt szükség hazánkban a Nemzetőrségre, ameddig a honvédség nem tudta betölteni hivatását. Ma, ha másként is, de szintén lehet párhuzamot vonni. A különbség, hogy napjainkban mi, a magyar társadalom tagjai állunk döntések előtt. Mi szeretnénk egy más típusú honvédséget, egészen más alapokon, mint eddig bármikor. Ez egyúttal azzal is jár (és itt a tudatos felismerés), hogy elveszíthetünk egy sor olyan képességet, amely korábban lényeges eleme volt a haderőnek (a fegyverforgató lakosság kiképzése, széleskörű területvédelem stb.). És itt is kereshető a válasz miért lehet szükség a Nemzetőrségre.

A teljes önkéntességen alapuló hadsereggel kapcsolatban

Az önkéntes hadseregre történő áttéréssel kapcsolatban a szakemberek évek óta végeznek felméréseket.⁷⁶ Az egyik ilyen eredményt, a Magyar Gallup Intézet a HM Zrínyi Kht. megbízásából 2001. decemberében elvégzett vizsgálata tárta elénk. A felmérés 1013 főre terjedt ki. A megkérdezettek összetétele, a nemek aránya, az életkori összetétel és a lakóhely típusok követték az ország felnőtt lakosságának a megoszlását. Ez azt jelenti, hogy a minta ún. sztenderd hibája $\pm 3,2$ százalék volt, vagyis az egész mintára vonatkozóan legfeljebb ekkora mértékben térhetnek el attól a feltételezett eredménytől, amit abban az esetben kaptak volna a felmérést készítőik, ha az ország valamennyi felnőtt állampolgárát megkérdezték volna.

Közel tíz esztendeje kérdezik meg az embereket, hogy a kötelező sorkatonai szolgálattal, vagy az önkéntes hadsereggel értenek-e egyet. Érdemes megvizsgálni a

⁷⁶ Szabó Kálmán: Hivatásos hadsereg és Nemzetőrség, Ármádia, 2002. február

közvéleményben végbemenő lassú, de mozgásában egyértelmű változást. 1992-ben a polgárok többsége, 54%-a még a sorozott hadsereggel értett egyet. Ez az arány mára teljesen megfordult és ma már 52% az önkéntes hadsereg bevezetését szeretné. De még nagyobb a kontraszt, ha figyelembe vesszük, hogy a sorkatonaságot támogatók csak az összes megkérdezettek egyharmadát, 34%-ot képviselik. Az elmúlt tíz év alatt a sorkatonaság intézményének támogatottsága 2000. február elején zuhant a mélypontra, amikor a laktanyai agyhártyagyulladás-járvány és a körülötte kibontakozott média visszhang és politikai akciók a hivatásos hadsereg bevezetése érdekében máig visszafordíthatatlanul a sorozott-önkéntes polémiára irányították az ország figyelmét. Nem véletlen, hogy 2000. február elején a megkérdezettek több mint a kétharmada (68%-a), volt a hivatásos hadsereg mellett. Érdekes, ha szociális, demográfiai és lakóhely szerinti bontásban is vizsgáljuk a kérdést. A profi hadsereg támogatói közül a legmagasabb a támogatottság a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között van (66%), de a szakmunkásképzőt végzettek aránya is 52%, amely pontosan megegyezik az országos átlaggal. A nemek közül a férfiak nagyobb arányban támogatják a hivatásos hadsereg gondolatát (56%) míg a nők kevésbé (49%). Itt a nyilvánvaló közvetlenebb személyes érdekelttség is közrejátszhat. Érdekes, hogy a férfiak közötti támogatottság két év alatt 9%-t növelt, míg a nőknél viszonylagosan kiegyensúlyozottabb a vélemény változása (1%). Még érdekesebb a település típusok és a korfa szerinti vizsgálat. A városok közül érdekes módon a nagyobb, megyei jogú városokban a legmagasabb a támogatottság (59%). Budapesten, a kisvárosokban, és a falvakban majdnem megegyező, 50% körüli az egyetértés. A sorozást igénylők minden település típusnál a megkérdezettek egyharmada körül vannak. Szembetűnőbb az eltérés a korcsoportok szerinti vizsgálatnál. A sorozott hadsereget legjobban a bevonulás korúak (18-24 évesek) ellenzik. Közülük csak minden ötödik ért egyet a jelenlegi rendszerrel. Értelemszerűen ebben a kategóriában a legmagasabb az önkéntes hadsereg támogatóinak (70%) az aránya. Az önkéntes haderőt támogatók a kor emelkedésével arányosa csökkennek. Az átlagot (52%), a középkorúak (40-49 évesek) képviselik, majd lassan megfordul az arány egészen odáig, hogy a 69 éven felülieknek csak kevesebb mint az egyharmada (29%) támogatja a részükre nyilvánvalóan idegen elképzelést, a profi hadsereg bevezetését.

A pártpreferencia szerint vizsgálva a válaszokat, nincs megosztottság az önkéntes hadsereg bevezetésének kérdésében. A Fidesz-MDF szavazók 54%-a az önkéntes haderő híve, szemben a sorkatonaság 34%-val. Még markánsabbak az MSZP-n belüli arányszámok nagysága (56%-37%). A hivatásos hadseregbe való áttérést tehát nyilvánvalóan nem befolyásolja a „bal-jobb” dimenzió. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincs politikai üzenete a véleményeknek. A politikai szélsőségek hívei az átlagosnál jobban támogatják a sorozott hadsereg fenntartását. A sorozott hadsereg híveinek aránya a MIÉP szavazók között 48%, a Munkáspárt táborában 42%. E tekintetben a magyar politikai életben két csoport látszik kirajzolódni: a Munkáspárt-MIÉP (és idetartozik az FKGP is), akik körében magas a sorkatonaság híveinek aránya, valamint a Fidesz-MDF-MSZP-SZDSZ szavazók, akik inkább az önkéntes hadsereg hívei. A vélemények tehát ebben a tekintetben nem a jobb-bal tengely mentén, hanem inkább a mérsékelt-radikális dimenzióban rendeződnek el.

Az eddigi adatok, és elemzések is arra mutatnak, hogy a közvélemény jelentős többsége az önkéntes hadsereg híve. Ez a tendencia különösen az elmúlt három esztendő során erősödni látszik.

A kérdésekre adott válaszok további érdekességeket is feltártak. A vélemények döntő többsége megegyezik azzal, hogy a hivatásos hadsereg munkahelyeket teremthetne. Nincs nézeteltérés azt illetően, hogy az önkéntes hadsereg katonái felkészültebbek, mint a sorkatonák. A válaszadók döntő többsége (68%) úgy véli, hogy a többi NATO országban is törekvés az önkéntes haderőre való áttérés.

A válaszadók 68%-a, úgy tartja, hogy a katonai szolgálat a fiatalok számára hazafias kötelezettséget jelent. Ugyanilyen magas a katonai szolgálat önállóságra, felelősségérzetre nevelésének megítélése. A megkérdezettek 67%-a úgy véli, hogy a katonai szolgálat ideje alatt a fiatalok fizikailag is megerősödnek, a rendre és fegyelmre szoknak. Végül a többség a hadsereget még mindig a férfivá érés iskolájának tartja.

Egy 2002. őszi, az önkéntes haderővel, elsősorban a rekrutációjával kapcsolatban elvégzett közvélemény kutatás is érdekes eredményt mutat.

Tanulmányunk szempontjából figyelemre méltó az vizsgálat, amelyet a HM Stratégiai Védelmi Hivatal 2002. novemberében készített és az önkéntes haderővel

kapcsolatban a szolgálat vállalás hajlandóságát vizsgálta.⁷⁷ Az ország északkeleti régiójára kiterjedt vizsgálat középiskolások, egyetemisták és munkanélküliek között vizsgálta, hogy kik, milyen körülmények között és mennyiért vállalnának szerződéses vagy hivatásos szolgálatot az önkéntessé váló Magyar Honvédségben. Ez a felmérés azért lehet érdekes számunkra, mivel egyéb, az önkéntes tartalékos szolgálatban vagy a Nemzetőrségben való szolgálatvállalási szándék ismerete nélkül, egyelőre csak ilyen, közvetett úton juthatunk információhoz, milyen is egyáltalán az emberek viszonyulása a fegyveres erőben való önkéntes szolgálatvállalás kérdéséhez. A válaszadók nem csak az „igen” és „nem” között választhattak. A legmagasabb arány a szerződéses szolgálattal kapcsolatban az elutasításnál értékelhető („nem” és „elgondolkoznék rajta de nem valószínű” kategóriákban) amely a megkérdezettek csoportjaitól függően 72,4 és 80,2 százalék között mozog. „Az elgondolkoznék rajta és nagyon valószínű” és az „igen” választ adók a szerződéses katona szolgálatot vállalók szempontjából reálisan figyelembe vehető megkérdezettek 8,7 és 11,4 százalékát adta. A 11,4 százalék a munkanélküliek köréből kerül ki. Ha tehát reálisan vesszük figyelembe, a fegyverfogásra alkalmas honfitársaink átlagban mintegy tíz százaléka vállalna a feltételek megléte esetén aktív szolgálatot. Ennél a megállapításnál azonban azt is mérlegelni szükséges, hogy a felmérés az ország foglalkoztatási szempontból bonyolult, magas munkanélküliséggel rendelkező régiójában készült. Így egy esetleges országos átlag ez alatt lenne. Van egy átlagosan tizenöt százalék körül mozgó réteg, amely „elgondolkoznék rajta és elképzelhető” választ adta. Ez nem elhanyagolható, mivel egy részük a kondíciók ismeretében feltételezhetően meggyőződhetne. Mindenesetre a vállalási szándék nem rossz, a felmérési adatok biztatók lehetnek az önkéntes tartalékos (és lényegében ez lenne a Nemzetőrség is) szolgálatot vállalók „feltérképezésére” is. Annál is inkább, mivel a válaszadók nem kis része (25-40 százalék!) csak az országhatáron belül, 4-6 százaléka csak a lakóhelyétől meghatározott távolságra és további 5-10 százaléka kizárólag a lakóhelyén vállalna szolgálatot. Ezek a számarányok feltételezhetően megfigyelhetők lesznek az önkéntes tartalékos szolgálatot vállalóknál is, ami azt jelenti, hogy ebből a rétegből célszerű számolni a lakóhelyének környékén, a területvédelemben szerepet vállalók

⁷⁷ Rekrutáció 2002, SVKH, Budapest, 2002.

jelentkezésével. Ez azért is lényeges lehet, mivel a jelenleg az önkéntes tartalékosoknál „külföldön is szolgálatot vállaló” megkötés nyilvánvaló visszatartást jelenthet azok számára, akik közvetlen pátriájuk megvédésére különben szívesen vállalkoznának. Őket viszont semmilyen körülmények között nem lenne célszerű elveszíteni.

Ami feltétlenül szükséges: a jelenleginél (ami alig nevezhető értékelhető helyzetnek) szélesebb és alaposabb felméréseket végezni nem csak az önkéntes haderő, hanem annak tartalékával kapcsolatban is, valamint az eredmények eléréséhez minél szélesebb körű felvilágosító munkát folytatni.

A Nemzetőrséggel kapcsolatban

A Nemzetőrséggel kapcsolatosan ismereteink szerint még nem készült alapos szociológiai felmérés, így a társadalom ezzel kapcsolatos véleményére, részben a hivatásos haderőre vonatkozó kérdések elemzéséből lehet következtetni.

Az előzőekben kiderült, hogy a magyar társadalom többsége, még a hivatásos hadsereg bevezetése esetén is, hazafias kötelezettségnek tartja a katonai szolgálatot. Magas a megkérdezettek pozitív megítélési aránya a katonai szervezeteknek a fiatalok önállóságra, felelősségérzetre történő nevelés terén betöltött szerepét illetően. A többség még a profi hadsereg mellett is egyetért azzal, hogy a hadseregben a fiatalok rendet és fegyelmet tanulnak, fizikailag is megerősödnek. A vélemények megegyeznek abban is, hogy a haderő továbbra is a férfivá érés iskolája.

A Gallup Intézet már idézett és elemzett friss vizsgálata felmérte, hogy a lakosság hallott-e a Nemzetőrség létrehozásával kapcsolatos tervekről. Meglepő volt, hogy csak a megkérdezettek 42%-a hallott az eddigi elképzelésekről. Ez azért is elgondolkodtató, mert politikai-katonai műhelyekben lassan évek óta folyik a polémia, a parlament többször is foglalkozott a kérdéssel. Ez is arra irányítja a figyelmet, hogy a további jogalkotásig mélyreható társadalmi vizsgálatoknak és felvilágosító munkának kell folynia, ha azt akarjuk, hogy a társadalom a szükséges információk birtokában hitelek érdemi módon tudjon dönteni a célok támogatásáról.

Annak ellenére, hogy az ismertség nem magas szintű, amikor a felmérést végzők röviden ismertették a Nemzetőrséggel kapcsolatos elképzelések lényegét (azokkal is, akik

még korábban nem is hallottak erről) a megkérdezettek 63%-a egyetértett (az egyet nem értők aránya 22%). Érdekes következtetésekre, további elemzésekre ad alapot a válaszok további vizsgálata:

- Szinte alig van eltérés a férfiak (64%) és a nők között (61%)
- A férfiak közül valamivel többen (26%) nem értenek egyet a Nemzetőrséggel kapcsolatos elképzelésekkel, míg a nők közül csak 18% az elutasítók aránya
- Figyelemre méltó eredmény, hogy különösen a férfiak közül kevesen adtak „nem tudom” választ (10%) ami azt bizonyítja, hogy határozott véleményük van az elsősorban őket érintő kérdésről
- Iskolai végzettség szempontjából kiegyensúlyozott a vélemény, az iskolázottság nem osztja meg a polgárokat. Az értékek jobbra 64%-67% között mozognak
- Lakóhely szerint ezúttal is vezetnek a megyei jogú városok (70%) és érdekes módon a községekben a legalacsonyabb (57%) a támogatottság
- A kor szerinti megoszlást tekintve figyelemreméltó eredmény, hogy a legmagasabb a támogatottság a fiatalok (18-24) között, 78%. A többi korosztály véleménye viszonylag kiegyensúlyozott (59-65% között), az „ötvenesek” kivételével, ahol a támogatás mindössze 53%

Megállapítható, hogy a társadalom kezdeti megítélése mind az önkéntes haderő bevezetésével, mind a Nemzetőrség megalapításával kapcsolatban pozitív. Elgondolkodtató, hogy a Nemzetőrsegről viszonylag kevesen tudnak, amely felveti a tájékoztató munka megindításának, a társadalom folyamatos tájékoztatásának a fontosságát. Ugyancsak rendkívül fontos a visszajelzések mérése, feldolgozása.

A társadalom további meggyőzése mellett fontosnak tűnik olyan lényeges kérdések tisztázása, mint megalakítása esetén a Nemzetőrségben való szerepvállalás igényének felmérése, a kisebb közösségek (falvak) lakossági véleményének megismerése, a női részvétel igényének a felmérése és más, menetközben felmerülő szempontok.

Ezek a feladatok viszont csak a célok kitűzése mellett, a folyamatos tájékoztatás-párbeszéd biztosításával történhetnek. A valós társadalmi megítélés csak ezek kölcsönhatásának az érvényesülése során mérhető fel, így a végső döntések meghozatala is csak alapos előkészítés után történhet.

Következtetések

A Nemzetőrség létrehozását célzó felvetés megjelenése az egyik **következménye** annak az **átalakulásnak**, amely a hidegháború vége óta hazánkban a biztonság felfogásában végbemegy.

A biztonsági kihívások megváltozása, a fegyveres küzdelem megvívásában tapasztalható változások, a tömeghadseregek vége, a viszonylagosan kisebb élőrövel, de a múlthoz viszonyítva sokkal professzionálisabban, a hitech alkalmazásával folytatott harci cselekmények a XXI. században más haderőt feltételeznek. A hadseregek jelentős minőségi és mennyiségi átalakulása azt is jelenti, hogy az országok fegyverforgatásra alkalmas nagyobbik része a jövőben mentesülhet a kötelező katonai szolgálat alól.

Másfelől, a professzionális haderő határokon belül és távol betölthető feladatai mellett még mindig marad egy sor, az ország védelemével kapcsolatos katonai feladat, amelyet vagy az önkéntessé átalakuló hadseregnek kell továbbra is ellátnia, vagy jellegénél fogva azt, más országokhoz is hasonlóan, milícia típusú erők is elvégezhetnek.

A kérdésnek ez irányú **eldöntése** nem elsősorban szakmai-katonai, hanem **társadalmi feladat**. A jól megfogalmazott döntési lehetőségek közül végül a társadalomnak kell kimondania, hogy ezeket a feladatokat hogyan, és kivel kívánja megoldani. A szakembereknek ehhez kell minél több használható információt biztosítaniuk. Megállapíthatjuk azt is, hogy egy új típusú fegyveres erő csak akkor válhat a társadalom integráns részévé, ha azt a polgárok személyes részvételükkel is támogatják. Ma úgy tűnik, ez a jövőben csak egy hosszú, több éves munka alapján érhető el. Ebben fontos szerepe van a **kommunikációs stratégiának**, amit viszont csak **konszenzus** alapján kialakított, és elfogadott elvek mentén lehet és szabad elkezdni. Mindeközben meghatározó a társadalommal folytatott **folyamatos párbeszéd**, amelynek visszacsatolása az időről-időre elvégzett közvélemény kutatások, felmérések eredménye.

Az önkéntesség mellett van még egy terület, amely szintén kiemelt figyelmet érdemel. Ez az önként vállalt feladatokban aktív résztvevők ellentételezése, **juttatások és kedvezmények** biztosítása.

A munka csak akkor lehet eredményes, ha **abban a társadalom szinte valamennyi intézményrendszere** részt vesz. Ez a feladat nem lehet csak a honvédelmi

tárca gondja, és nem térítheti el a figyelmet a haderőreform végzéséről sem. Kiegészítheti, erősítheti, de semmiképpen sem másíthatja meg a honvédség átalakítása elé kitűzött célokat.

NEMZETŐRSÉG, MINT AZ ÚJ TÍPUSÚ TERÜLETVÉDELMI ERŐ?

A területvédelem, mint védelmi feladat az ország biztonsági rendszerében

A területvédelem katonai értelemben hadászati kategória⁷⁸ és mint különösen a 2. fejezetben láthattuk, valamennyi ország katonai fogalomrendszerében szerepel. Megvalósításának célja már korábban is az adott ország valamely körzetében lévő fontos katonai és polgári objektumainak őrzése és védelme, az ott feladatot teljesítők élet- és munkafeltételeinek biztosítása volt. Ahol Nemzeti Gárda típusú szervezetek léteznek, a reguláris hadsereg mellett az önkéntes alapon szerveződő területvédelmi feladatok végzésére azok specializálódtak. Ahol nincs ilyen, ott a reguláris erők látják el ezeket a feladatokat.

A területvédelem legújabb kori történetében Európában az I. és II. világháború idején valamennyi hadban álló fél alkalmazott külön erre a célra csapatokat, amikor reguláris erői elhagyták békekörleteiket. Általános feladataikat azzal lehet jellemezni, hogy ezekre a csapatokra hárult, napjainkban a teendők kiegészítésével rájuk hárulhat az ország sugárfigyelő- és jelzőrendszerének működtetése, együttműködés a légierő légtér figyelési és jelzőrendszerével, a légideszant-felderítés, a felderítő és diverziós csoportok elleni harc, a terroristákkal való küzdelemben való részvétel, a csapást szenvedett katonai és egyéb objektumok mentésével, a csapások következményeinek felszámolásával kapcsolatos tevékenység, továbbá műtárgyak őrzése, katonai rendészeti-forgalomszabályozási teendők ellátása. A fenti általános és az adott ország sajátosságainak megfelelően kibővített feladatokat az erre a célra rendszeresített csapatok látják el. A területvédelmi csapatok békében rendszerint csak keretállománnyal, háborúban teljes állományra feltöltve működhetnek.

Az előzőekben azt is megfigyelhettük, hogy szerepvállalásuk az ország katonai védelmi rendszerében így a területvédelemben is többféle módon oldató meg:

- a történelmi tradíciók alapján lehetnek Nemzeti Gárda típusú szervezetek (Skandinávia, Baltikum),

⁷⁸ A meghatározás a Hadtudományi Lexikon, MHTT, Budapest, 1995. címszavainak felhasználásával készült.

- vagy a fegyveres erők egyik önálló alkotó része (USA),
- de, – és erre is láthattunk példát – alkothatja maga a feladat a haderő teljes tevékenységének a részét (Ausztria)
- lehet a haderő erre szakosodott része (Magyarország)

Az viszont azonos, hogy a területvédelmi erők az ország fegyveres erőin belül elfoglalt helyüktől függetlenül, feladataikat minden esetben egységesen, a hadműveletért felelős parancsnok követelményei szerint végzik. Ezért szervezeteik a vizsgált esetekben minden alkalommal a védelmi tárcán belül találhatóak meg, katonai-szakmai feladataikra történő felkészítésükért a vezérkarok viselnek felelősséget.

A területvédelmi rendszer fejlődése Magyarországon

Hazánkban – mint korábban láthattuk – vannak történelmi előzményei a területvédelmi feladatok milícia típusú önálló, „Nemzeti Gárda típusú” szervezetek útján történő ellátásának. Ezek viszont sajátosságosan egyedi korokra jellemzőek, történelmileg nem ívelik át Magyarország fegyveres erőinek alkalmazási gyakorlatát.

Magyarországon az 1970-es évekig nem beszélhetünk egységes területvédelmi rendszerről. Ekkor az ország honvédelmének fejlesztése keretében katonai szempontból kialakították az egységes hátszágvédelmi rendszert. A komplex területvédelemnek meg kellett oldania a lakosság megóvását, az anyagi javak védelmét, a termelés (elsősorban az ország védelmi képességét fokozó hadiipari termelés) folyamatosságát, a vezetés és közigazgatás működéséhez szükséges feltételek, valamint az itt tartózkodó (átvonuló) hadművelési csapatok mindenoldalú biztosításában való részvétel.

A honvédség által végrehajtásra tervezett feladatok vezetésére seregtest szintű parancsnokságot (Hátszágvédelmi Parancsnokság) és a végrehajtásra területvédelmi csapatokat hoztak létre. A területvédelmi csapatok feladatainak, szervezeteinek és logisztikai ellátottságának kialakítását abból az elvből kiindulva határozták meg, hogy az „elvonuló” csapatok a feltételezett ellenséggel kiobbant fegyveres küzdelem során egy idő után elhagyják az ország területét.

Ebből következően, a területvédelmi csapatokat csak az országon belül, a hátszág fegyveres védelmében tervezték alkalmazni, szoros együttműködésben más

fegyveres erővel és szervezetekkel, a polgári védelemmel és a működési területen lévő akkori szövetségesekkel.

A korábbi háterszágvédelmi elvek elsősorban a volt koalíciós katonai doktrínát tükrözték. Mindenekelőtt a szövetséges csapatok mozgását, manővereit, szállításait, az ország területén való áthaladását és ezek mindenoldalú biztosítását szolgálták. Ezért a területvédelem hagyományos feladatainak végrehajtása csak másodlagos katonai tevékenységnek számított, közvetlenül nem is volt része a tervezett hadászati műveletnek.

A területvédelmi csapatok szervezete az 1972-es megalakulástól 1988-ig nem változott. 1988 első félévének végére a Háterszágvédelmi Parancsnokság és a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága (PVOP) bázisán, megalakult egy új, a háterszágvédelem szempontjából integráltabb, a katonai és polgári védelmi feladatokat egyesítő szervezet, a Háterszági és Polgári Védelmi Parancsnokság (HÁPVP). Az új parancsnokság alárendeltségébe került a korábbi két parancsnokság valamennyi alárendeltje.

Bár az integráció szempontjából a polgári védelem feladatai is fontosak, azokat a továbbiakban csak a szükséges mértékben követjük. Magyarországon a rendszerváltozás után a polgári védelmi feladatok az azóta is érvényes koncepció következtében leváltak a fegyveres erőkről és ma az elmúlt években létrehozott Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság keretében tervezettek.

A területvédelem további szervezeti változásai következtében a tizenkilenc megye területvédelmi ezredei már a rendszerváltozás után, az új elképzeléseknek megfelelően békében a korábbi 5. Hadsereg bázisán létrehozott Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága (SZCSP), „M” után ez utóbbi részeiből megalakuló Területvédelmi Parancsnokság (TVP) alárendeltségébe kerültek.

A Varsói Szerződés megszűnésével alapvető változások következtek be a területvédelmi csapatok alkalmazásában. A továbbiakban feladataikat a szárazföldi csapatok parancsnokának elgondolása szerint tervezték. Állományukban területvédelmi, őr-, műszaki-, vegyvédelmi-, sugárértékelő és tájékoztató-, valamint egészségügyi alegységek voltak találhatóak. Létszámukra jellemző, hogy a mintegy 38 000 főt tett ki,

ebből következően a szárazföldi és a területvédelmi csapatok egymáshoz viszonyított létszámaránya pedig 4: 1 volt.⁷⁹

Felszerelésüket és fegyverzetüket tekintve a csapatok a rendszeresített pisztolyokon és gépkarabélyokon kívül mintegy 2000 darab géppuskával rendelkeztek. A nemzetgazdaságból közel 2600 különböző gépjármű, 3000 darab különleges gép- és pótkocsi valamint 250 darab műszaki gép került lebiztosításra.

A területvédelmi ezredek mozgósítás esetén alakították volna meg, mint a szárazföldi haderőnem szakcsapatait. A területvédelmi rendszer keretében a honvédelmi katonai szervezetek felállítása 1992-ben kezdődött azzal a céllal, hogy az ország védelme hatékonyságának fokozására olyan békében nem élő, a megalakítási helyük közelében alkalmazható katonai szervezetek jöjjenek létre, amelyek feladataikat az ország határmenti körzeteiben a határőrséggel és a honvédség reguláris csapataival együttműködve oldják meg.

A tervezett tizenhét honvédelmi dandár közül a 90-es évek közepéig csak kettő dandár és egy honvédelmi híradó zászlóalj került felállításra, amelyeket 1996 nyarán felszámoltak.

A jelenlegi helyzet

A tanulmány írása idején, a területvédelmi feladatokat illetően tizenegy ezred felállítása és egy éven belüli készenléte tervezett. Ez az elgondolás egy tartós békeállapot során, a haderőfejlesztés más prioritásai és szövetségi hovatartozásunk figyelembe vételével elfogadható. Mint az előzőekből is kitűnhetett, a rendszerváltozás idejétől számított gyors koncepcióváltások a területvédelem területén nem eredményezhették a fejlődést. Ma az alapvető feladatok változatlan megléte mellett a haderő átalakítás előtt álló prioritások tovább szűkítik a lehetőségeket.

A honvéd vezérkar a közelmúltban több elgondolást is kialakított a területvédelem hosszú távú megoldása tekintetében. Az egyik értelmében a területvédelmi feladatokat 7 területvédelmi zászlóalj (3500) fővel látná el. Ez az elgondolás számol egy esetleges

⁷⁹ HVK hadműveleti csoportfőnöksége által elkészített munka okmány (szn) alapján.

Nemzetőrséggel. Megyénként egy-egy ezred, vagy régióként egy-egy dandár együttműködésével látnák el a feladatokat. A területvédelmi zászlóaljok behívott tartalékos, a nemzetőr szervezetek önkéntes tartalékos állományból kerülnének felállításra. Megfigyelhető, hogy a tervezők – nyilvánvalóan kényszerűségből- ennél a megoldásnál is a lehetőségek korlátozottságából indulnak ki. Ezt a helyzetet csak bonyolíthatja, ha a sorozott katonaság megszűntével a tartalékos rendszert is értelemszerűen átalakítják.

Egy másik elgondolás csak a nemzetőr erők alkalmazásával számolt. Ebben az esetben a területvédelmi feladatokat nyilvánvalóan egy hosszabb átmenet után a Nemzetőrség venné át.

Mint az elmúlt több mint tíz esztendő történéseiből kitűnik, az ország vezetése mindig felelősen gondolkodott a területvédelem feladatainak a tervezéséről, megvalósításáról. A sorozatos változások és a haderő csökkentése nem hagyta érintetlenül ezt a lényeges feladatkört sem. Nyilvánvaló, hogy a következő évek véglegesen eldöntendő kérdése, hogy a haderő fejlesztését illetően milyen irányban induljunk el a területvédelem biztosítása tekintetében. Ennek egyik lehetősége a Nemzetőrség, mint a külföldi gyakorlatban is létező „Nemzeti (Honi) Gárda típusú” szervezet alkalmazása.

A következőkben vizsgáljuk meg, hogy katonai szempontból milyen körülmények között és hogyan működhet egy ilyen szervezet.

A Nemzetőrség, mint a területvédelem lehetséges fegyveres ereje

Az előzmények után értünk el napjainkig, amikor a politika felfedezte a meglévő ellentmondásokat és a társadalmilag és katonailag egyaránt változó környezetben egy fajta megközelítésből javaslatot tett a probléma feloldására. A javaslat katonai megközelítésben is alkalmas a vizsgálatra és időszerű, mert:

- az önkéntes haderőre való áttérés társadalmilag elhatározott, az új kormánydöntésnek megfelelő a korábbiakhoz képest előrehozott (2004) megvalósítása mindenképpen szükségessé teszi a területvédelem lehetőségeinek számbavételét, megoldásának felülvizsgálatát. Ez azt jelenti, hogy az ország katonai védelmével és egyéb

szövetségi kötelezettségeinkből (vállalásainkból) adódó valamennyi feladat ellátása a jelenlegi sorozási rendszeren, a fegyveres erők hadkötelezettségen alapuló működtetéséből áttevődik a tulajdonképpen "piaci alapon" szerveződő „profi” hadsereg irányába. Ennek majdani működtetése ma még nehezen prognosztizálható, modellezhető. Ismerve a magyar társadalom hadsereggel kapcsolatos, történelmileg kialakult viszonyát nem kevés további teendő vár a következő években az önkéntes haderőt megteremteni és azt működtetni szándékozókra. Sok az olyan ismeretlen tényező, amely jelentős befolyással bírhat. A legjelentősebbek: a gazdasági fejlődés alakulása, Magyarország Európai Unió tagsága, a hazai és nemzetközi munkaerő piac és nem utolsósorban Európa, ezen belül a térség biztonságának alakulása. A már hivatásos haderőre történt átváltsást végrehajtott országok tapasztalatai alapján állíthatjuk, hogy az önkéntes haderőn alapuló fegyveres erők kiegészítése katonai szervezői oldalról nehezebben történik majd, mint amit a jelenlegi, behívásos rendszer biztosít. A katonai vezetőknek ebből következően várhatóan prioritásokat szükséges majd felállítaniuk a katonai szervezetek feltöltését, működésének folyamatosságát illetően. Ebben a helyzetben segíthet egy széles társadalmi alapokon szerveződő, a katonai feladatok megoldását a területvédelemben átvállaló milícia típusú fegyveres erő megszervezése, de el is vonhat erőket a reguláris állomány kiegészítése elől.

a NATO-n belül kialakult szövetséges katonai erők felosztási rendszerébe az új típusú területvédelem beilleszthető. A fegyveres erők, különösen a NATO országokon belüli reagáló erők (magas készenlétű erők), fő erők (alacsony készenlétű erők), és további erők (a készenlétet hosszabb idő alatt elérő parancsnokságok és csapatok) felosztásában az önkéntes területvédelmi erők az utóbbiak kategóriájában foglalhatják el a helyüket. A reguláris haderővel „vegyes” haderőt alkothatnak. A fogalomzavart elkerülendő, a „vegyes rendszerű” kifejezést ma egyre elterjedtebben a sorozott-szerződéses hadseregre használjuk. Reményeink szerint a megnevezés addigra változhat és a reguláris-milícia típusú haderő együttes fogalmát is jelentheti. A reguláris-milícia vegyes rendszer gyenge pontja lehet, hogy együttes alkalmazás esetén ellentmondás merülhet fel a béke időszakban is folyamatosan kiképzett, profi

hadsereg és a „hétvégi” katonákból álló önkéntes tartalékos erők feladat-megoldási minősége között, miközben a hadműveletért felelős parancsnok egyetemes, oszthatatlan felelősséget visel a műveletért. Ez az ellentmondás viszont a kiképzési minőségi végzésével, a honvédség vezetői ellenőrzési jogainak érvényesítésével mérsékelhető.

A Nemzetőrség lehetséges cél – és feladatrendszere

A hazánkban felállításra tervezett milícia típusú szervezet fogalmát Dr. Szigeti Lajos ezredes, a haderőszervezés egyik elismert szakértője írja le, aki tanulmányában így fogalmaz:⁸⁰ „*a Nemzetőrség a fegyveres szervek azon része, amely vegyes rendszerben kiegészített és célirányosan felkészített állományával, sajátos szervezete és technikai eszközei révén önállóan vagy a fegyveres szervek más elemeivel együttműködésben, a számára meghatározott kiképzési (rendvédelmi, katasztrófa-elhárítási, -megelőzési, felszámolási), fontos katonai, ipari objektum őrzés- védelmi, valamint területvédelmi feladatok végrehajtására képes.*”

Megfogalmazásunkban, a fentiekből kiindulva a jelenleg ismert elképzeléseket is figyelembe véve a **Nemzetőrség fogalma** a következő lehet: *A Nemzetőrség a magyar fegyveres erők haladó hagyományain alapulva az ország határain belül önállóan, vagy a fegyveres szervek más elemeivel együtt békében és minősített esetekben területvédelmi feladatokat ellátó fegyveres erő. Olyan szervezeti elemeket is működtethet, amelyek alkalmasak a fiatalság katonai, az önkéntes haderő egyes speciális képzettséget igénylő feladataira történő felkészítésére. Működésének alapja az önkéntesség. Feladatainak folyamatos és zavartalan ellátása érdekében széleskörű intézményi kapcsolatot tart a társadalom állami- és társadalmi szerveivel.*

Küldetése: A Magyar Honvédség az ország fegyveres védelme érdekében végzett feladatainak kiegészítése, a fiatalok honvédelmi előképzése, ezáltal az önkéntes fegyveres szolgálat iránt kellően érdeklődők megnyerése a haza szolgálatára.

⁸⁰ Dr. Szigeti Lajos nyá. ezredes: A nemzetőrség megalakításával összefüggő kérdések, A Nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai tanulmánygyűjtemény) HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, Budapest, 2001.

Célja: A Nemzetőrség soraiba önként jelentkezők részére kiképzés biztosítása, továbbá a haza fegyveres szolgálatára alkalmas fiatalok honvédelmi felkészítésének érdekében speciális előképzés nyújtása. Békében és minősített esetben egyaránt más fegyveres és rendvédelmi szervekkel közösen, a civil társadalmi szerveződésekkel szoros együttműködésben a Magyar Köztársaság függetlenségének, területi épségének és nemzetközi határainak, valamint a polgári lakosság és az anyagi javak védelme érdekében kifejtett sokoldalú tevékenység végrehajtása.

A Nemzetőrségben való részvétel alapja – az önkéntesség. Állománya (hasonlóan az átalakuló Magyar Honvédség tartalékos állományához) zömében „önkéntes tartalékos”-okból áll.

Feladatai (változat):

Minősített esetekben:

a) Rendkívüli állapot és az országot ért váratlan támadás esetén:

- fontosabb állami objektumok, hadi érdekből termelő üzemek, vasúti csomópontok, az infrastruktúra biztosítása érdekében kulcsfontosságú ellátó rendszerek, erőművek, folyami átkelőhelyek, hidak őrzése-védelme;
- a hadműveleti területekről történő részleges vagy teljes körű kiürítési feladatok szervezése, biztosítása;
- a haderő felvonulása szempontjából fontos közúti, vasúti szállítmányok biztosítása, a forgalomszabályozás végrehajtása;
- mélységben kijelölt védelmi terepszakaszokon műszaki feladatok végzése;
- részvétel polgári védelmi feladatok végrehajtásában;
- csapást szenvedett katonai objektumok mentése, diverziós csoportok felderítése, felszámolásában való részvétel;
- beérkező nemzetközi (NATO) erők elhelyezésének, ellátásának biztosításában való részvétel;

b) Szükségállapot esetén:

- részvétel a terrorizmus elleni küzdelemben;
- természeti vagy civilizációs katasztrófa következményeinek felszámolásában történő aktív részvétel;
- minden olyan feladatban való részvétel, amelyre az alkotmány és a vonatkozó törvények felhatalmazást adnak.

c) Veszélyhelyzetben:

- az ország egészére, vagy nagyobb területére kiterjedő járványok megelőzésében, következményeinek felszámolásában való részvétel;
- a lakosság egészségére veszélyes lég- és környezeti szennyeződés elleni küzdelemben történő részvétel;
- rendkívüli időjárás (árvíz, hó, hőség) esetén nyújtott segítség;

Békeidőszakban:

a) Katasztrófa, vagy annak veszélye esetén, ha nem kerül sor annak minősített esetére:

- A feladatok megegyezhetnek a veszélyhelyzetben és részben a szükségállapot során végrehajtandó teendőkkel;

b) Kiegészítő feladatok:

- honvédelmi alap- és szak előképzés folytatása; saját tartalékos állomány kiképzése;
- részvétel az iskolai oktatásban a honvédelmi ismeretek oktatásában;

A Nemzetőrség lehetséges helye és szerepe az ország biztonsági rendszerében

Létrehozása esetén feladatait illetően a kettősségek elkerülése érdekében feltétlenül egyfajta feladatmegosztásra van szükség a honvédség és a Nemzetőrség között. A kettősség elkerülése érdekében azokat a feladatokat amelyeket a Nemzetőrség láthatna el a jövőben, célszerű kivenni a honvédség feladatai közül és áttenni az új szervezet felelősségi körébe.

A többi fegyveres és rendvédelmi szervezetet is szükséges megvizsgálni. Ez több problémát is felvethet. Az átvételre tervezhető feladatokat beépítették a végrehajtásukért most felelős szervezetek működésébe. Ezek a feladatelvonások, mint minden más, hasonló esetben - bizonyos kezelhető konfliktusokat eredményezhetnek. Másrészt, a végrehajtásáért viselt felelősség is pontos elrendezést kíván. Itt elsősorban az irányítás-vezetés kérdése vetődik fel. Az nyilvánvaló, hogy irányítás tekintetében meglévő jogosítványai szerint a köztársasági elnök áll az első helyen. A szervezet illeszthetőségét, kapcsolódását tekintve a Honvédelmi Minisztériumon belüli létrehozás a legvalószínűbb.

Külön vizsgálandó területként vetődik fel a honvédséggel való együttes felkészülés a katonai védelemre és annak begyakorlása. A felkészítést az addigra önkéntes alapon működő honvédség alakulatainak a nemzetőr egységekkel, alegységekkel egységes terv és vezetés alatt közösen (esetleg szövetséges erőkkkel együtt) kell megoldaniuk.

Másként tekinthető a békeidőszakban, katasztrófa idején történő alkalmazás, amikor a jelenlegi biztonsági struktúra más elemeivel közösen kell a feladatokat megoldani (pl.: Katasztrófa Védelmi Főigazgatóság).

Feltétlenül és kiemelten vizsgálandó kérdés a helyi (megyei, régió) közigazgatási szervezeteivel való kapcsolat, a védelmi bizottságok és a Nemzetőrség helyi szervezetei közötti viszony.

Szervezete, vezetése, kialakítása, működtetése, létrehozásának ütemezése

A Nemzetőrség szervezete az eddigiekből is következően kívánatos, hogy a honvédelmi tárcán belül alakuljon meg.

Vidéken, az ország területi, demográfiai, közigazgatási és katonai alkalmazási szempontoknak megfelelően célszerű a végrehajtási szervezeteket kialakítani. Ezeknek olyanoknak kell lenniük, hogy megfeleljenek a várható alkalmazásnak, és a végrehajtásban illeszthetők legyenek. Ugyanilyen megfontolásból, az adott nemzetőr szervezeteknek alkalmasnak kell lenniük, esetleges katasztrófa elhárításban való

részvételre is.⁸¹Célszerű, hogy a kifejezetten területi alapokon szervezendő alegységek szakaszokból és századokból álljanak, élükön helyi, minden szempontból elismert vezetőkkel. Külön vizsgálat témáját kell, hogy képezze a katonai szervezetekre jellemző hierarchikus és a szervezet működtetését sajátosan befolyásoló helyi igazgatási szervezetekkel való kapcsolat kialakítása és működtetése.

A Nemzetőrség felállítása és jövőbeni működtetése bonyolult és jelenleg nehezen prognosztizálható feladat. Az elképzelések a politikai akarat függvényében módosulhatnak. Abban semmiképpen nem látunk eltérést, hogy a megkezdődött, napjainkban eltűnni látszó társadalmi vita tovább folytatódjék és valamilyen eredménnyel lezáruljon. Ezt kívánja meg a biztonságunk érdekében végzendő folyamatos, az ország és a külföld, különösen szövetségeseink által elvárt hiteles magatartás.

További döntés esetén mértéktartó vélemény szerint kellő társadalmi akarat esetén is a Nemzetőrség szervezetének országos, teljes felállítása, csak a tervezett feladatokat átvétele, a sorkatonaság megszűnése, és a Magyar Honvédség önkéntessé válása után történhet meg. Ez azt jelenti, hogy mindaddig az időpontig, ameddig a korábban vázolt feladatok a Magyar Honvédség által szakmailag igazoltan nem végezhetőek el a Nemzetőrségen belül, azokat továbbra is a katonaság keretein belül kell tervezni-szervezni, és szükség esetén végrehajtani. Ez az időpont reális becslések alapján a jövő évtized beköszönte, azaz, 2010 előtt nem valószínű, hogy bekövetkezik.

Állomány, kiképzés, a feladatellátás lehetséges változata

Állomány (humán erőforrás)

Az előzőekben részletesen foglalkoztunk az önkéntesség fontosságával. Látható, hogy a jövőben a társadalom tagjait csak olyan dologgal lehet megnyerni, amelynek értelmét látják. Ma még nehéz előre jelezni, hogyan is sikerül aktív részvételre bírni a polgárokat, hogy ne csak elfogadják, hanem személyesen is tagjai legyenek a szervezetnek. (A szervezet vélhetően nem nagy létszámú: hivatásosokból és zömmel

⁸¹ Más feladatokra kell felkészíteni egy nemzetőr alegységet a hagyományosan árvíz veszélyeztetett, mint egy iparilag veszélyes körzetben.

tartalékosokból, nőkből és férfiakból állhat, akik a katonai alkalmasság követelményeinek is megfelelnek. A feladatvégzést szűk létszámú közalkalmazotti állomány is segítheti.)

A hivatásos állomány nagyobb része a honvédségtől kerülhet át. Ez történhet akár katonai pályafutásuk részeként is. Ez is egyik biztosítéka lehetne a Nemzetőrség alapfeladataiból adódó, a honvédséggel közös tevékenység ellátásának.

A többség nyilvánvalóan önkéntes tartalékosokból fog állni. A rekrutálás különböző módon történhet:

- a fiatal választhatja minden katonai előképzetség nélkül esetleg valamelyik speciális honvédelmi előképzést biztosító klubhoz való csatlakozással egy időben,
- valamennyi állománykategóriára vonatkozóan átkerülhet a hivatásos állományból,
- lehet a honvédség önkéntes tartalékos állományából (és fordítva),
- esetleges ilyen döntés alapján – egyetértésével - átkerülhet, mint volt tartalékos a korábbi területvédelmi alakulattal (ahol lebiztosítása történt).

A jogviszony minden esetben szerződés útján jönne létre, amely meghatározott időre szól, és többször meghosszabbítható. Tartalmazza mindkét fél alapvető jogait, kötelezettségeit, a juttatásokat és egyéb kedvezményeket.

Kiképzés

Annak érdekében, hogy a Nemzetőrség hatékony, jól felkészített szervezet legyen, megalapítása pillanatától kiemelt gondot kell fordítani a teljes állomány kiképzésére. A korábbiakban már igyekeztünk megfogalmazni milyen állománnyal, milyen feladatokat képzelünk el a Nemzetőrség céljainak teljesítésére. Most vizsgáljuk meg állománycsoportonként és feladatokként, miként épülhet fel a kiképzés rendszere:

Alapkiképzés

A politikusok és katonai szakemberek körében ez az egyik legjobban vitatott kérdés, mivel egyes elképzelések szerint „minden fiatal férfit katonai alapkiképzésben kell” részesíteni. Ez az elképzelés több oldalról is támadható.

- ha a társadalomban békében a fegyveres szolgálatok önkéntes alapon működnek, ellentmondásos, ha a szolgálat egy részét kötelezővé teszik;
- alapjaiban vitathatóak azok az elképzelések, amelyek a Nemzetőrséget az önkéntes alapokon működő reguláris hadsereg bármilyen utánpótlásának tartják. A reguláris hadseregnek rendelkeznie kell saját felkészítési rendszerrel. A két szervezet között van bizonyos átjárhatóság, de ez sem tételezheti fel a reguláris haderő Nemzetőrségből való kiegészítését. Mindkét erőnek rendelkeznie kell saját felkészítési bázissal;
- ha minden fiatal (férfi) alapkiképzést kap, ez az ellátandó feladatokat illetően túlképzést eredményezhet. A túlképzésnek jelentős anyagi vonzatai is vannak, amelyek az államháztartásnak felesleges kiadásokat jelentenek. Nem beszélve arról a negatív társadalmi megítélésről, amelyet a kötelező „kvázi” sorkatonai szolgálat a lakosság körében okozhatna.

Kötelékkiképzés (tartalékos) képzés

Az alapképzés után, a Nemzetőrségben történt önkéntes tartalékos szolgálatvállalást követően meghatározott időszakokban a nemzetőr saját alegységénél kerülne sor a várható béke- és minősített állapot szerinti további felkészítésre. Az is elképzelhető, hogy az alegységeknek az önként jelentkezés függvényében csak egy része kerülne békében kialakításra, a többi csak minősített helyzetben aktivizálódna. Így régióként rendelkezhetnénk olyan aktív „maggal”, amely szükség esetén rövid időn belül aktivizálható lenne veszélyhelyzeti és egyéb feladatok elhárítására, bázisa lehetne a teljes szervezetre történő megalakítás feltételeinek kialakítására. Gyakorlatokon eredményesen együttműködhetne a honvédség kijelölt alakulataival.

Olyan intézményhálózaton belül történő kiképzést jelentene, amely alapvetően a honvédség, de a Nemzetőrség speciális igényeinek a kielégítését is szolgálná. Az ott, alapvetően az alapkiképzés letöltése után képzésben részesülő egyben arra is kötelezettséget vállalna, hogy megszerzett ismereteit, képességeit szükség esetén a fegyveres erők részére bocsátja. Itt elsősorban az olyan eszköz- és költség-igényes technikai sportok jöhetnek számításba (búvár, ejtőernyős, repülő, rádióamatőr stb.), amelyek szükségesek lehetnek a jövőben. Ügyelni kell ugyanakkor az arányokra. Aki csak saját kedvtelését keresi, és szükség esetén nem kívánja a köz javára is rendelkezésre bocsátani felkészültségét, azok részére saját költségen ma is nyitva állnak a klubok kapui.

Tiszti (tiszthelyettesi) felkészítés

Mint minden katonai szervezetnek, a Nemzetőrségnek is az alapja a megfelelően felkészített parancsnoki állomány, azon belül is a tiszti állomány, amely hasonlóan a külföldi példákhoz, sokféleképpen rekrutálódhat:

- legelőször is a Nemzetőrség állományába kerülhet, mint hivatásos, az iskolai elvégzése után, mint volt ösztöndíjas;
- egyéb feltételek teljesülése esetén átkerülhet a honvédség állományából és további meghatározott ideig hivatásos szolgálatot folytathat, vagy vállalhat önkéntes tartalékos jogviszonyt;
- posztgraduális képzésben vehet részt, amely után tiszti rendfokozatot nyerhet, vagy magasabb rendfokozatba léphet.

A képzés megvalósulhat nappali és távoktatási formában, alap- és posztgraduális szinten, szakonként, és ha arra szükség mutatkozik speciális igények szerint is.

Feladatvégzés

A Nemzetőrség feladatellátása az eddigiekből következően több területen valósulhat meg. Az alapfeladat – az eddigiekből következően – amiért egyáltalán érdemes lehet a szervezetet létrehozni, a honvédség tevékenységét támogató területvédelmi feladatokra és a régióban előfordulható természeti/ipari katasztrófa következményeinek felszámolásában való részvételre történő felkészülés. Egy másik feladatkör a speciális előképzést biztosító klubok/szervezetek fenntartása, működtetése, vagy ilyenek működésében való részvétel lehet. Ez a tevékenység viszont eltérően az előzőektől inkább a feladatkör társadalmi oldalát jelenthetné.

Maga a szervezet a várható feladatok függvényében modellezendő. Eldönthető, hogy milyen típusú és milyen létszámú erőkre kell majd számítani. Azok zászlóaljnál magasabb egységbe szervezését nem a sémák, hanem az esetleges tényleges igények határozhatják meg.

A Nemzetőrség feladatát alapvetően egyes alegységeinek (egységeinek) megalakítási körzetében látná el. Szabályozásra kerülne, hogy országos méretekben mikor, és milyen módon lenne alkalmazható. Kérdéses, a már több fórumon felmerült külföldi alkalmazás. Mivel a Nemzetőrség kimondottan az ország határain belüli feladatokra szerveződne, ezért nem célszerű azt bármilyen, akár önkéntes alapon vállalt feladatra külföldön szervezetileg igénybe venni. Ez nem jelentheti azt, hogy tagjai egyénileg ne jelentkezhetnének külföldi szolgálatra, ennek szervezése viszont a Nemzetőrségben belül nem indokolt.

Pénzügyi, logisztikai biztosítás

Költségvetés, pénzügyi biztosítás

Bár a jövő feladatrendszerének, szervezetének, és főleg létszámának ismerete nélkül felelőtlenség a felállítással és az éves fenntartással kapcsolatos bármilyen bekerülési összeget is prognosztizálni, kívánatos néhány ajánlott rendezőelvet felállítani, amelynek alapján a tervezés megtörténhet:

- a Nemzetőrség létrehozása, felállítása, működtetése nem befolyásolhatja negatívan az az önkéntes haderő működtetését és a haderőreform megvalósításának feladatait;
- az elkülönített feladatok csak elősegíthetik a haderőreform során szervezetében, feladatai végzésében megújuló honvédség működését;
- a Nemzetőrség feladatainak végzése nem jelenthet pénzügyi-anyagi hátrányt a honvédségnek, amely várhatóan jelentős támogatást nyújthat az új szervezet részére;
- összességében a Nemzetőrség felállításával kapcsolatban várhatóan nem csökkennek (ellenkezőleg szerényen emelkedhetnek) azok a költségvetési mutatók, amelyeket az ország katonai védelmére irányoznak elő;
- Ezek lehetnek:
 - a) a szervezet felállításából, működéséből adódó többletköltségek,
 - b) a többletfeladatokból származó költségek (pl.: technikai klubok működtetése)
- A többletköltségekre többletforrások biztosítása szükséges, amelyek eredhetnek:
 - a) tárcán belül: a már említett feladatok átcsoportosításából adódóan;
 - b) más tárcától: katasztrófavédelem esetén a részvételt illetően arányosan a BM-től,
 - c) az önkormányzatok támogatásából: a saját területükön működő alegységek működését elősegítően;
 - d) az ország költségvetéséből kiegészítően, és más törvényes úton.

Összegezve feltételezhető, hogy az új szervezet várhatóan abszolút számokban többbe fog kerülni, mint a jelenlegi területvédelmi rendszer. A politikának a feladata eldönteni, hogy a várható előnyök alapján milyen ütemezésben, mekkora ráfordítást szándékozik biztosítani az ország védelmi képességét elősegítő, fokozó új szervezetre.

Logisztikai biztosítás

A kifejezetten katonai feladatok többségét a katonai logisztika elvei és gyakorlata alapján célszerű megvalósítani. A feladatok meghatározóan a szárazföldi csapatok támogatása területén várhatók, ezért azok megvalósítását is annak logisztikai biztosítása keretében célszerű vizsgálni. Az esetleges hadművelet (-ek) során, ésszerűen az

feltételezhető, hogy a hadművelet körzetében annak biztosításában (támogatásában) résztvevő nemzetőr alegységek (egységek) a műveletért felelős katonai parancsnok tervei szerint fognak tevékenykedni.⁸² Ez a felelősség érvényesítésének oldaláról már a békeidőszakban feltételezi a tervezés-biztosítás területén történő egységes, a végrehajtás előtt pedig a nemzetőr szervezet katonai követelményeknek történő megfeleléséről való meggyőződést, a készenlét elérésének ellenőrzését. A nemzetőr alegységek valószínűsíthetően nem a tagozatra épülő ellátási rendszerben, hanem egy szakaszos, utaltsági rendszerben fognak működni, amely egyszerűsíti, egyben biztosítja az ellátás autonómiáját.

Békeviszonyok között a Nemzetőrség alap elhelyezési-működési lehetőségei különbözőek lehetnek:

- a honvédség által fenntartott-üzemeltetett objektumok;
- az önkormányzat által biztosított elhelyezés;
- a speciális előképzést biztosító, a feltételeknek megfelelő létesítmények, telephelyek.

A felszerelés és a fegyverzet tárolása célszerűségből a honvédség (fegyveres testületek) bázisain történhet. A nemzetőrök alapfelszerelése, ruházata nem térne el a honvédségnél rendszeresítettől. Öltözetükben csak a megkülönböztetések lennének mások (paroli színe, a fegyveres erő különbözőségét feltűntető NEMZETŐRSÉG jelzés). A hivatásos állomány ugyanazt a köznapi és társasági ruházatot viselhetné. A tartalékos állomány számára elérhetővé lehetne tenni az ünnepi öltözet beszerzését.

A fegyverzet tekintetében vélhetően elegendő a pisztoly, géppisztoly egyéni fegyverzet. Az ezt meghaladó csoportos, alegység fegyverzet rendszeresítésének szükségessége a várható alkalmazás függvénye.

Mivel semmivel sem indokolható nagy, ezért költséges állandó gépjármű park fenntartása, célszerű a szükség szerinti szállításokat a polgári életből biztosítani. Raktározást, a lehetőségek figyelembe vételével, körzetesítve, a fegyveres szervezetek bázisán célszerű kialakítani.

⁸² Dr. Báthly Sándor: A „Nemzetőr” erők logisztikai támogatásának elvei, lehetőségei és sajátos vonásai (tanulmány) Szakmai konferencia, ZMNE, 2001.

A feladatellátásra behívott és kiképzésen lévő állomány esetében ésszerűnek látszik a honvédségnél kialakult ellátási rendet követni.

Valamennyi feladat végzését illetően gazdaságos, ha a honvédség által is használt struktúrákat vesszük alapul úgy, hogy azok igénybevétele semmilyen körülmények között se jelentse a honvédség többletkiadását.

Kapcsolat a Magyar Honvédséggel

A tervezett Nemzetőrség kapcsolata a Magyar Honvédséggel az egyik sarkalatos pontja hazánk fegyveres védelme hosszú évtizedekre történő megszervezésének. Az átalakulás alatt álló, a több kormányzati ciklusra szóló haderőreform feladatai a védelmi felülvizsgálat befejezése után, kiigazításokkal folytatódnak.

Jelenleg az érvényben lévő 1993. Évi CX. Törvény a honvédelemről. 22 §.(1) az alábbi feladatokat állítja a fegyveres erők elé:

- a.) Magyarország területének, függetlenségének, lakosságának és anyagi javainak fegyveres védelme külső támadással szemben;
- b.) az államhatár őrzése és védelme;
- c.) az ország légterének védelme;
- d.) közreműködés az Alkotmány 40/B § (2.) bekezdés szerint fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett erőszakos cselekmények elhárításában;
- e.) a nemzetközi szerződésekben (így különösen az ENSZ Alapokmányban foglalt) kötelezettségek teljesítése;
- f.) a honvédelem szempontjából fokozott védelmet igénylő létesítmények őrzése és védelme;
- g.) közreműködés a polgári védelmi feladatok ellátásában;
- h.) segítségnyújtás elemi csapás, ipari szerencsétlenség, illetve közveszély vagy közérdekű üzem működésének megzavarása vagy jelentős méretű egyéb katasztrófa esetén;
- i.) részvétel humanitárius segítségnyújtásban;
- j.) térítés ellenében katonai szakértelmet és speciális műszaki eszközöket igénylő rendezvényekben való közreműködés;
- k.) állami szervek részére térítés ellenében építési és egyéb feladatok ellátása;

Az elmúlt esztendőök változásai, különösen Magyarország NATO csatlakozása, a Magyar Honvédség stratégiai felülvizsgálata eredményeként megszületett 61/2000. (VI. 21.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának irányairól előrevetíti, hogy az alapfeladatok változatlan hagyása mellett a jövőben a törvény változtatásra, kiegészítésre kerülhet.

A 61/2000. (VI. 21.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának az irányairól az eredményként feladatainak ellátására alkalmas haderővel kapcsolatban így fogalmaz:

„... legyen képes különösen:

- reális visszatartó erő megjelenítésére;
- az ország katonai védelmének biztosítására, valamint kollektív védelmi feladatai végrehajtására;
- a nemzetközi szerződésekben vállalt katonai kötelezettségek teljesítése keretében béketámogató és humanitárius műveletekben, valamint a szövetséges csapatok manővereinek, szállításainak biztosításában való részvételre;
- alkotmányosan kihirdetett szükségállapot idején a rendvédelmi szervek támogatására;
- elemi csapás, katasztrófa esetén segítségnyújtásra, közreműködésre a polgári védelmi feladatok ellátásában.”

A határozat a továbbiakban így fogalmaz: *„az általános hadkötelezettség fenntartása mellett, a jelenlegi sorozáson alapuló, reguláris haderő átalakításának folytatásával meg kell alapozni a professzionális haderőre történő áttérés lehetőségét.”* Ez a mondat ellentmondásos módon értelmezhető, mivel logikailag szöges ellentétben áll a „jelenlegi sorozáson alapuló” haderő a „professzionális haderőre” való áttéréssel. De értelmezhető a kitétel úgy is, miszerint több országhoz hasonlóan a törvényhozók nem megszüntetik, hanem felfüggesztik az általános hadkötelezettséget.

A Nemzetőrség létrehozása esetén, a feladatok kettőzésének elkerülése érdekében újból át kell tekinteni a Magyar Honvédség feladatrendszerét, és azt módosítani, a tervezett Nemzetőrséggel összhangba hozni szükséges. Ezek a főbb feladatokat illetően a következők lehetnek:

- behívási rendszer, alapkiképzés. A Nemzeti Biztonsági Stratégia az idézetek szerint az általános hadkötelezettséget a Nemzetőrség soraiban látja érvényesíttetni.

Ugyancsak erre utalt az OGY határozat megalkotásának gondolatát elindító Simicskó István is, amikor egyik interjúbán arról nyilatkozott, hogy a Nemzetőrség egyik feladata a fiatalok (értsd, sorkötelesek) kettő-három hónapos katonai alapkiképzése lenne⁸³. Az ma nyilvánvaló, hogy ezek a feladatok a Nemzeti Biztonsági Stratégia néhány kitételével együtt változni fog.

- tartalékos kiképzés. A Magyar Honvédség, mint a jövőben önkéntes alapon működő reguláris fegyveres erő és a Nemzetőrség, mint szintén önkéntes de milícia rendszerű szervezet között nyilvánvalóan eltérőek lesznek a felkészítési követelmények.
- rendszerében az előképzés fogalmába tartozhatnak a speciális központokban (klubokban) tervezett már ismertetett kiképzések (pl.: ejtőernyős, bűvár, stb.) amelyeket az alapkiképzés után, a Nemzetőrség egyéb bázisain, klubrendszerben folytathatna az érdeklődő.
- részvétel az ország katonai védelmének biztosításában. Ez lenne a Nemzetőrség létrehozásának egyik alapvető célja. Ezen a területen a honvédségtől a területvédelmi feladatok átvállalásában teljesíthetné a Nemzetőrség legeredményesebben feladatát. Itt szükséges megemlíteni, hogy az esetleges alkalmazást illetően a Magyar Honvédséggel az egységes feladat végrehajtás biztosítása érdekében már a tervezés során megoldandó a Nemzetőr egységek feladatrendszerének a védelmi tervben való szerepeltetése, a felkészültség ellenőrzése, a hadműveletért felelős parancsnoknak történő átalárendelés szabályainak kimunkálása. A helyzetet bonyolítja, ha a feladatban NATO szövetséges csapatok alkalmazása is tervezett.
- az államhatár őrzése védelme területén végzendő közös feladatok pontos kimunkálást és a többi feladathoz hasonlóan törvénymódosítási feladatot jelentenek;
- a belbiztonsági válságokat illetően a részvétel kettős lehet. Egyfelől a Nemzetőrség részt vehet az erőszakos cselekmények elhárításában. A törvényalkotók feladata eldönteni, hogy ilyen feladatot terveznek-e a Nemzetőrség részére. Másfelől az országot esetlegesen érő természeti, ipari, végletes esetben terroristák által okozott katasztrófák megelőzésében és felszámolásában való részvétel komoly, béke időszaki feladatot jelenthet a Nemzetőrség számára. Itt is, mint valamennyi, a Magyar

⁸³ Simicskó István: Nemzetőrség: régi hagyományunk élet újjá, Magyar Nemzet, 2002. január 5.

Honvédséget az adott esetben is érintő feladatnál kimunkálendő, mi az a határ, ameddig a Nemzetőrség bevethető és esetlegesen milyen feladatok hárulnak továbbra is a honvédségre (például speciális szakértelmet és felszereltséget igénylő esetek. Ilyenek lehetnek a nehéz műszaki gépekkel megoldandó feladatok, különleges robbantási technológiát igénylő munkák stb.).

- a honvédelem szempontjából fokozott védelmet igénylő létesítmények őrzése és a védelmükből adó-dó-, valamint a polgári védelmi feladatok ellátását illetően a hadsereget szinte teljes mértékben tehermentesíteni lehetne. Ezen a területen is az előző bekezdésben tárgyalt feladatok ellátásával együtt pontos egyeztetésre van szükség más rendvédelmi szervekkel.

Ez a jelenleg a törvényben meghatározóan a Magyar Honvédség részére előírt feladatokban történő részvétel részletes kimunkálás nélkül, csak előzetes felsorolása lehet mindazon feladatoknak, amelyekben a Nemzetőrség részt vehet. Csak az alapos, az összes szakterület bevonásával történő munka lehet alkalmas a kapcsolódó területek teljes feltérképezésére és a feladatok megosztására teendő reális javaslatok kidolgozására.

Néhány következtetésre azonban az eddigiek alapján is vállalkozunk:

- a Magyar Honvédséget érintő, valamennyi területre kiterjedt védelmi felülvizsgálat után folytatandó haderőreformtól való eltérés nem segítené a tervezett átalakítás zavartalan végzését. Ez viszont nem jelentheti azt, hogy a feladatok újbóli áttekintése során, ne adódjanak olyanok, (pl. a területvédelmi feladatok átvállalása), amelyek átrendezése megoldhatatlan zavarokat okozna a haderőreform végrehajtása során. Itt nyilvánvalóan bizonyos humán- és anyagi eszköz átcsoportosítás is elképzelhető. Ezen felül a létrehozást és a fenntartást illetően minden bizonnyal a védelmi költségvetés kiegészítésére is szükség lehet.
- együttes alkalmazás esetén megoldandó a jövő reguláris hadserege és a milícia típusú Nemzetőrség közötti nyilván nem kibékíthetetlen ellentmondás. A szövetséges erők tervezett alkalmazása esetén a Nemzetőrség részvételét a tervezési folyamatban is szerepeltetni kell.
- mivel működését illetően a Nemzetőrség is önkéntes alapokon elképzelt, nagy jelentőséggel bír, hogyan fognak létrejönni, felkészülni, összekovácsolódni a nemzetőr alegységek. Ebben meghatározó szerepe lehet a stratégiaileg megszervezett

PR-munkának. A Nemzetőrség létrehozása esetén prognosztizálhatóan, a hivatásos haderőre való teljes áttérést követően lehet alkalmas az ország védelméből adódó katonai feladatok végzésére.

- amennyiben a Nemzetőrséget önálló szervezatként mégsem hozzák létre, a területvédelem feladatai mindenképpen végleges rendezést igényelnek a honvédségen belül, amely történhet akár külön nevesített szervezet nélkül, de milícia típusú alakulatok szervezésével is. Ebben az esetben is elképzelhető, hogy a Magyar Honvédség szervezetében maradó, de a fentiekben részletezettek szerint alkalmazásra tervezett alegységeket (egységeket) hagyománytiszteletből "Nemzetőr" alakulatoknak nevezik és működtetik.

Kapcsolat a rendvédelmi szervezetekkel

Magyarországon mindig is érzékeny téma volt bármely fegyveres szerv az ország belbiztonságát érintő akárcsak feltételezett alkalmazása is. Így van ez a Nemzetőrség megalapításának felvetésével kapcsolatban. Éppen csak a gondolat merült fel, és rögtön erős kételyeket hallani a megalapítás szándékát és az esetleges későbbi alkalmazást illetően.

A Nemzetőrséggel kapcsolatos esetleges törvényalkotásnál kell biztosítani azokat a garanciákat, amelyek egy demokratikus jogállamban természetesek, történetesen, hogy egyetlen alkotmányunkkal ellentétes esetben se kerülhessen sor fegyveres erő alkalmazására. A törvényalkotóknak kell döntenüik, hogy milyen, az ország szempontjából fontos feladatokat jelölnek meg belső biztonságuk érdekében. Kritikus területként az esetleges társadalmi megmozdulások elleni alkalmazást szokták emlegetni. Erre van példa a világ gyakorlatából. Sokan emlékeznek még különösen a '60-as évek amerikai diákmegmozdulásaira, vagy az afro-amerikaiak sokszor erőszakos megmozdulásaira, amikor rendszeresen a nemzeti gárda egységeit vetették be ellenük.

A másik lényeges kritérium, a törvényes alkalmazáson túl, hogy a feladattal megbízott állomány legyen felkészült feladata magas szintű ellátására. A honvédelemről szóló 1993. CX. törvényünk tartalmaz olyan kitételt, amely a honvédség „*fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett cselekmények elhárításában*” való részvételére utal. Ezen

az alapon tehát a honvédség tagjai akár minden különösebb erre történő felkészítés nélkül elvileg alkalmazásra kerülhetnének. Az pedig - és erre ismerünk jó néhány esetet a történelemben - végeredményét illetően legalább annyira kétséges és veszélyes, mintha felhatalmazás nélkül történne az alkalmazásuk.

A törvényhozóknak, tehát a társadalom meghatalmazottainak el kell dönteniük, hogy az ország külső fenyegetettségén túl milyen, a belső biztonság szempontjából fontos feladatokra hatalmazza és készíti fel fegyveres erejét. Ezért a belbiztonság feladataiból most csak azokat a feladatokat és szervezeteket érintjük, amelyekkel a nemzetközi tapasztalatokból is leszűrhetően feltételezhető az együttműködés.

Határőrség

Nem feladatunk a Magyar Köztársaság határőrizeti tevékenységének prognosztizálása, de Európai Unió tagságunk velejárója, hogy Határőrségünket is az uniós normákhoz szükséges igazítani (EU határőrség).⁸⁴ A Nemzetőrség és a Határőrség kapcsolatát viszont a vonatkozó törvényekben jól értelmezhetően kell elrendezni, hogy az adott esetben, különösen egy az ország érdekeit súlyosan veszélyeztető, tömeges migráció esetében alkalmazható legyen. Ugyanakkor a törvényalkotóknak azt is figyelembe kell venniük, hogy a Nemzetőrség esetleges alkalmazása (pl. határközeli körzetek lezárása, járőrözés) egyéb, biztonságunkat nem veszélyeztető esetben ne kelthessen nyugtalanságot más, szomszédos államokban, illetve az mindig a helyzethez igazodóan történjen.

Mivel a feladatok megoldása általában hasonló a többi rendvédelmi szervvel együttműködésben megvalósítandó rendszabályokkal (területzárás, kitelepítésben való részvétel, forgalomszabályozás stb.), ezért kiemelten csak az alábbiakat említjük meg:

- határterületen fegyveresen elkövetett, súlyos erőszakos cselekmények-, fegyveres csoportok betörése esetén biztosítási feladatok ellátása,

⁸⁴ Nem véletlen, hogy a Nemzeti Biztonsági Stratégia sem említi a Határőrséget fegyveres erőként.

- menekültáradat (tömeges migráció) kezelésében való közreműködés, amely a határok lezárásában való együttműködéstől kezdve a tipikus ellátási-elhelyezési feladatok végzéséig terjedhet.

Rendőrség

Az együttműködés széles skálája tételezhető fel, a polgárok biztonságát szükség esetén megerősítő közös járőrözéstől kezdve akár elveszett kisgyermek felkutatásáig. Itt fokozottan érvényes a törvényesség biztosítása, a Nemzetőrség döntés szerinti ilyen jellegű feladatokra történő alkalmazásának jogi lehetősége.

Fő feladatként jelentkezik:

- terrorizmus (szabotázs) elleni küzdelem, területek zárása, a fokozottan veszélyeztetett objektumok védelme,
- a szervezett bűnözés esetében a felfegyverkezett csoportok elleni küzdelemben való közreműködés,
- az illegális kábítószer-kereskedelem felderítésében és megakadályozásában való közreműködés.

Szükségesnek tartjuk kiemelni, hogy az említett feladatokban fontos, de nem önálló részvételre gondolunk. Arra a rendőrségnek különlegesen felkészített egységei vannak. Itt inkább a nagyobb létszámot igénylő, és nagy területek ellenőrzésére alkalmas szervezett erőket feltételezünk, amelyek kellő kereteket biztosítanak a speciálisan felszerelt és kiképzett rendőri szervezeteknek. Ebből kiindulva és a határőrizeti, rendőri feladatokban az esetleges katasztrófa következmények felszámolásában való eredményes részvétel érdekében az ismertetett brit példa alapján tanulmányozást érdemelhet hasonló, gyors készenlétű alakulatok létrehozása is.

Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság

Feltételezhetően a legkiterjedtebb békeidőszaki együttműködés biztonságunk ezen legfiatalabb, integrált szervezetéhez kapcsolódhat. Polgári védelem, katasztrófavédelem, olyan széles területek külön-külön és kapcsolódva is, hogy több tanulmány is

foglalkozhat majd a részterületek kimunkálásával. Valószínűsíthető, hogy a várható veszélyek elhárítására régióként történő kijelölés, felkészítés és szükség esetén az irányítás-vezetés feladatainak a szabályozása mind fontos lehet a Nemzetőrség megalapítása után.

A lehetséges feladatokat illetően külön kiemelésre érdemes a polgári védelemben való részvétel. Ez a feladatkör azért is igen fontos, mert országosan ilyen feladatokra mintegy 70000 fő van tervezve, amely létszám a Nemzetőrség céltudatos, tervezett és a feladatokra való kiképzése folytán jelentősen átrendeződhet.⁸⁵

Mivel az ország-védelmen belül a Nemzetőrség számára a területvédelmi feladatok ellátásán kívül a katasztrófa védelemben, polgári védelemben történő részvétel a harmadik, meghatározó feladatkör, a kiemelt feladatokról a teljesség igénye és a veszélyhelyzetek rangsorolása nélkül röviden:

- kitelepítés (kiürítés) - a terület felderítésében való részvétel, a veszélyeztetett területről a lakosság kitelepítésének a biztosítása, a visszahagyott település őrzése-védelme, a kitelepített lakosság számára szükség-elhelyezési körletek (sátortáborok) létrehozása, ellátásuk biztosításában való közreműködés.
- mentés-mentesítés, romok alatt rekedt személyek mentése, romok eltakarítása, mentesítés megszervezése, halottak elhantolása, fertőtlenítés.
- természeti csapások (földrengés, árvizek, rendkívüli téli időjárás), ipari katasztrófák következményeinek felszámolásában történő részvétel. Ezekben az esetekben is az erők és eszközök komplex alkalmazása tételezhető fel, amelyben a Nemzetőrség alakulatai kulcsfontosságú szerepet kaphatnak.
- tűzkatasztrófák elhárítása - a közelmúlt nagykiterjedésű tüzesetei arra figyelmeztetnek, hogy milyen nagy jelentőséggel bír a térségben gyorsan bevethető, felkészített erő.

Összegezve a fentiekből is kitűnik, hogy milyen sokrétű lehet az a segítség, amelyet egy rövid időn belül mozgósítható felkészített állomány tud nyújtani biztonságunk

⁸⁵ Ennél a résznél Orovecz István pv. vörgey.: A Nemzetőrség lehetséges feladatai a katasztrófa-segítésgnyújtás megvalósítása, valamint a minősített időszakokhoz kapcsolódó polgári védelmi feladatok ellátásában való részvétel során c. tanulmányában leírtakat vettük alapul (SVKH. Budapest, 2002.)

érdekében. Természetesen önmagában egyik sem tudná egyedül megoldani feladatait, de a segítségnyújtás szélesebb körű végzésében más, jelesül a honvédség kellő tehermentesítésében kitüntetett szerepet tudna a Nemzetőrség betölteni.

Következtetések

Azt rögzíthetjük, hogy a területvédelem, mint katonai feladatrendszer korábban is létezett és napjainkban is megtalálható a hazai és nemzetközi gyakorlatban. További hazai megoldására alapvetően két lehetőség mutatkozik:

Először is, más országokéhoz hasonlóan a felvetés szerinti Nemzeti Gárda típusú szervezetek segítségével:

Ennek előnyei:

- kellő feltételek megvalósulása esetén minősített esetben átvehetné a területvédelem teljes, jelenleg a honvédség által megvalósításra tervezett feladatait,
- katasztrófa esetén régióként rövid időn belül elérhető és bevethető erőt jelenthetne,
- társadalmi szerepét illetően híd lehetne a reguláris hadsereg és a társadalom között, egyben jelentős utánpótlási bázis a honvédség számára.

Hátrányai:

- a történelmi előzmények ellenére, mint intézmény hiányzik a magyar társadalomból,
- önkéntes alapon történő felállításának sikere ma nehezen megjósolható,
- békeidőszakban való folyamatos kiképzése, szervezeteinek fenntartása a honvédelmi költségvetést illetően előre jelezhetően növekedést jelentene. A pénzeszközök átcsoportosítása, a haderőreformtól történő esetleges elvonása viszont a haderő átalakítására nézve beláthatatlan következményekkel járna,
- olyan katonai képességeket tartana fent békeidőben, amelyekre csak az ország területén vívott fegyveres küzdelem esetén lenne szükség, amelynek bekövetkezése

történelmi távlatokban ugyan teljességgel nem zárható ki, de realisan ma nem prognosztizálható.

Másik lehetőség, reguláris haderőn belül, így mint jelenleg is a Magyar Honvédség mozgósítás útján felállításra tervezett, ma békében nem élő alakulatai útján, amelyek döntés szerint akár milícia típusú szervezetekké is átalakíthatók, és viselhetnék a Nemzetőrség megtisztelő megnevezést.

Ennek előnyei:

- a honvédség egységes vezetési rendszerén belül a vezérkari főnök tervei szerint és felkészítési követelményei szerint kerülnek megszervezésre. A teljes folyamatot közvetlenül a VKF irányíthatná, teljes összhangban a MH más alakulataival,
- mivel a jelenlegi tervek szerint is a szervezetek mozgósítás útján kerülnek megalakításra, ezért költségvetési oldalról nem jelentenének nagy tételt a HM költségvetésén belül.
- amennyiben a feladatok a Magyar Honvédségen belül valósulnának meg, ez a tény nemzetközileg is egységes képet mutatna honvédelmünk megszervezéséről,

Hátrányai:

- mai tervezett létszámukat tekintve nem biztos, hogy alkalmazásuk esetén adott esetben lefednék az országban a felmerülő összes területvédelmi igényt, ezért a területvédelem kérdése összhangban az önkéntes haderőre történt áttéréssel, teljes felülvizsgálatot igényel,
- hadrafoghatóságuk csak viszonylag hosszabb időszak (egy év) után biztosítható, így ma nincs ismeretünk a területvédelem, mint a honvédelem fontos területe állapotáról.
- az önkéntes haderőre történő áttérés után ma még nem látható, hogy a hadkötelezettség visszaállítása nélkül, szükség esetén milyen fontossági sorrendben tölthetők fel majdan ezen alakulatok,

- katasztrófa helyzetben beavatkozásra csak a reguláris alakulatok alkalmazhatók, sokszor egyéb feladatuk rovására is. Az önkéntes hadseregre történt áttérés után ez a kérdés még élesebben jelentkezhet.

A megoldási lehetőségek további részletekbe menő vizsgálata a különböző szakterületeken dolgozó szakembereknek is feladata, kötelessége. A választás és a kellő mérlegelés után a végleges döntés viszont már a társadalom képviselőinek, vezetőinek, de fogalmazhatunk úgy is az egész társadalomnak a dolga és felelőssége.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány napjainkban történő közreadásának alapvető indítéka az volt, hogy az önkéntes hadsereg mára megtörtént megvalósításából kiindulva, azt üdvözölve és elfogadva, különböző aspektusokból vizsgáljuk meg a Nemzetőrség, mint a Parlament által 2001. év végén felállítani javasolt majd 2003-ban a további napirendről levett új fegyveres erő az ország biztonsága szempontjából való megfelelőségét. A sikeresen 2002 év végén megvédett PhD munka az azóta bekövetkezett változások következtében néhány részletében mindenféleképpen módosításra szorulna. Ott, ahol az a ma olvasója számára kifejezetten zavaró jelleggel bírt végeztünk korrekciókat. Ahol a lényegét nem befolyásolja (pl. a minisztériumokkal kapcsolatos felsorolás változása miatt) nem változtattunk. Célunk az a dolgozat jelenlegi, ajánlott olvasmányként történő közreadásával, hogy elgondoltassuk a téma iránt érdeklődő olvasót a honvédelem megváltozott körülményei között egy az utóbbi években felmerült alternatív megoldás lehetőségéről. Ennek érdekében több, a tanulmány tárgyát illetően egymástól látszólag külön álló, a valóságban mégis összefüggő, az elemzés-értékelés szempontjából lényeges területet vizsgáltunk, végeztünk munkát, vontunk le tudományos megalapozottsággal először következtetéseket és mérlegeltük az adaptációs lehetőségeket.

Először, leírászerűen megvizsgáltuk milyen előzményei vannak ezen a néven történelmünkben a védelmi, a honvédelmet kiegészítő kezdeményezéseknek. A történelmi példák felhasználásával a jövő szempontjából vizsgáltuk, hogy milyen üzenetei, máig hasznosítható tapasztalatai vannak az előző korok történelmi szempontból ma is vállalható szervezeteinek.

Megállapítható, hogy az elmúlt több mint másfél évszázad alatt több alkalommal is a szükség, a közvetlen fenyegetettség vitte rá a polgárokat, hogy a haza, ezen belül kisebb és nagyobb közösségeik érdekében szövetkezzenek annak védelmére. Két jeles alkalmat vizsgáltunk meg részletesebben, de a történelmi hűség érdekében jelzésértékűen más szervezeteket is figyelembe vettünk.

Az első alkalom, amikor a polgárok a Nemzetőrség felállítása mellett döntöttek, az 1848-as polgári forradalom eseményeihez vezethető vissza. A kezdetben a forradalom

víványait az elnyomó uralommal szemben megőrzendő, és a belső rend fenntartása érdekében az addig is meglévő polgárőrség bázisán, azt szélesítve szerveződött a Nemzetőrség. A politikai helyzet, a Habsburg házzal szembeni taktika hozta úgy, hogy a forradalom Nemzetőrsége szükségből rendfenntartó erőből az országot védő fegyveres erővé alakult és rövid ideig, ameddig a politika nem teremtette meg az önálló honvédséget, az ország védelme szempontjából is értékelhető küldetést teljesített. Mindemellett bebizonyosodott, hogy a Nemzetőrség katonai szempontból különösen helyi, mai kifejezéssel élve területvédelmi funkciókra a legalkalmasabb. Lényeges jellemzője volt az önkéntesség és az azt nem kizáró kompenzáció. Fontos, hogy az emberek magukénak érezzék a szervezetet, ne csak elfogadják, de személyes részvételükkel gyarapítsák annak sorait. Ebben nagy mértékben segít a célok tisztázása, forradalmi helyzetben azok egyértelműsége, folyamatos társadalmi értelmezése. Nem elhanyagolható körülmény 1848 Nemzetőrségét illetően, hogy a polgárőrséget, mint bázist tekintve, voltak előzményei. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy a katonai feladatokat illetően nem az akkori bonyolultabb technikai felkészültséget igénylő fegyvernemek (tüzér, műszaki) a jellemzők, hanem az egyszerűbb harcjelzéseket, egyszerű fegyverzetet igénylő, a kor szintjén lévő gyalogosok alkalmazása. Más történelmi korban, de azonosságokkal bíró helyzetben alakult meg 1956 Nemzetőrsége. Itt is felfedezhető a forradalom vívmányainak belső védelme, de amint ez bebizonyosodott, a nemzetőr erők, ha rákényszerültek, a külső ellenség ellen is felvették a harcot.

Mindkét történelmi helyzetben fontos, hogy a Nemzetőrséget a társadalom vezetői hívták életre, azok nem valamilyen szabadcsapatokként működtek, hanem teljes törvényességgel, a forradalmak vezetőinek közvetlen felügyeletével. Ez azért is fontos számunkra, mert ma is tapasztalhatóak bizonyos társadalmi csoportok részéről kezdeményezések, amelyek fontosak, de a megvalósítást tekintve ezen a téren a társadalom többségének az igénye és vezetésének döntése a meghatározó.

Fontos a névválasztás. A Nemzetőrség évszázadokon átívelő megnevezése a társadalom önszerveződésének a bizonyítéka. Jelzi a szervezet történelmi kötődéseit, folyamatosságát. A benne szerepet vállalókban erősíti a haza védelme iránti nemzeti érzést.

Lényegi eltérés a mához viszonyítva, hogy mind a két részletesen vizsgált Nemzetőrség forradalmi helyzetben, a közvetlen veszély elhárítására szerveződött. A mai helyzetben nincs közvetlen fenyegetettség, de történelmi távlatokban még nem zárható ki teljesen, hogy valamikor nem is keletkezhet ilyen. Van ugyanakkor egy átalakuló, mára szervezetét tekintve önkéntessé vált honvédségünk, amely a körvonalozódó alkalmazás és a várható béke szervezet szempontjából nehezen fogja, vagy nem tudja teljesen betölteni a korábbiakban legalább is elveiben hangoztatott, az ország katonai védelmében betöltött összes funkcióját. Ez a totális megközelítés ma nem is kell, hogy cél legyen. A honvédelem nemzeti ügy, amelyben az egész társadalomnak részt kell vállalnia. Ezért jelentkezett a Nemzetőrség megalapításának igénye, amelynek üzenetére a névazonosságon és az egyéb adaptálható elemeken túl oda kell figyelnünk: ebben az országban még egyszer ne alakulhasson ki olyan helyzet, amikor a társadalom elé a helyzet állít olyan feladatokat, amelyeket a védelem érdekében kell sürgősen elvégezni. Ez is az előző korok ma is hasznosítható tapasztalata.

Másodszor vizsgálatunk témájaként a külföldi milíciákat választottuk. Fontosnak tartottuk, hogy ebből a szempontból először a hazánkkal szomszédos államokat vizsgáljuk meg. Megállapítottuk, hogy a környező országokban megtalálható mind a reguláris haderő, mind a milícia-típusú területvédelmi megoldás. Ugyanakkor tapasztalhattuk, hogy egyik szomszédunknál sincs önálló Nemzeti Gárda típusú szerveződés, viszont fellelhető a reguláris haderőn belüli milícia rendszerű területvédelem.

Az is valószínűsíthető, hogy kinyilvánított, értelmezhető szándékaink alapján, hazánkban az elmúlt évtized folyamatos fegyveres erő létszám leépítésének következtében, a magyar haderő támadásképtelenségének figyelembevételével egy új, milícia típusú fegyveres erő megalapítása nem okozhatna gondot környezetünknek.

A tapasztalatok hasznosítása szempontjából, a teljesség igénye nélkül több más, hazánkkal nem határos ország milícia típusú szervezetét és területvédelmének megoldási tapasztalatait is vizsgáltuk. Mint más területeken, itt sem a másolási szándék vezetett. Ahhoz viszont, hogy a létrehozásnál a hibákat elkerüljük, az alkalmazható eljárásokat figyelembe vehessük, szükségünk van a külföldi tapasztalatok feldolgozására. A legsokrétűbb információ az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Gárdájáról (US

National Guard) áll rendelkezésre. Mindamellett figyelembe kell vennünk, hogy az USA Nemzeti Gárdája történelmileg, és az alkalmazás gyakorlatát tekintve sok tekintetben eltér még az európai, hasonló rendszerű fegyveres erőktől is. Ami viszont jól tanulmányozható és sok tekintetben nálunk is lehetőségeinkhez mérten követhető, az a támogatási rendszer, amelyet az amerikai gárdisták élveznek. Figyelemre méltó a munkáltatói program, amelyet a munkaadók megnyerése érdekében végeznek. Érdekes a skandináv minta, és az annak példája alapján a Baltikumban létrehozott milíciák. Mindkét esetben a nemzeti gárdák valamilyen konkrét fenyegetettség esetére, érzetére jöttek létre, és ma is a társadalom jelentős részét foglalják magukba. Alapelv a totális védelem, amelyet csak így, a reguláris erőket kiegészítve látnak megoldhatónak.

A vizsgált Nemzeti Gárda típusú szervezetek a honvédelmi tárcához tartoznak, de békeidőszakban több országban külön parancsnokság alatt működnek. Általában kis létszámú törzsekkel rendelkeznek, ahol jellemzően állandó (sokszor a reguláris haderőből átvett) állomány végzi a szervezet működtetésével kapcsolatos feladatokat. Szinte minden esetben kimutatható a történelmi kötődés, legtöbbször a létrehozástól tartó folyamatosság. Feladataikat illetően (az USA kivételével, ahol ez jóval bővebb) a területvédelmi feladatok szinte klasszikusan tipikusak. A területvédelmi erők felszereltségüket illetően általában könnyű fegyverzettel rendelkeznek, ezért kiképzésük és a kiképzettség fenntartása kevésbé bonyolult, mint a reguláris csapatoké. Meghatározó az önkéntesség elve. A legtöbb megvizsgált esetben a hosszú békeidőszak hagyományai mellett a hazafias nevelés és a társadalomban a célok megértetése eredményeként nagyfokú a támogatottság. A vizsgált esetek mindegyikében a Nemzeti Gárda típusú szervezetek a katasztrófa védelem meghatározó erői is. Vannak példák arra is (Svédország) hogy a szervezeteken belül a feladatokat klub- típusú mozgalmak is elősegítik. A szervezetek minden esetben számítanak a társadalom női tagjainak a részvételére is.

A létrehozásra javasolt szervezet és a szövetséges erők alkalmazásának kapcsolatát NATO tagságunk szempontjából is meg kellett vizsgálnunk. Erre vonatkoztatott közvetlen gyakorlatot nem sikerült találni. Az viszont bizonyos, hogy ha a jövőben hazánk védelme szempontjából együttes alkalmazás tételezhető fel, akkor azt a NATO tervezési rendszerében majdan szerepeltetni szükséges.

Harmadszor azt vizsgáltuk, hogyan merülhetett fel, mi lehet a ma Nemzetőrsége létrehozásának hazai társadalmi szükségessége, melyek azok a tényezők, amelyeket a létrehozás során nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ezen a területen a nemzetközi téren a biztonságban bekövetkezett változásokból kellett kiindulnunk. Megállapítható, hogy a két világrendszer korábbi szembenállásának megszűnése óta megváltozott a fenyegetettségek, jellemzően a katonai fenyegetettségek minősége. Az ellentük való fellépés egyre inkább koalíciós jellegűvé válik. Ebben, mint szervezet meghatározó szerepet tölt be az Észak Atlanti Szövetség, amelynek 1999. márciusa óta hazánk is tagja. A szövetség katonai feladatmegoldásai egyre inkább az azokat magas színvonalon művelő profi katonákra hárulnak, akik meghatározóan hazájuk határaitól távol, de országaik biztonsága érdekében a veszély megjelenésének gócaiban végzik el feladataikat. A változások következtében jellemző a haderők létszámának radikális csökkentése, ugyanakkor a harci technika egyre bonyolultabb, magasabb szintű lesz, kezelése egyre inkább megköveteli a hosszú ideig tartó felkészítést és az ismeretek folyamatos szinten tartását. Az elavult, sorozáson alapuló tömeghadseregek társadalmi elváráson alapuló megszüntetésén túl, a korszerű technika kezelése a másik ok, amely miatt a társadalmak, különösen a nyugatiak, egyre inkább az önkéntességen alapuló hivatásos haderőt választják. Lényeges a magas kiképzettséget nyújtó felkészítés igénye, amely a hitech alkalmazása mellett a másik biztosítéka a társadalmak egy másik elvárásának, a minél alacsonyabb, amennyiben saját részükről lehetséges „zéró”, más kifejezéssel „halott nélküli” fegyveres küzdelmek megvívásának.

A biztonság hazai változásait elemezve mi sem juthatunk más következtetésre, mint amit a nemzetközi gyakorlat mutat. Ezt tükrözik az elmúlt esztendőkből biztonságunk érdekében elfogadott törvények, országgyűlési határozatok, amelyek meghozatalára jellemző a parlamenti pártok fő célokat illető konszenzusa, döntéshozatalnál a nagyarányú támogatottság. A társadalmi véleményt leginkább tükröző, meghatározó parlamenti pártok egyetértettek az önkéntes hadseregre történő áttéréssel.

A 2002-be bekövetkezett kormány hivatalba lépése után elrendelt védelmi felülvizsgálat befejeztével a kiigazításokkal tovább folytatódik a honvédséget a XXI. század első évtizedének végénél is túlmutató, jelentősen átalakító haderőreform. Ebben a helyzetben is érthető, értelmezhető az a felismerés, amely ahhoz vezetett, hogy a jövő

hadseregének egyre jobban kirajzolódó képe mellett alakul a hiánylista is, amely azt mutatja, hogy melyek azok a feladatok, amelyeket egy a szövetségben a jövőben specializálódó, képesség alapú korszerű honvédség már nem tud, vagy amelyet – másként megközelítve – a várható alkalmazási feladatok miatt nem is érdemes a profi hadsereggel elvégeztetni. Ez a kérdés racionális oldala. A másik oldal, és a kérdés társadalmi oldalának vizsgálatánál ezt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, az emocionális megközelítés. Ha országunk történelmét, Európán belüli geostratégiai helyzetét vizsgáljuk, nem hasonlítható össze a helyzetünk Nyugat-Európa más hasonló nagyságú országaival. A hidegháború lezárulásával jelentősen csökkent, de még ma sem zárható ki teljesen egy világméretű konfliktus kialakulásának a veszélye.

A globalizáció értékkeremtő jellege mellett új veszélyforrások jelennek meg és a regionális konfliktusok kiéleződésével és a fejlődésben leszakadó államok belső válsága következtében a kihívások száma is növekszik, és mint a közelmúltban láhattuk, azok sokszor nem is kellően kiszámíthatóak.

Mindezekből következik, hogy meg kell találni azt a megoldást, amely az egyre professzionálisabbá váló haderő és a szövetségi hovatartozásba vetett bizalom mellett más biztosítékot is nyújt a társadalom számára, ha a helyzet úgy kívánja. A társadalom egyes képviselői a feltételezett megoldást, a Nemzetőrség felállításában látják.

Miért Nemzetőrség? Egyrészt, az önkéntes hadseregre való áttérés azt is jelenti, hogy a társadalom fegyverforgatásra alkalmas nagy része elvesztheti az ország védelmében eddig évszázadokon keresztül jól-rosszul megszerzett képességét. A hivatásos haderő tartalékállományával együtt csak ezrelékeit teszi ki az ország felnőtt lakosságának. A fegyverzet és a kezelésével kapcsolatos ismeretek elsajátítása, az alkalmazás eljárásai még az egyszerűbb esetekben is komoly időigénnyel járnak. A ma fegyveres felkészítését nem lehet a korábbi évszázadok időszükségletével mérni. Sokan úgy vélik, jóval komolyabb veszteség, ha a haza védelmével kapcsolatos kötıdéseket, a „védelmi szolidaritást” nem tudjuk az állam polgáraiban kifejleszteni, fenntartani, ha egy idő után az a társadalom véleménye, hogy elegendő a néhány tízezer katona, aki szakmai pályaként választja a fegyverfogást. Szükséges lehet még a jövőben önkéntes alapon biztosítani állampolgárainknak azt a felkészítési lehetőséget, amely alapvetően elengedhetetlen, hogy rendkívüli helyzetben rendelkezzenek azzal az ismerettel, amely

alapján alkalmassá válhatnak bizonyos, a honvédelemmel kapcsolatos feladatok teljesítésére.

Más vélemények szerint a környezetünkben NATO taggá vált országokat is figyelembe véve, tekintettel a haderők között megindult együttműködési folyamatokra hozzászámítva az Európai Unió 2004. évi kibővítését is, a folyamat a jövőben tendenciává válhat. Így hosszú távon a nemzeti haderők akár el is veszíthetik azt az önálló jelleget, amely napjainkig jellemző. Ennek a teóriának a feltételezésében is szükséges megvizsgálni minden önálló fegyveres szervezet megalapításának a kérdését. Mindemellett az önkéntes haderő kialakítása után fennmaradnak olyan területvédelmi feladatok, amelyek megoldásához elegendőek a viszonylag könnyű fegyverzettel felszerelt alakulatok. Ezeket a feladatokat is meg lehet oldani egy új fegyveres erő létrehozása útján, vagy mint korábban és jelenleg is, a reguláris haderő keretein belül akár milícia alkalmazásával is. Ez döntés kérdése. Ennek a dilemmának az eldöntése elsősorban nem szakmai-katonai, hanem társadalmi-politikai kérdés. Így azt megfelelő részletekre is kiterjedő vizsgálatok után a társadalom vezetőinek kell, mind szélesebb konszenzusra való törekvéssel eldönteni.

Amennyiben a Nemzetőrség megalapítása esetleg valamikor mégis megerősítésre kerül, úgy az jelentős törvényi módosítást igényel. Ezért is elengedhetetlenül szükséges a társadalmi párbeszéd, a konszenzusra való törekvés.

Ezeknek a feladatoknak a szervezése, bár a honvédelemmel, így értelemszerűen irányítási szempontból a honvédelmi tárcával kapcsolatos, nem lehet csak kizárólagosan a HM feladata. Ez közügy. Így szinte nincs olyan szegmense a társadalomnak, amelyre ne tartozna. Ennek elfogadtatásában, megértetésében nagy szerepe van a célok és feladatok kijelölését követően egy tudatosan felépített kommunikációs stratégiának.

A közvélemény elfogadta az önkéntes hadsereget, amelyhez a Nemzetőrség kapcsolódhat. Erről viszont a lakosság nem igazán tud sokat. Az látható volt, hogy jó megközelítéssel fogadta a gondolatot, de az is fontosnak látszik, hogy egy tervezett új fegyveres erő ügyét a társadalom többségének tájékoztatása érdekében ki kell vinni a politikai, szakmai-katonai körökből.

Ugyanilyen fontos, hogy a honvédelem ügye iránt érzett elkötelezettségen túl, jól működő érdekeltségi rendszer is kialakuljon. Erre bizonyíték a múlt, 1848. Nemzetőrsége, de a külföldi példák is szemléletesek.

Negyedszer, megalapítása esetén az új típusú fegyveres erő alkalmazása szakmai-katonai feladat. Ezért azt jól behatároltan szükséges elhelyezni az ország biztonsági rendszerében. A más országokban vizsgált milícia-rendszerű területvédelemhez hasonlóan a területvédelem feladatrendszere hazánkban sem új keletű. A biztonság változásával kapcsolatban ma úgy tűnik, hogy Magyarországon több okból eredően a területvédelem feladataira való felkészülés az elmúlt évtizedben háttérbe került. A katonai tervezők az ország katonai védelmének tervezése során értelemszerűen ma is számításba veszik a területvédelem feladatait, az erre fordítható erők és eszközök azonban behatároltak. A területvédelem milícia - rendszerben történő megoldása éppen ezért nem gyengítené, hanem erősíthetné a honvédelem ügyét. Természetesen, mint már utaltunk rá, itt a megfelelő garanciák beépítése is szükséges, mivel adott esetben az ország katonai védelmének megszervezése csak egységes terv és felelősség érvényesítése mellett képzelhető el. Nem beszélve arról, ha ez szövetségi erők együttes alkalmazását is feltételezi.

Felvetődhet a kérdés úgy is, miért volt szükség az elmúlt években honvédség jelentős csökkentésére, miért nem oldható meg továbbra is a területvédelem feladata egyértelműen a honvédségen belül? Természetesen katonai szempontból megoldható, de új megoldások is szóba jöhetnek. Ezért merülhetett fel az igény a milícia rendszerű erő létrehozására. És ez is lehet a haderőreform további, kiegészítő része. Egyszerűbbnek tűnne a létrehozás kérdése - ezt egyébként a honvédség egyes vezetői is támogatták - a honvédségen belül. Ez a törvénykezési munkában is egyszerűsítene a megvalósítást.

Más megközelítésből, ugyanakkor a területvédelmi feladatok honvédségen belül történő meghagyása nem tehetné lehetővé az egyéb (klubok létesítése, működtetése) tevékenységek tervezett megvalósítását. Különösen annak a ténynek az ismeretében, hogy a nem szorosan a honvédség alaptevékenységéhez tartozó feladatok nem régen, a haderőreform megindításával egy időben kerültek ki a honvédség szervezetéből.

Ha a végső döntés a Nemzetőrség valamikori felállítása mellett szólna, további eldöntésre váró kérdés, hogy az önálló szervezetként, vagy a Magyar Honvédségbe betagoltan jön-e létre. Szervezésüket illetően egyformán fontosnak tűnik a fentről-lefelé (vezető szervek, igény szerinti klubok) és a lentől-felfelé építkező tevékenység. A Nemzetőr alegységek (egységek) felállítása prognózis szerint hosszabb időn keresztül, elképzelhetően területileg és feltöltöttségben aránytalanul, fokozatosan, az ország anyagi lehetőségeit is figyelembe véve valósulhatna meg. Ezt szem előtt tartva szükséges a területvédelmi feladatok végzését is tervezni. Mint katonai feladatok azok, csak akkor kerülhetnek át a Nemzetőrség alakulataihoz, ha a területvédelmi feladatokat megfelelő szinten és a honvédség vezetői által minősítetten végeznék.

Békeidőszakban a rendvédelmi szervezeteken belül kiemelt fontosságú lehet a Katasztrófavédelmi Főigazgatósággal tervezett és szükség esetén megvalósított szoros együttműködés. A nem speciális, hanem különösen az emberi erőt igénylő feladatok végzésénél, területi és veszélyforrás szempontból eltérő felkészítés után a Nemzetőrség alegységei jelentős feladatrészt lennének képesek átvenni az amúgy létszámában is csökkent honvédségtől. Nem beszélve arról, hogy a profi hadsereg veszélyhelyzeti elhárítási munkákban történő alkalmazása, ha az nem feltétlenül szükséges, költségesebb lehet, mint a helyszínhez közeli, könnyen mozgósítható, érintettsége okán jobban érdekelt Nemzetőr erők igénybevétele.

Valamennyi összegzett feladat végzését illetően fontos az arra történő felkészítés és a logisztikai biztosítás. Mindezek alapján feltételezhető, hogy felállítása esetén a Nemzetőrség, növelné a katonai védelemre fordítható költségvetési igényt. Ennek pontos figyelembevételével, a Nemzetőrség létrehozásának költségvetésből történő külön biztosításával, az egyébként figyelemre méltó félelmek, a haderőreform finanszírozási „lelassulása” elkerülhető vagy a honvédség reformjának prioritását figyelembe véve, hátrább sorolható.

Gazdasági szempontból az valószínűsíthető, hogy az esetlegesen létrehozandó új szervezet jóval többet fog kerülni, mint a most erre a védelmi feladatra fordítandó költségvetés. Itt két a jelenlegitől eltérő vonulat figyelhető meg. Egyrészt jelentős lehet az ugyan társadalmi szférába sorolható, de a honvédelmi előképzést elősegítő klubok működtetése (támogatása) másrészt a Nemzetőr szervezetek (alegységek, egységek,

parancsnokságok) folyamatos működtetésének költségvetési támogatása, a rendszeres kiképzésen lévők munkából történő kiesésének kompenzálása. A kérdés az, hogy egy új fegyveres erő felállítása, annak költségvonzatai összhangba hozhatók-e a reguláris hadsereg fejlesztésével és a haderőreform NATO elvárásainak figyelembe vételével történő végrehajtásával? A következő évek magyar gazdasága tudja-e biztosítani, ki tudja-e termelni azokat az összegeket, amelyek a társadalom egyéb fejleszteni kívánt területeivel együtt elősegítik az ország harmonikus fejlődését?

Ezt is a döntéshozóknak kell mérlegelniük.

IRODALOM

A többször módosított 1949. évi törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról

A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelvei. OGY 94/1998.sz. határozat

A Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának irányairól szóló 61/2000. sz. OGY határozat

Az Országgyűlés 100/2001.sz. határozata a Nemzetőrség létrehozásáról

Nemzeti Biztonsági Stratégia

A Honvédelem négy éve (Zrínyi Kiadó, Bp. 2002.)

A JSZSZK általános honvédelmi önvédelme I. (Tankönyvkiadó és Tanszerellátó Intézet, Belgrád, 1979.)

A környező országok védelempolitikájának, katonai erőinek jellemzői, 2000. (Egyetemi jegyzet, ZMNE kutatókönyvtára)

A háborúk világtörténete (Corvina Kiadó, 1992.)

A hátszágvédelem alapjai. Jegyzet (ZMKA. Budapest, 1989. Nytsz.: 614/2100- ZMKA Kutató könyvtára)

A Nemzetőrség helye, szerepe, feladata és kiképzésének formái a haderőreform tükrében. Szakmai konferencia anyaga (ZMNE, 2001.)

A területvédelmi ezred rendeltetése, szervezete, felkészítése és alkalmazása (ZMKA. Tansegédlet, 1993. Nytsz.: 481/0767/Ea.)

Barczy Zoltán – Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege (Corvina Kiadó, Budapest, 1986.)

Bárnat, Corelli: Britain and Her Army. 1509 – 1970: A Social and Political Portrait (Allen and Unwin, London, 1970.)

Báthy Sándor Prof. Dr. ezredes: A „Nemzetőr” erők logisztikai támogatásának elvei, lehetőségei és sajátos vonásai (A Nemzetőrség helye, szerepe, feladata és kiképzésének formái a haderőreform tükrében. Szakmai konferencia anyaga, ZMNE, 2001)

- Bona Gábor: A szabadságharc katonai története. Pákozdtól Világosig 1848-1849 (Zrínyi Kiadó, Budapest, 1998.)
- Botz László Dr. nyá. altábornagy: Nemzetőrség - egyes NATO, EU és szövetségen kívüli országok „irreguláris” konfigurációi (A Nemzetőrség helye, szerepe, feladata és kiképzésének formái a haderőreform tükrében. Szakmai konferencia anyaga, ZMNE, 2001)
- Csabai Károly Dr. nyá. Ezredes - Szigeti Lajos Dr. ezredes: A nemzetőrség megalakításának kérdései. A HM oktatási és tudományszervező főosztály által – a Hadtudomány c. folyóirat 2000/1. számában – meghirdetett 2000. évi pályázaton tudományos különdíjat nyert pályamű
- Deák János nyá. vezérezredes: További gondolatok a nemzeti katonai stratégiáról (Hadtudomány, 2000/4. szám)
- Deák János: A Nemzeti Katonai Stratégia alapvető kérdései. Doktori (PhD) értekezés (ZMNE, 2001.)
- Demokrácia és Honvédelem .A fegyveres erők polgári ellenőrzése az Egyesült Államokban (Az USA tájékoztatási Hivatala, Regionális Programiroda, Bécs, 1993.)
- Dobai Pál alezredes: Az önkéntes hadsereg (Nemzetőrség) létrejöttének feltételei, demográfiai, szociológiai tényezői (A Nemzetőrség helye, szerepe, feladata és kiképzésének formái a haderőreform tükrében. Szakmai konferencia anyaga, ZMNE, 2001)
- Eörsi László: Corvinisták 1956, a VIII. kerület fegyveres csoportjai (1956-os Intézet, Budapest, 2001)
- Gosztonyi Péter: Népfelkelés Magyarországon 1956-ban. ZMKA. 1988. (Nytsz. AF/6848-ZMKA kutatókönyvtára)
- Gligor János Dr. alezredes: Társadalmi legitimitás és politikai akarat szükséges. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály 2001.)
- Hajdú István Dr. – Dr. Somorácz András – Fodor József: A Nemzetőrség és a területvédelem (A Nemzetőrség helye, szerepe, feladata és kiképzésének formái a haderőreform tükrében. Szakmai konferencia anyaga, ZMNE, 2001)

- Hülvely Lajos: MH személyi kiegészítési rendszerének átalakítása vegyes rendszerről, önkéntes rendszerre. Doktori (PhD) értekezés (ZMNE, 2000.)
- Fodor József: „Területvédelem másképp” (HVK HDMCSF tudományos munkaszervezési osztály, Hadtudományi Tájékoztató, 1996/4. sz.)
- Fodor Lajos vezérezredes: Önkéntes kötelezettségvállalás a honért (Új Honvédségi Szemle, 2001/1. sz.)
- Háber Péter: A haderő-átalakítás néhány aktuális kérdése (Hadtudomány, 2001/4, 19-29.old.)
- Hermann Róbert Dr.: A nemzetőrség és a honvédség 1848-49 (Magyar Honvédség Tájékoztatói és Média Központ, Budapest, 1998.)
- Honvédelem és Nemzetőrség. A 2000. május 31-én rendezett konferencia előadásai és az elhangzott hozzászólások. (HM Társadalmi Kommunikációs és Kulturális Főosztály, 2000.)
- Homoki János: Gondolatok a jövőbeni magyar nemzetőrség létrehozásáról (Új Honvédségi Szemle, 2001/1. szám)
- Hornyák István nyá. alezredes: A védelmi képesség fokozásáért. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, 2001.)
- Jenő Györkei and Miklós Horváth: Soviet Military Intervention in Hungary 1956 (Central European University Press, Budapest, 1999.)
- Király Béla: Honvédségből Néphadsereg Személyes visszaemlékezések. 1944-1956 (A MAGYAR FÜZETEK és a Magyar Öregdiákok Szövetsége Bessenyei György kör közös kiadványa, Párizs- New Brunswick, 1986.)
- Király Béla: Forradalomtól Forradalomig. Válogatott tanulmányok, beszédek és interjúk 1982-1990 (A Századvég és az Atlanti Kutató és Kiadó Társulat közös kiadása, Budapest, 1990.)
- Kocsis Lajos – Bősze József nyá. alezredes: Új típusú nemzeti intézmény. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály. 2001.)
- Kovács Ferenc: Az amerikai tiszt (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987.)

Kovács Gyula nyá. alezredes: Elvek, célok, szervezet, feladatok. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, 2001.)

Köszegvári Tibor Prof. Dr.: Hadviselés a 21. században (Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, ZMNE, 1999/1 szám)

Kukoda Lajos: A nemzetőrség első helyőrségei. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, 2001.)

Magyar István : A brit hadsereg tisztje (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1990.)

Merton, Robert K.: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra (Osiris Kiadó, Budapest, 2002.)

Molnár András: Hadügyi reform kísérletek 1848 előtt (Századok 1999/6 szám)

Mráz István: A területvédelem újszerű értelmezése, Hadtudományi Tájékoztató (HVK Hadművelési Fcsf-ség és a HM SVKI, 1996/4 sz. 4.-5.old.)

NATO Handbook (NATO Office of Information and Press, Brussels-Belgium, 2001.)

Orovecz István pv. vezérőrnagy: Nemzetőrség: a polgári-katonai együttműködés fontos színtere. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, 2001.)

Pataky Iván Dr. nyá. ezredes: A katasztrófavédelem kiindulópontja, egy országos stratégia. (Hadtudomány, 2000/4. sz.)

Területvédelmi rendszer. Tanulmány. Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja. 1992. (Nytsz. 1698/TK – ZMKA kutatókönyvtára)

Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998.)

Simicskó István: Aktuális kérdések a nemzetőrségről (Magyar Nemzet, 2000. május 29-30-i számok)

Simicskó István: Kérdések a nemzetőrségről (Új Honvédségi Szemle, 2001/1. szám)

Simicskó István: Nemzetőrség: régi hagyományunk éled újjá (Magyar Nemzet, 2002. január 05.)

Sipos Jenő Dr. mk. alezredes: A Nemzetőrség és tartalékalap- tovább- és átképzésének rendszere (A Nemzetőrség helye, szerepe, feladata és kiképzésének formái a haderőreform tükrében. Szakmai konferencia anyaga, ZMNE, 2001)

Somorács András Dr. alezredes – Fodor József alezredes: A felállítandó nemzetőrség rendeltetése, szervezete és lehetséges feladatai. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, 2001.)

Süli Attila: A nemzetőrség szervezése Erdélyben 1848. nyarán és őszén (Hadtörténeti Közlemények, Budapest, 2000. 3. szám)

Sütő Tamás vezérőrnagy: A nemzetőrség kialakításának lehetőségei a haderő szervezetében, annak javasolt szervezete és vezetése, feladatai, alkalmazása, felszerelése, fegyverzete. Létrehozásának ütemezése, állománya, azok toborzási és beiskolázási lehetőségei. (A Nemzetőrség helye, szerepe, feladata és kiképzésének formái a haderőreform tükrében. Szakmai konferencia anyaga, ZMNE, 2001)

Sütő Tamás: A MH szárazföldi csapatainak kiképzése a 90-es évek második felében, a kiképzés fejlesztésének irányai a NATO csatlakozást követően. Doktori (PhD) értekezés, (ZMNE 2001.)

Szabó János Dr.: A katonatársadalom főbb fejlődéstendenciái a 90-es évek küszöbén. Doktori disszertáció, (HM SVKI, 1993.)

Szabó János Prof.: Haderő-átalakítás (Az ezredforduló haderőreformjának előzményei, jellemzői és perspektívája (Zrínyi, Budapest, 2001.)

Szabó János ezredes: Elgondolás a nemzetőrség kialakítására. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, 2001.)

Szabó Kálmán: Hivatásos hadsereg és Nemzetőrség (Ármádia, 2002. február)

Szarka János Dr. ezredes: A nemzetőrség felkészítésének formái a honvédelmi képzés rendszerében (A Nemzetőrség helye, szerepe, feladata és kiképzésének formái a haderőreform tükrében. Szakmai konferencia anyaga, ZMNE, 2001)

Szigeti Lajos Dr. ezredes: Haderőszervezés (Egyetemi tankönyv, ZMNE, 1999.)

Szigeti Lajos Dr. ezredes: Hadkiegészítés (Egyetemi tankönyv, ZMNE, 1999.)

- Szigeti Lajos Dr. ezredes: A nemzetőrség megalakításának kérdései (Hadtudomány, 2000/4.sz.)
- Szigeti Lajos Dr. nyá. ezredes: A nemzetőrség megalakításával összefüggő kérdések. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, 2001.)
- Sztanek Endre Dr. nyá. ezredes: Az országvédelem fontos eleme. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, 2001.)
- Szűcs Miklós: Ezredes voltam 1956-ban a vezérkarnál (Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989.)
- Urban Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.)
- Ungvár Gyula: A Magyar Honvédség fegyverzeti és technikai eszközrendszereinek fejlesztési és korszerűsítési lehetőségei. Doktori értekezés (Budapest, 1991)
- Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében (Osiris Kiadó, Budapest, 2001.)
- Vasas László őrnagy: Sarokpont az ország védelmében. A nemzetőrség létrehozásának lehetséges útjai. Tanulmánygyűjtemény (HM Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály, 2001.)
- Végh Ferenc: Az MH feladatai és struktúrája az ezredforduló után. Doktori (PhD) értekezés (ZMNE, 1999.)
- Wachslér Tamás: A honvédelmi kötelezettség az emberi jogok tükrében. A honvédelem törvényi szabályozása. (Magyar Honvéd melléklete, 1992. december 15.)*

A TANULMÁNYBAN LEGGYAKRABBAN HASZNÁLT FOGALMAK

(A tanulmányban foglaltak egységes és pontos értelmezéséhez elengedhetetlenül fontos az alkalmazott fogalmak meghatározása-tisztázása, amelynek ismeretében a tanulmány szerzője és olvasói ugyanazon fogalom alatt ugyanazt értik. Az alábbiakban a **Magyar Értelmező Kéziszótár** (Akadémiai Kiadó, Budapest 1975); **Hadtudományi Lexikon** (MHTT, Budapest, 1995.) **A haderőszervezés és hadkiegészítés legfontosabb szakmai kifejezései** (ZMNE, Budapest 1997) címszavai valamint a **HM Védelmi Hivatal** által összeállított alapfogalmak (HM Védelmi Hivatal, Budapest, 2001.) segítségével tekintjük át a tanulmányhoz kapcsolódó legfontosabb fogalmakat. A félkövér betű típusok alkalmazásával tett beszúrások, értelmezések a szerző által ajánlottak.)

alapkiképzés: újonckiképzés. A katonai szolgálatot teljesítők szolgálatuk első időszakában (hozzávetőlegesen egy hónap alatt) végrehajtott általános, alapozó kiképzése. Tartalma és követelményei minden katonára egységesek. Az alapkiképzés során a katonák elsajátítják a napi élettel járó általános szolgálati – és a várható beosztásukkal összefüggő legfontosabb ismereteket, valamint végrehajtják egyéni lőfegyvereikkel az alaplőgyakorlatot.

állandó (reguláris) hadsereg: az államnak állandóan, tehát békében is fenntartott fegyveres ereje, amely törvényben elrendelt (reguláris) szervezettel, személyi – és haditechnikai – eszközállománnyal rendelkezik. Az állandó hadsereg lehet hadkötelezettségre, vagy önkéntes katonai szolgálatra épülő.

anyagi ellenszolgáltatás: valamilyen tevékenység pénzbeli vagy más, természetbeni juttatással kifejezhető kedvezménytel történő elismerése

cenzus: polgári társadalmakban az állampolgári jogoknak vagyoni feltételekhez kötése.

fegyveres erők, haderő: adott állam biztonságát szavatoló, érdekeit, területét, szuverenitását védő katonai szervezetek összefoglaló elnevezése. Az MK-ban a ~ höz tartozik a Magyar Honvédség és a Határőrség

(Megjegyzés: a Nemzetőrség fegyveres erőként történő létrehozásához alkotmánymódosításra és jelentős törvényi módosításra van szükség)

fegyveres szervek, szervezetek: a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek (fegyveres testületek, rendészeti szervek) összefoglaló, nem hivatalos, köznyelvi megnevezése.

felkészítés: a kiképzés szinonimája, de tágabb fogalom is, minthogy magában foglalja a kiképzésen túli területeket, mint: erkölcsi, pszichológiai, pedagógiai, közösségi, jellembeli stb. személyiségformáló, a neveléssel szoros egységben álló területeket.

feltöltési rend: a mozgósítás során bevonuló tartalékosok beosztásba helyezésére, valamint az előállított nemzetgazdasági – technikai eszközök elosztására kialakított elvek, rendszabályok és módszerek összessége.

főhadparancsnokság: a Habsburg Birodalom katonai adminisztratív területi egysége. Végleges formáját a XVIII. század végén érte el, ekkor 12 főhadparancsnokság volt, amelyek közül a budai a 6. sorszámot viselte.

globális háború: totális háború. Az egész földre kiterjedő világháború, amely egyúttal általános atomháború jellegét is öltheti. Mint katonapolitikai elgondolás (az 1960-as évek közepétől) mind a NATO, mind a VSZ tervei között szerepelt, egészen az 1990-es évek elejéig.

haderő: a fegyveres erőknek – a haderőnemeket is magába foglaló – fegyveres küzdelem megvívására hivatott része. A haderő kifejezést gyakran a fegyveres erők, illetve a hadsereg kifejezésekkel egyenértékűen használják.

harcbiztosítás: mindazon rendszabályok összessége, melyek megvalósításával elérhető a hadműveletek megvívásához szükséges feltételek megteremtése.

hivatásos: aki valamilyen tevékenységet hivatásként, foglalkozásként folytat.

hivatásos (professzionális, profi) hadsereg: a hadsereg állományának felkészítettsége alapján történő megkülönböztetés, függetlenül attól, hogy a hadsereg sorozott, vagy önkéntes alapon szerveződik. A magyar fogalomrendszerben gyakori az önkéntes haderővel történő azonosítás, függetlenül attól, hogy a jövő önkéntes honvédségében is a szolgálatukat életpályaszerűen (karrier) végző hivatásos állománykategória mellett megtalálhatók lesznek a katonai szolgálatot szerződéses alapon meghatározott ideig végzők valamint közalkalmazottak.

honvédelmi kötelezettség: az állampolgárok a haza védelme érdekében általános honvédelmi kötelezettségként személyes szolgálatot és vagyoni szolgáltatást kötelesek teljesíteni. Az állampolgárokat személyes honvédelmi kötelezettségként: hadkötelezettség, polgári védelmi kötelezettség és honvédelmi munkakötelezettség terheli.

honvédelmi oktatás: az ifjúság felkészítése a honvédelmi kötelezettség teljesítésére, a kötelező általános és az önkéntes szakági oktatás keretében történt. A '90-es évek elején megszüntették.

kontingens típusú műveletek: olyan katonai tevékenységek, amelyek meghatározóan expedíciós jelleggel, az adott ország (szövetség) határain kívül, megállapított nagyságú erőkkel kerülnek végrehajtásra. További jellemzőjük, hogy az alkalmazott erők modul rendszerben épülhetnek fel. Az egyes modul elemeket nemzetközi keretekben a résztvevő országok biztosíthatják.

katasztrófa: az életet, az életfeltételeket, az anyagi javakat, a természeti környezetet jelentős mértékben és súlyosan károsító vagy veszélyeztető, többnyire váratlan elemi csapás, természeti, ipari (civilizációs) rendkívüli esemény, szerencsétlenség, amely nagy területeket, nagy tömegeket érint, és amelynek károsító hatása elleni védekezés az állami, az önkormányzati szervek, magán és jogi személyek, más szervezetek összehangolt együttműködését, és szükség esetén rendkívüli intézkedések megtételét igényli.

miliciarendszer: a fegyveres erők szervezésének sajátos formája, békében az alakulatok többsége vagy egy részük nincs fegyverben, csupán néhány parancsnoki beosztású, kiképző, nyilvántartó és anyagi-technikai eszközöket őrző-karbantartó személy teljesít szolgálatot. Az alakulathoz tartozó személyi állomány nagy többsége polgári foglalkozását folytatja lakóhelyén (az alakulat állomáshelyén, ill. a közeli területeken). A szükséges katonai, és egyéb ismereteket – a haderőn kívüli kiképzés módszerei szerint-munkaidejükön kívül sajátítják el, emellett rövidebb idejű gyakorlatokon is részt vesznek. Ha háború kirobbanása, vagy egyéb veszélyhelyzet fenyeget, a teljes állományt, vagy annak részeit behívják.

minősített időszak: az állam életének kivételes időszaka, melynek során a válság folyamat olyan szintet ér el, amelyben az Alkotmányban meghatározott feltételek esetén

kivételes jogrenden alapuló hatalom (rendeleti úton megvalósuló kormányzás) érvényesíthető.

Kategóriái: rendkívüli állapot, szükségállapot, veszélyhelyzet, váratlan támadás.

nemzetőrség: az 1848-49. évi magyar polgári forradalom és szabadságharc valamint az 1956-os forradalom és népfelkelés belső rendfenntartó testülete (megjegyzés: történelmi értelmezés), amely az ország külső támadása ellen is alkalmazásra került. Mai értelmezése szerint, olyan milícia jellegű fegyveres szervezet, amely a polgárok önként vállalt, a hon védelme iránt érzett elkötelezettségen alapszik, területi elven szerveződik, képes a Magyar Köztársaság fegyveres erőinek részeként más fegyveres erőkkel és rendvédelmi szervekkel együtt közreműködni az ország biztonsága érdekében.

nemzetőr: a nemzetőrség tagja

nemzeti gárda (nemzetőrség) típusú fegyveres erők: olyan, legtöbbször történelmi alapokon nyugvó milícia rendszerű fegyvere erő, amelynek katonai alkalmazása legtöbb esetben az adott ország területvédelmében valósul meg. Szervezetét illetően lehet önálló fegyveres erő, de lehet a hadsereg része is.

országvédelem: olyan komplex védelmi tevékenység, melynek során az ország szuverenitása, illetve szövetségi kötelezettségeinek teljesítése, valamint más válsághelyzetek kezelhetőségének érdekében humán- és anyagi (szellemi) erőforrások tervezésére, felkészítésére, koncentrálására, szükség esetén mobilizálására irányul.

önkéntes: aki önként jelentkezett valamilyen szolgálatra. Cselekvés, magatartás önkéntes volta. Önkéntes katona. Önkéntes katonai szolgálata (régies)

önkéntes haderő, -hadsereg: olyan fegyveres erő, amelynek tagjai nem a törvényben előírt hadkötelezettség alapján, hanem önként látják el a katonai szolgálatot. Az önkéntes haderőben szolgálók vagy hivatásuknak választották a katonai pályát, vagy meghatározott időre szerződést kötve katonáskodnak. Az önkéntes haderőben ezen túlmenően polgári személyek is vannak. A köznyelvben sokszor (helytelenül) az önkéntes haderő helyett a hivatásos, profi hadsereg megnevezést használják.

önkéntes tartalékos állomány: a fegyveres erők személyi állományának az a része, amely szabad elhatározásából tartalékot képez. A ~ tagjai mind béke, mind háború

idején behívhatók tartalékos szolgálatra a fegyveres erőkhöz. Az önként vállalt szolgálat ellátásáért az ~-t térítés és anyagi kedvezmények illetik meg.

paramilitáris szervezetek: nem az adott állam törvényes fegyveres erői, amelyek valamely általában szélsőséges politikai célok megvalósítása érdekében küzdenek. Esetenként kapcsolatban lehetnek reguláris katonai erőkkel is.

polgárőrség: az állampolgárok szabad elhatározásából (XIX században census alapján), bűnmegelőzési céllal, testi és vagyon védelmükre megalakított, társadalmi önszerveződés. Jellemzőjük, hogy lakóközösségekben alakulnak meg, és a helyi rendőrséggel szoros együttműködésben végzik tevékenységüket. Működésükben Magyarországon különösen a '90-es évek közepétől társadalmi méretekben érezhető fejlődés tapasztalható, számuk országosan eléri a 40 ezer főt. A szervezetek tevékenységét az Országos Polgárőr Szövetség koordinálja.

polgári-katonai együttműködés: kétirányú folyamat, amely egyrészt magába foglalja a katonai támogatást a polgári veszélyhelyzeti műveletekhez (fegyveres erők igénybevétele katasztrófák és más rendkívüli helyzet körülményei között) valamint a polgári támogatást a katonai műveletekhez (a fegyveres erők működésének biztosítása válság, illetve háború körülményei között).

rendkívüli állapot: hadiállapot, az ország életének egyik rendkívüli időszaka, idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) v. támadás estén az Országgyűlés, illetve akadályoztatása esetén a köztársasági elnök hirdeti ki.

reguláris fegyveres erők: a törvényes rendelkezéseknek megfelelően létrehozott és állandó, tehát béke idején is fenntartott fegyveres szervezet.

szükségállapot: célja, megakadályozni az alkotmányos rend megdöntését v. a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekményeket, továbbá az állampolgárok élet és vagyonbiztonságát tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen v. felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekményeket, valamint csökkenteni és felszámolni az országot ért tömegszerencsétlenségek (elemi csapások) következményeit.

támogatás: egy erő, vagy annak egy része által végrehajtott, bármilyen más erő megsegítésére, védelmére vagy fenntartására irányuló tevékenység (NATO AAP-6 alapján).

területvédelem, háterszágvédelem (territoriális védelem): hadászati kategória, tartalma általánosan az ország valamely körzetében lévő fontosabb katonai és polgári objektumok őrzése-védelme és az ott lévők élet és munkafeltételeinek biztosítása. E feladatokat már az I. és a II. vh. alatt a mozgósítás keretében külön erre a célra létesített területvédelmi csapatok látták el amikor a reguláris erők elhagyták békebeli körleteiket. Az ilyen csapatokra háruló teendők napjainkban a korábbiaknál sokrétűbbek, ami a sugárfigyelő- és jelzőrendszerrel, a légideszant-felderítéssel és az ellenük való harccal, a terroristákkal, a felderítő és diverziós csoportok elleni küzdelemmel, a csapást szenvedett katonai és más objektumok mentésével, a csapások következményeinek a felszámolásával, a lakosság és az anyagi javak szükségessé váló mentésével, a veszélyeztetett műtárgyak őrzésével, a katonai rendési teendőkkel, a tűzrendészettel és a forgalomszabályozással kapcsolatos feladatok megsokasodásának a következménye.

területvédelmi csapatok: a területvédelem feladataira szakosodott fegyveres alakulatok, amelyek békében rendszerint csak keretállománnyal, háborúban teljes állományra felduzzasztva működnek. A ~ tartozhatnak szakcsapatként a szárazföldi haderő kötelékébe, de a fegyveres erők egyik nemét (elkülönült részét pl. **Nemzetőrség**) is képezhetik. Lehetnek a reguláris haderő részei, de feladataikat megoldhatják milícia típusú szervezetben is.)

védelmi bizottság: centrális alárendeltségben működő közigazgatási szerv, amely illetékességi területén (főváros, megye) ellátja a honvédelmi felkészüléssel és az országmozgósítással kapcsolatos feladatokat.

vegyes felöltés: a fegyveres erők olyan személyi biztosítása, amelyben egyidejűleg jelen van a behívásos rendszerű kiegészítésén alapuló sorozott- és a katonai szolgálatot önként, szerződés alapján vállaló (szerződéses) állomány. A hivatásos hadseregbe történő átállás után és a Nemzetőrség megalapításával a fogalom értelmezése módosulhat, és az a továbbiakban a fegyveres erők hivatásos honvédség – önkéntes Nemzetőrséget jelentheti (vegyes haderő).

veszélyhelyzet: katasztrófa, az állampolgárok életét és az ország vagyonbiztonságát veszélyeztető elemi csapás és ipari szerencsétlenség bekövetkezése. ~ terjedelme szerint lehet helyi, területi (regionális) és országos. Országos méretű ~ ben a kormány hatáskörébe tartozik a védekezés megszervezése és a károsító hatások

következményeinek felszámolása érdekében a szükséges intézkedések megtétele. Ennek során a kormány az Országgyűlés felhatalmazása alapján egyes törvényes rendelkezésektől eltérő rendeleteket és intézkedéseket hozhat.

védelmi igazgatás: a közigazgatás alkotórésze, attól szervezetében és működésében csak a válságkezelési, honvédelmi érdekek által megkívánt mértékben tér el. Olyan feladat, szervezet és intézményrendszer, amely a védelmi felkészítés és az országmozgósítás hatékonyságának érdekében a társadalom erőit összefogja, a válságok hatékony kezelését biztosítja, kormányzati, területi és helyi szinten egyaránt.

